పారి—అయ్యయ్యో! కృతయుగపుమాటలు వినఁబడుచున్నవే! ఆత్మహత్య- సుకుమారశరీరల యాత్మహత్య-అతిఘోరమును, దుర్భరదుఃఖాపాదకమును గాని, చూచువారికి సుఖప్రదమెట్లగును ?

సూత్ర—మహానుభావుల సుగుణసంపద వారికష్టముల మూలముననే మనకు బయలుపడును. చూడు!

గీ. నలిగి పత్రములు, సువాస ♦ నలను జిమ్ముఁ
బగిలి యుత్తరుపాత్రంబు ♦ వలపు గుప్పు
శుక్తి విచ్చి మౌక్తికమును ♦ జూపునట్లె
మృతిఁ బతివ్రతామహిమను ♦ సతి వెలార్చు.

పారి—సరేకాని, పేరుచెప్పకుండనే పెద్దనాటక మాడుచున్నావే!

సూత్ర—నాటకనామమా? పూర్ణిమ.

పారి—శోకవిషయసంకుల మైన నాటకమున కాహ్లాదసూచకమైననామమిచ్చినారేమి? వ్యతిరేకలక్షణచేతనా?

సూత్ర—నాటకనామకరణకారణములు చెప్పెదను విను.

సీ. కవిరచించినరూప ♦ కములలో నియ్యది
యెంచిచూచినఁ బదు ♦ నేనవయది,
పదునేనుమాసముల్ ♦ బ్రదికిరి పెండ్లిపి
మ్మటఁ బతియును సర్వ ♦ మంగళయును,
బెండ్లికిరండని ♦ పిల్చి వియ్యంకుని
బొరిగొన్నదిన మది ♦ పూర్ణిమాసి,
నారీశిరోమణి ♦ శారద సహగమ
నంబును బున్నమ ♦ నాఁడు జరిగెఁ,
గీ. పూర్ణిమను శత్రురక్తత ♦ ర్పణమునయ్యె
దేశికుండు కాత్యాయని ♦ దేవరాజు

సర్వమంగళ తత్పిత ♦ సర్వసైన్య
మును గతించిన దినమును ♦ బూర్ణిమాసి.

పారి—ఆహా ! ఏమిచిత్రమరణములు !

(తెరలో)

ఆహా ! ఏమి చిత్రమరణములు! భవానీదాసుఁడా! నీదా॥ నొద్ద నందఱును గడతేరినారా ?

సూత్ర—అదిగో ! మనవారందఱు నాటకప్రదర్శనోః ట్లున్నారు. ఇఁక మనము పోవము రా. (ఇద్దఱు నిష్క్ర...
కూచి నరసింహ

శ్రీ

పూర్ణిమ.

ప్రథమాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురము.

ప్రవేశము—ఇద్దఱుభటులు— వీరసేనుఁడు, భవానీదాసుఁడు చెఱియొక ద్వారమునఁ గత్తులతోఁ గాపు కాయుచుందురు.

వీర—భవానీదాసుఁడా! ఏమివిచిత్రమరణములు! నీద్వారము నొద్ద నందఱును గడ తేరిరా?

భవా—నేను దప్ప—నీద్వారమునొద్దనో?

వీర—(లోనికిఁ జూచుట నభినయించి) ఓ—కొడ్డగలతో నఱుకుచున్నారు. గునపములతోఁ బొడుచుచున్నారు. నోళ్లలోఁ దుపాకులు పేల్చి చంపుచున్నారు. చంపఁదగినవారందఱు చచ్చినట్లున్నారు. ఇదివఱకుకంటెఁ గలకలము కొంత శాంతించినట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని యెవ్వఁడో యొకఁడు కళేబరముల క్రింద నిదివఱకు దాఁగియున్నవాఁడు కాఁబోలు నిప్పుడు పైకిలేచినాఁడు! ఏద్వారమున వచ్చునో భద్రముగ నుండుము.

భవా—ఏద్వారముననున్నది? మృత్యుద్వారముననే వచ్చును. రానీ.

(నేపథ్యమున)

గీ. విజయరాయఁడు మనరాజు ♦ వీర కాఁడు
సంఘమరణంపుఁ బెండిలి ♦ సంబరమున
నస్త్రపువసంతములఁ జల్లు ♦ లాడుకొనుచు
మినుకుచున్నాఁడు చంపుఁడీ ♦ మెదలకుండ.

వీర—భవానీదాసా! మనరాజుగారిభటుఁడెవఁడో హెచ్చరించుచున్నాఁడు. ఇతఁడే యీ శ్రాద్ధపుఁబెండ్లికొడుకు తండ్రి. పెండ్లికొడుకును జంపుటకంటె వియ్యంకునిఁ జంపుటలో నెక్కువ ఘనత యున్నదిసుమా.

భవా—ఎందుచేత ?

వీర—తిరుగ నిట్టి నిర్భాగ్యపుఁబెండ్లికొడుకులఁ గనకుండఁజేసినవాఁడు లోకోపకారి కాఁడా!

(నేపథ్యమున)

నాయనా! దేవరాజా! ఎచ్చటనున్నావు ?

భవా—(విచారముతో) తండ్రీ! ఇక్కడ. ఇక్కడ.

వీర—ఓరి నీగొంతుకగొయ్య. రానియేడుపు నిట్టె తెచ్చుకుంటివి. నీవు రాజుగారి నటకసమాజములో బూడిదఁబూసికొనఁదగినవాఁడవురా!

(నేపథ్యమున) ఎక్కడ? ఎక్కడ? ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

(విజయరావు రక్తవస్త్రధరుఁడై ప్రవేశించును.)

భవా—చంపు. చంపు. (విజయరావుమీఁదఁబడి నఱుకఁబోవును.)

విజయ—(భవానీదాసుని చేతిలోని కత్తిని దీసికొని) చంపువాని నాకు హెచ్చరింపనేల? అభ్యంతరమేమి! ఇదిగో—(కత్తివిసరును.)

భవా—హా! చచ్చితిని. (నేలఁ గూలును.)

వీర—(తనద్వారమును వదలివచ్చి) భట్టికులరాజవధమునకు వీరసేనుఁ డర్హుఁడు. కాచికో. (విజయరావును నఱుకఁబోవును.)

(దేవరాజు వీరసేను ద్వారమునఁ బ్రవేశించును.)

దేవ—భట్టికులరాజవధమా? అందులకు నీ వర్హుఁడవా? తిరుగు పశువా! తిరుగు. (అని నఱుకును.)

వీర—హా! చచ్చితిని. (నేలఁ ప్రాలును.)

విజ—నాయనా! దేవరాజా! నీవేనా? బ్రతికియుంటివా? తండ్రీ! నా ప్రాణములు పోకముం దొక్కసారి నన్ను బిగ్గఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

దేవ—(కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ! మనయందలి చిరకాలక్రోధముచే నీవరాహపురపు రాజెట్లుచేసెనో! తనకూఁతును నాకిచ్చి పెండ్లిచేసెదనని మనల నందఱ నిటకుఁ బిలిపించి, హా! ఎంతపనిచేసినాఁడు! మూఢులమై నమ్మి వచ్చితిమికదా! మనతో వచ్చిన యెనిమిది వందల జనము మృతినొందినట్లున్నది. మనమిద్దఱమిప్పటికి జీవించియున్నాము.

విజ—నాయనా! నేనుగూడ మృతినొందినట్లే యెంచుము.

దేవ—(తొందరతో) తండ్రీ! ఎందువలన?

విజ—గుండెలోఁ బల్లెపుఁబోటు తగిలినది. ఇఁక నొకటి రెండు గడియలకంటె నెక్కువకాలము జీవింపను. కాని, నాయనా! నీమాటయేమి?

దేవ—నేనుగూడ మీసన్నిధానమునఁ బ్రాణములు విడుతును.

విజ—నాయనా! అందువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

దేవ—పితృవిశ్లేషదుఃఖము లేకుండుట గొప్ప ప్రయోజనము కాదా!

విజ—నాయనా! మనమిచ్చట విశేషించి మాటలాడుట కవకాశములేదు. నే నింక బ్రదుకను. నీవు మరణసాహసికుఁడవై యుండఁదగదు.

గీ. తనయుమృతిఁ జూడకుండఁగఁ ♦ దరలిపోవు
తండ్రికంటెను భాగ్యవం ♦ తుఁడు లేఁడు
నాకు నీవొక్కఁడవె వంశ ♦ నాశనంబు
నాకొఱకు నీవు చేసెదో ♦ న్యాయముగునె?

దేవ—అట్లయిన నన్నేమి చేయుమంటివి ?

విజ—ఇదియే సమయము. శీఘ్రమున నెట్లకైనఁ బాఱిపోయి ప్రాణములు గాచికొనుము.

దేవ—ఉత్తమక్షత్రియోచితమైనవృత్తిని మీ రవలంబించి, సామాన్యబ్రాహ్మణోచితమైన పనిని నన్నుఁ జేయుమందురా ?

విజ—ఆవశ్యకమైనప్పుడు చేయనే చేయవలెను. దానివలనఁ దప్పు లేదు.

గీ. కాలి దిగఁగూలనున్నట్టి ♦ యాలయమును
వెలుపలను నీడిపోవఁగా ♦ బిరకకాదు
దానిలోపలనే నిల్చి ♦ దగ్ధమగుట
పరమవిశ్చల ధైర్యవి ♦ స్ఫురణ కాదు.
కాళ్లు బాండలోపలదూర్చి ♦ గంతులిడుట
యొట్టొకనిచేతిలోఁ బెట్టి ♦ మిట్టిపడుట
శూరచిహ్నముగా బెట్టి ♦ దారిఁనైన
వెలిఁబడుటయే మహాధైర్య ♦ కలన తండ్రి !

గీ. నాలు తరవారి విరిగెను ♦ బడి తెఱమైనఁ
గరమునను లేకు, వైరివ ♦ ర్గమును నీవు
కొఱికి చంపంగఁదలఁచితో ♦ బఱికిచంపఁ
దలఁచితివో మంత్రములఁ జంపఁ ♦ దలఁచినావో !

గీ. మేఘములు గాఢగర్జతో ♦ మీఁదఁబడఁగ
సూర్యుఁడంతటివాఁడు మ ♦ సుంగువడఁడె
యదనుదప్పిన సాగరుఁ ♦ డంతవాఁడు
కిక్కురనకుండ వెనుకకుఁ ♦ జక్కఁబోఁడె !

గీ. వ్యర్థబాధనుఁ దలయొగ్గి ♦ పడెడివాఁడు
కాతరుఁడె, కాని పోటును ♦ గండు గాఁడు

వచ్చుటయె ధైర్యనిశ్చయ ♦ సంజ్ఞయైన
గోతఁగూలిన పడతియే ♦ గొప్పగాదె !
గీ. సమయవిజ్ఞతయే ధైర్య ♦ సారమునకు
సారమైయుండు, నింతని ♦ శ్చయము సుమ్ము
చాయకత్తిని మెదటిపై ♦ సానఁబట్టు
*వాఁడు విరాధిసీరుఁడై ♦ ప్రబలువాఁడు.

దేవ—తండ్రీ ! మీరు సెలవిచ్చినయాశయములన్నియు బోధము లైనవి.

విజ—బోధమైనప్పు డేక మాటలాడక పొమ్ము. హా !

గీ. పూలపాటులు బల్లెంపుఁ ♦ బోటులయ్యె !
గాఢపరిరంభములు కత్తి ♦ కసికులయ్యెఁ
బరిణయపు శాలయయ్యెను ♦ మరణశయ్య
మంగళపుటారతులు కోటి ♦ మంటలగును.

నాయనా! మన కిప్పుడు దినములు బాగుగనున్నవి కావు. మంచి దినములు వచ్చుదనుకఁ, బ్రచ్ఛన్నుఁడవై వేచియుండవలయును. అట్లుండుట పిఱికితనము కాదు. అట్లు సేయుట సర్వజీవసామాన్యము.

గీ. ఆకురాలున మోహైన ♦ యునవిజంబు
సమయమును వేచి యుండదే ♦ చచ్చినట్టు
లదనుకై పొంచి మడఁగియు ♦ నడఁగియుండి
పెద్దపులి గంతువేయదే ♦ యెద్దుపైకి ?

గీ. కాలిక్రిందను బడియుండు ♦ గడ్డిమొదలు,
ధగధగని మింట వెలిఁగెడు ♦ తారవఱకుఁ
బద్మభవసృష్టివాస్తవ్య ♦ వస్తువితతి
మంచిసమయముకై నిరీ ♦ క్షించుఁగాదె.

నాయనా! మొగ మట్లు చింతింపకుము. పొమ్ము. వేగఁ బొమ్ము. తండ్రీ! చెప్పినమాట విను.

గీ. తండ్రిమాటలు సుతునకుఁ ♦ దప్పకుండ
వినఁదగినవంచుఁ బండితు ♦ లనుచునుండఁ
దండ్రియవసానవాక్యాళి ♦ తనయునకు న
వశ్యకర్తవ్యమని చెప్ప ♦ వలెనె వత్స!

విజ—నీయందలి యనురాగము చేతనే నిన్ను బొమ్మని చెప్పుచుండుట లేదు. నీవు బ్రతికియున్నయెడల, నీమర్మజ్ఞునిపై—నీచండాలునిపై—నీవరాహపురరాజాధమునిపై—బగఁదీర్చుకొనఁగలుగుదువని యెంచి, నిన్నుఁ బొమ్మంటిని. తెలిసినదా?

గీ. గయుడు, నీవిచ్చుతర్పణ ♦ కమలధార
నాకుముట్టదంచును నీవు ♦ నమ్మవలయు
నితః హృద్రిక్తతర్పణ ♦ మిచ్చినపుడె
సుతుఁడ విని నాయాత్మ ♦ కుతుకమందు.

దేవ—ఈకటికవానిపైఁ బగఁదీర్చుకొనుటకే నేను బ్రతికియుండుట కొప్పుకొంటిని. ఆపగఁదీర్చికొనికాని, నాప్రాణముల విడువను. వీరాగ్రేసరులగు తండ్రిగారిపాదములతోడు భవానీపాదపద్మములతోడు.

(నేపథ్యమున) భవానీదాసుఁడా!

విజ—ఆఁ! ఎందులకు?

(నేపథ్యమున) విజయరావు కడతేఱినాఁడా?

విజ—కడతేఱుటకు సిద్ధముగానున్నాఁడు.

(నేపథ్యమున మఱియొక కంఠరవముతో)

సీ. పచ్చసి పట్టుదోవతి ♦ కచ్చబిగియింపు
పైకోఁత మగఱాల ♦ పటకవాఁడు

ఉసిరికపండ్లంత ♦ పసిమిమేల్పూసల
తవణింపు నింపు కం ♦ ఠాశి వాఁడు
మామిడాకునఁ జుట్టి ♦ మణిబంధమునఁ గట్టి
రహిమించు పసపుతో ♦ రంబు వాఁడు
తాండ్రబెత్తంత పె ♦ ద్దదియైనబలుపచ్చ
సిగ్గేపుకిందబా ♦ సికము వాఁడు

గీ. పీఁగుపెంటలసిబ్బంది ♦ పెండ్లికొడుకు
దేవరాజేఁడి ? ఏఁడి ? యా ♦. దేవరాజు
వెదకుఁడీ కంచుదివిటీల ♦ వెలుఁగుతోడ
తోడనే బలిపెట్టుఁడీ ♦ దుర్గగుడికి.

విజ—ఆతఁడు వరాహపుర సేనాధిపతివలె నున్నాఁడు. నీవిచ్చట నుండఁదగదు. నీపెండ్లికొడుకువస్తుల నాకిమ్ము. మరణదేవతాశరీరంభ సంరంభముననుండునా కావేసము తగియుండును. ఇమ్ము.

(దేవరాజువస్తుల తాను తొడిగికొనును.)

నీవు భవానీదాసుని వస్త్రములఁ దొడిగికొని కత్తి చేతఁబట్టుకొని వెలుపలికిఁ బొమ్ము. నిన్నట్టివేసమున నీపూర్ణచంద్రకాంతిలోనైన నెవ్వరడ్డపెట్టరు.

వీర—(భవానీదాసుని వస్త్రములఁ దొడిగికొని) తండ్రీ! నేనింకఁ బోవలసిన దేనా ?

విజ—నాయనా ! (నమస్కరించును.)

గీ. దర్భశయ్యనుఁ బెండ్లిగూ ♦ ర్పాటు నాకు
ప్రభుసుతుండవు భటునిడ ♦ వాలి నీకుఁ
గూర్చిన విధాతచర్యలై ♦ కుందనేల ?
ఈప్రపంచంపు ధోరణి ♦ యింతె తలఁచు.

గీ. వీరవరుకంఠమున దర ◆ వాఃకోఁత
భీరుగళమున సితపుష్ప ◆ విజయమాల
శేముషీమంతు పెట్టిలోఁ ◆ జెదలపుట్ట
వాలుతలవాని మొలను బ ◆ త్రాలకట్ట.

గీ. పరమదాతకు నభయ ◆ పాశ్వ్యముల దిట్టు
లెపుడయిన నిచ్చున వినుతుల్ ◆ కృపణునకును
భర్తునింటను శ్రాద్ధాల ◆ బహుళతయును
నాస్తికునియింట నిత్య ◆ కల్యాణగరిమ.

గీ. సత్యశీలాఢ్యునకుఁ జెఱ ◆ సాలత్రోపు
అనృతవాదికిఁ దూఁగుటు ◆ య్యాలకైపు
మెత్తనగువానికంటెకిఁ ◆ జిత్తవాన
మజికసాయిమీసాలకు ◆ మల్లెనానె.

గీ. ప్రేమను విషంబు విషములోఁ ◆ బ్రేమభరము
కలిమిలో లేమి లేమిలోఁ ◆ గలిమి బలిమి
ఉన్నదియె లేదు లేనిదే ◆ యున్నదిట్లు
లోఁడితెఱుఁగఁ బోన్సులెన్నియో, ◆ నుడువఁదరమె.

దీనికేమి నాయనా! ఒక్కమాట.

గీ. తండ్రియున్నప్పుడే కన్న ◆ తల్లి తండ్రి
కంటె గౌరవపూజ్యతా ◆ కలితయనఁగఁ
దండ్రిమరణించుతరువాతఁ ◆ దల్లినెంత
భక్తిఁబూజింపవలయునో ◆ పలుకనేల ?

నాయనా! ఇఁక నీవు పొమ్ము.

దేవ—తండ్రీ! నన్నొకసారిఁ గౌఁగిలించుకొనరా?

విజ—ఇఁక వెఱ్ఱిపడకుము. ముద్దులువలదు, కౌఁగిలింతలువలదు, నమస్కృతులు వలదు.

విజ—గీ. అరినిగ్రుద్దినగ్రుద్దు నా ♦ కగునుముద్దు
కత్తితో శత్రుకోఁత నా ♦ కౌఁగిలింత
యహితు నెత్తిపైత్రొక్కు నా ♦ కగును మ్రొక్కు
కొడుక! మా యాత్మ కిదె ప్రీతిఁ ♦ గూర్చునయ్య.

(నేపథ్యమున) అదిగో తుంపులరాయఁడు పెండ్లికొడుకు. పోడు. పోడు.

విజ—నాయనా! నన్నుఁ జూచి నీవనుకొనుచున్నాఁడు. నీవింకఁ బో.

(దేవరాజును ద్రోసివేయును. దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పోడుపోడుమన్నవాఁడే కాని పోడుచువాఁడెవ్వఁడగపడఁడేమి? ఓరాజాధమాధమా! ఎంతపనిచేసితివిరా! నీకూఁతునకై తెచ్చిన యుక్తిమగఁడు నీకును నీరాజ్యమునకును నిజమైన మగఁడై యుండును. కాచికో.

గీ. మగతనంబున, రణమున, ♦ మార్కొనంగ
నంగదార్ఢ్యము చాలక, ♦ యాఁడుబిడ్డ
మిసమిసగు క్రొత్తప్రాయంపు ♦ మెఱుఁగుటంగ
కముల పొంగునుజూపి యా ♦ కర్షణంబు
చేసితివి, తార్పుకాఁడ! ఛీ! ♦ ఛీ! దురాత్మ!
బుగ్గమీసలపోడిమి ♦ బుగ్గిచేసి
నగరుమగువల మానంబు ♦ దగులఁబెట్టి
రాచపాడిసానుల గాఁగ ♦ రానుగప్పి
బ్రతికియుంటివి, చెనఁటి! నీ ♦ బ్రదుకుమండ
కత్తిధారఁ దురాశైన ♦ గమపులేక
కాంతపేరున మముఁ జంపఁ ♦ గల్గినావు
మాకుఁ బ్రాణము మఱి నీకు ♦ మాన మంత

తొలఁగిపోయెదు బ్రిదుకేల? ♦ తులువ! షండ!
సాలెపురుగైన నీకన్న ♦ మేలుకాదె
అపజయముఁగొప్ప, మాయాజ ♦ యంబుకంటె
జయముకంటెను న్యాయమా ♦ చావె ఘనము
ఇంతతోఁ దీఱెనని యెంతు ♦ వేమొ చక్ర
వృద్ధితోఁ బగదీఱెడు ♦ వేళవచ్చుఁ
గాలిక్రిందనె యాగ్నేయ ♦ గోళ మిట్టి
పగులనున్నది కాచికో ♦ పాపి! నీచ!

హా! ఎట్లు ప్రేలుచున్నాను. పగఁదీర్చుకొనుటఁగూర్చి ఎట్టిరజ్జులు పలుకుచున్నాను! సగముచచ్చినవా కది యెట్లు సిద్ధించును!

గీ. కృపణుని యనుగ్రహము పుంస్త్వ ♦ హీనువలపు
మొఱకుసోమరిచదువు కా ♦ తరుని యాజ్ఞ
జరఠునాశయు కంపవ ♦ త్కరుని గుఱియు
శక్తిహీనుని పగయు ని ♦ ష్ఫలములగును.

అయిన నేమి? నాపుత్త్రునిలో నేను జీవించియుండుదును గాన నేనుఁ బగఁదీర్చుకొనినట్లే కావచ్చును.

గీ. అస్మదీయనాటికఁ దుది ♦ యంకమైన
దవనిపతినైన భరతవా ♦ క్యంబు లేదు
నానౌరసపుత్త్రుని ♦ నాటకమున
కిదియె మొదటిదౌనంకమై ♦ యెసఁగుఁగాన.

సేనాధిపతినైనఁ జంపి ప్రాణముల విడుతును. నాకింక విచార మేల? నాకొడుకే బ్రాహ్మణులయింటనైనఁ దలదాచుకొని బ్రతుకఁగలఁడు. (నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురమునఁ బురోహితుని యిల్లు.

ప్రవేశము—చంద్రశేఖరుఁడు, కాత్యాయని.

కాత్యా—ఆ కార్యకరణ మెందుచేత ?

చంద్ర—ఎందుచేతనో చెప్పలేదా? అతఁడెవఁడో తెలిసినదా?

కాత్యా—తరువాతఁ దెలియకేమి!

చంద్ర—ఎవరని తెలిసినది ? స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

కాత్యా—విజయరాజుకొడుకు-దేవరాజు—రాత్రి జరిగిన గొంతుకోఁత పెండ్లిలోని పెండ్లికొడుకు.

చంద్ర—అందుచే మనశత్రువు. ఇన్నియుఁ దెలిసియుండి యాతని మనయింటిలో నింక నేలయుంచితివి ? వాని నిటుపిలువుము.

కాత్యా—నాథా! నన్ను క్షమింపుఁడు. ఇన్నియుఁ దెలియుటచేతనే యాతని నింక నుంచితిని. వాని నిప్పుడు పిలువవలదు. మనమాలోచించుకొందము.

చంద్ర—ఆఁ ! ఆఁ ! తెలియుటచేతనే యింక నుంచితివా !

కాత్యా—ఔను నాథా ! మనకొక్క కొడుకైన లేఁడుగదా.

చంద్ర—నే నడుగునదేమి ? నీవు చెప్పునదేమి ?

కాత్యా—నాథా! ముసలులమై, ముదుసలమై, గతిమాలిన బ్రదుకీశూన్యగృహమున బ్రతుకుచుంటిమికదా, ఏమిః విసిరోగము! రాజపౌరోహిత్యమున మీకు గౌరవమున్ననేమి, ధనవాదశాస్త్రప్రసిద్ధిని

ధనమున్న నేమి, యీగౌరవము నీధనమును లేనిసామాన్యులకున్న సౌఖ్యములో, సంతుష్టిలో మనకు సహస్రాంశమైననున్నదా ?

చంద్రి—లేదు. లేకపోవుట యీనాఁటిదికాదు. ఆతని నింక నింటనుంచి యేల పుట్టిముంచితివని నేననఁగ, పుట్టనికొడుకును గూర్చి నీవు చెప్పనేల ?

కాత్యా—అమ్మా యని యాతఁడు నాకాళ్లపైఁ బడినాఁడు. అమ్మాయనిన పిలుపు నాచెవినిఁ బడఁగనే నాయెడలుప్పొంగిపోయినది. నాయనా! ఏమికావలయునని యడిగితిని. దాహము—దాహము. అని యాతఁడనినాఁడు. ఇచ్చిన తీర్థమును ద్రావి ఆపన్నునిరక్షింపుమని యాతఁడు ప్రార్థించినాఁడు. నీప్రాణమునకు నాప్రాణము సడ్డుచేసెదనని మంగళసూత్రముతో బాస చేసితిని.

చంద్రి—తా నెవఁడో మొదట నీతోఁ జెప్పకుండ మోసముచే బాసచేయించుకొనినాఁడా !

కాత్యా—ఆతఁడు చెప్పుట కవకాశమేది ? పరుగెత్తుకొనుచు, రోజుకొనుచు వచ్చినాఁడు. నే నడుగుటకు మాత్ర మవకాశమేది? అమ్మా! రక్షింపుమనఁగ నాగుండెకరఁగిపోయినది. ఒడలు నీరువిడచినది.

చంద్ర—నడిరాత్రికదా, గదిలోనున్ననీకాళ్లపై నాతఁ డెట్లు పడినాఁడు ?

కాత్యా—నాకప్పటికింకనిద్ర పట్టనేలేదు. కడుపునొప్పిచే బాధపడుచుండుటచేఁగదా కోటలోనికి రాలేకపోయితిని. ఏదో పెద్దగోల వినఁబడినది. కొంపలుకాలుచున్నవేమో యనియులికిపడిలేచి వీధితలుపు తెఱచితిని. వెలుతురు లేదు. కాని పెద్దయాక్రందనము వినఁబడుచుండెను. అది కోట వైపుననుండి వచ్చుచుండెను. నిశ్చేష్టురాలనై కొంతసేపు నిలువఁబడితిని. ఇంతలో నెవ్వరో పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నట్టు లలికిడి యయ్యెను. మీరు కోటనుండి యింత తొందరతో నేల వచ్చు

చున్నారో యని గుమ్మముముందునకు వచ్చి నిలువఁబడెను. అంతట దివ్యమంగళవిగ్రహముతో నొకబాలుఁడు అమ్మా ! యని—

చంద్ర—అయ్యయ్యో ! ఎంతతప్పుపనిఁ జేసితివి ?

కాత్యా—అతిథిపోషణము తప్పని సెలవిచ్చుట న్యాయమా?

చంద్ర—అతిథి ! ఆతఁడు మన కతిథియా ! అతిథియా?

కాత్యా—తపస్సంపన్నులగు మీకు శత్రువు లెవ్వరున్నారు ? ఆతఁడు మన కేమియపకార మొనర్చినాఁడు ?

చంద్ర—మనకపకార మొనర్చినవాఁడే కాని, మనకు శత్రుఁడు కాఁడా ?

సీ. ధర్మసుతుసొత్తు మాయజూ ♦ దమున శకుని,
గెల్చెనే కాని నాకొంపఁ ♦ గూల్చినాఁడె ?
రామచంద్రుని సతిని ♦ రావణుండు,
కొట్టెనే కాని సీతమ్మఁ ♦ గొట్టినాఁడె ?
గుజనిమామూదుసాహెబు ♦ ఘూర్జరాఖ్య
దేశసోమనాథేశ్వర ♦ దేవలింగ
భంగ మొనరించెఁగాని నా ♦ పాకలో ని
భూతిపండును ఛేదింపఁ ♦ బూనినాఁడె ?
మన మహారాజవరులకు ♦ మతమునకును
బాధయొనరించు మనుజుఁడే ♦ వైరిమనకు,
మేలొనర్చు నాతఁడే ♦ మిత్రవరుఁడు
ప్రాప్తనాచారమిదియె యి ♦ ప్పటికి యాదిమొ
ధరణిపతి సేవకులకు స్వా ♦ తంత్ర్యమిల్ల
వారి బాహ్యాంతరింద్రియ ♦ వారమెల్ల
ధరణిపతిగోనెసంచిలో ♦ దాఁగియుండు
తత్త్వగతి వర్ణకాలభే ♦ దములు లేక

ప్రభునియానతి యైనచో ♦ భటులనోటఁ
గుక్కకును గంగడోలును ♦ గొమ్ములుండు,
రాసభపుటొండ్రపెట్టు క ♦ ర్ణాటగీతి
దుష్టగంధంపుఁజుంచు క ♦ స్తూరిమృగము
శశశిశువు చండశార్దూల ♦ శాబకంబు
సుంతలకు సుంతసత్కళా ♦ సుగుణశాలి
ప్రభుఁడు సర్వథా మనసుండి ♦ ప్రతిఫలించు
వతనిమిత్రులె మనమిత్రు ♦ లరులె యరులు.

కాత్యా——నాథా! ఇంతయేనా? మన మనస్థులమేనా?

చంద్ర——ఇంకను సందేహమా! ఇది మహావీర్యవంతులైన రాజపుత్రస్థానమనుకొంటివా, మఱియొకటి యనుకొంటివా? ఈమహారాజుల క్రౌర్యమెంత! కోపమెంత! వారు ప్రజల యవిధేయతను సహింతురా? కానంత వ్యతిరేకపుమాటనైన సహింతురా!

గీ. భూపవరునింటఁబుట్టిన ♦ మూషికంబు,
బ్రాహ్మణులు పెంచుపిల్లిని ♦ బట్టిచంపు
ననఁగ సేవకబ్రాహ్మణు ♦ లైనమనము
రాజుతోఁ వైరమునుబూని ♦ బ్రదుకఁగలమె?
రాజసేవను గలకష్ట ♦ రాజియెంతొ
ఎఱుఁగ కిట్టులు చేసితి ♦ వింతదనుక
నేల! ఖానుకోడికి నెత్తి ♦ జూలుమిగులఁ
బలుచననిపల్క మనజుట్టు ♦ పిలుకయొగురు
ఇంతలోనుండుభటకోటి ♦ యంత్రబతుకు
మంత్రిమొదలు నిషాకగొట్టు ♦ మాలవఱకు

పృథ్వీపతికంటెకొలుకుల ♦ నెక్కుగీత
భటులకంఠంబులను దర ♦ వారికోత.

ఇట్టి స్థితిలో మనకు మహాశత్రువైన దేవరాజును—కత్తి వ్రేటు నకందనున్న దేవరాజును—నీ వింటిలో దాంచినావు. ఇంతకంటె సాహసిక కృత్యమున్నదా? ఈసంగతిం గర్ణాకర్ణిగవిని రాజు మనయింటికి యుద్ధ భటులనంపఁడా? మనకొంపను నేలమట్టము చేయింపఁడా? మనలనుముక్క-లక్రిందఁగోసి మనరక్తముతోఁ గోటశక్తికభిషేకము చేయింపఁడా?

కాత్యా—మనమహారాజునకుఁ బురోహితునిఁజంపు పాపము కొక్కటే లోపముగానున్నది.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! రాజులకుఁ బాపమేమి?

కాత్యా—ఔను. అన్నిపాపములు నెత్తిని వైచుకొనుటకుఁ బురోహితుఁడున్నాఁడు కాదా! రాజునకుఁ బాపము లేదు. పురోహితునకు గతిలేదు. మీకుఁబురోహితులని పెద్దపేరో తక్కువపేరో యున్నది కదా! మీరు రాజుగారి కేహితమునైన ముందుగాఁ జెప్పి యాతఁడు చేయఁదలఁచిన పాపమునుండి యాతనిఁ దొలఁగింపఁగలిగితిరా?

చంద్రి—పూర్వరాజుల వైఖరులు, పూర్వపురోహితుల వైఖరు లిప్పుడెక్కడివి? పురోహితుని నెత్తిపైఁబెట్టుకొనుటకిదేమి శ్రీరామయుగమా, యుధిష్ఠిర పరిపాలనమా! ఇప్పటి రాజుల పద్ధతులు వేఱు. రక్తివిద్యల సేవకుల కిది కాలము. అందుచే మా మొగమును జూచువారెవరు? ఇప్పుడు నేను ప్రబంధము వ్రాయఁగలనా? పదముఁ బాడఁగలనా?

గీ. గురునికంటెను గవికంటె ♦ గురుతరంపు
ఘనతఁగలపురోహితునిదు ♦ ర్గతిని వినుము
కోడిగ్రుడ్డుల గుల్లలు ♦ వాడి ముక్కు-
మాలకాకులు, తలసేస ♦ బ్రాలుజల్లు

బిళ్ల కచ్చను ఖాన్ కుక్క ♦ పీకుచుండ
లూసియా నాచడాప్రుల ♦ జోడు చేతఁ
బట్టుకొని యుండులంపతో ♦ వానిపృష్ఠ
మాశ్రయించుచు గడగడ ♦ లాడుచుండి.

కాంత్యా—నాథా! ఇకఁ జెప్పకుము. ఇదియా మీంకు రాజుగారి యొద్దనున్న గౌరవము! చాలు చాలు!

చంద్రి—తద్దినాల పెండ్లింట్ల దద్దయ్యశాస్త్రుల కింతకంటె గౌరవ మెటనుండి వచ్చును?

కాంత్యా—ఔఁ. ఔఁ. మహారాజు తద్దినాల పెండ్లియే జరిగించినాఁడు లెండు. కటికవాఁడు—ఇట్లు చేయుట మహాధైర్యవిజృంభణమనుకొనినాఁడు కాఁబోలు! మహాబుద్ధివిభవమనుకొనినాఁడు కాఁబోలు! ఇంతద్రోహము తన్నుఁ దిరుగఁబడి కొట్టనివేళ నైనదా? పందిళ్లు వేయించి తోరణములు కట్టించి పసపుఁగొట్టించి ముగ్గులుంపించి యలంకరించిన పెండ్లియింటిని పీనుఁగు పెంటలవల్ల కాఁడు చేసినాఁడు. వీనిపాపము బ్రద్దలుగాను. కూఁతు పేరిట నింతగొంతుకోఁతలగోలఁ జేసినాఁడు. ఆ కూఁతున కిది యశుభప్రదమేమో యని యైన నాలోచించినాఁడా! పెండ్లివారి రక్తమునఁ దడిసిన కళ్యాణగృహము గడిగిన శుద్ధియగును గాని యిందువలనఁ దనవంశమునకుఁ గలిగిన మచ్చ ప్రళయము వఱకు నిల్చియుండదా! ఇంత దిక్కుమాలిన మోస మెందులకు? యుద్ధమునకుఁ బిలువరాదా? న్యాయముగా హోరాహోరిని బోరి కదనసీమను వారి కుత్తుకలుగోసిన యెడల ప్రస్తుతరాజశిరము లూఁగునే! పూర్వరాజులయొక్క లుప్పొంగునే? చేతగాని పెద్దమ్మ చేసటి.

చంద్రి—తప్పు. తప్పు. పోషించు ప్రభువును దూషింపఁ గూడదు. ఇంతకు నాతఁడు మన క్షేమప్రవృత్తిని గావింపలేదు. తనశత్రువు

లను దాను జంపుకొన్నయెడల నీకుఁ గోపమొందులకు ? శత్రువులను జంపుటయే రాజులకుఁ బ్రధానముగాని యెట్లుజంపిన సరే.

గీ. ధర్మయుద్ధంబులం దైన ♦ మర్మకలన
యున్నదచ్చటచ్చటఁ బూర్వ ♦ యుగములందు
మబ్బులందురావణి నిద్ర ♦ మబ్బులందు
ద్రౌణి, పాండవాగ్రజుఁ బొంకు ♦ రాముకొంగు.

గీ. మర్మమునకుఁ గల్గు ♦ మహితరక్షణశక్తి
వర్మమునకు నెట్లు ♦ పరిఢవిల్లుఁ
జిత్తమునకుఁ గల్గు ♦ మెత్తనౌ వాడిమి
చాయకత్తి కెట్లు ♦ సంభవించు ?
బాణపరిపాటికంటెఁ దు ♦ పాకిగుండు
పాటుకంటెను ఢీఢాటి ♦ ప్రబలతరము
ఘాత్మ్యము ఫిరంగిగుండ్ల ము ♦ టలను లేదు
మొదటిచలువనే యున్నది ♦ కదినజయము.

గీ. కల్లయుతులబలాత్కారములఁ ♦ గత్తిదాంచి
కపటవైద్యుల సీసాల ♦ గరళముంచి
దొంగగుబ్బల ప్రక్క ♦ పిస్తోలుగూర్చి
కొలఁకులందు విషూచిపు ♦ ర్వులను జేర్చి
వంటశాలలో నాసు ♦ పత్రులందు
మఖములందు దేవాలయ ♦ మండపములఁ
గాటియందుఁ గన్నెజికపు ♦ గదులయందు
రణజయముఁ గాంతు రిప్పటి ♦ రాజసుతులు
బాహుబలపరీక్షాప్రవృత్తి ♦ భంజనంబు
బొల్లివేసంపుదొంగదో ♦ బుచ్చి కాదు
గోత్రులయు దొంగయూబుల ♦ గొడవగాదు

ప్రాకృతిశాస్త్రవైదుషీ ♦ పటిమకాదు
నాగరకత హెచ్చె ♦ నరులధర్మము చచ్చె
మాయమీాతె దేహ ♦ మహిమలాతె
ఆత్మగురుతతగ్గ ♦ నపరచింతలు మ్రగ్గ
ఆశనిండె చిత్త ♦ మార్తిమండె
అట్టిదిట్టిదియయ్యె నీ ♦ యవసరమున
నింతకంటె నాగరకత ♦ హెచ్చునెడల
నెవరియింటనువారుండి ♦ యేదొ యొక్క-
గాలి నుస్వాని జగమంతఁ ♦ గాల్చురేమొ!

మాయయనునది యిప్పుడు జనపతి సామాన్యముగా నుండుట చేత నీవు మనరాజును నిందించుటతప్పు. జగదాస్తిక్యమునకు మాయయేకారణముకాదా! శత్రువులచర్మము లొలిపింపుమందువా! లేక శత్రువులొనర్చుచేష్టలకు శాంతివహింపుమందువా!

గీ. వలపునకుఁ గట్టుపడుపాని ♦ పడుచుఁబోతె
పారమార్థికుఁడగు న్యాయ ♦ వాదిసరణి
అరులయెడ శాంతభావంబు ♦ నెఱపురాజు
చేతిచమురుభాగవతపుఁ ♦ జిందులాఁడు.

కావున, రాజేంద్రుల కెట్టులైనను శత్రుమారణ మవశ్య కర్తవ్యము.

కాత్యా—కావచ్చును. కాని యతిథిరక్షణము బ్రాహ్మణుల కంతకంటె నవశ్యకర్తవ్యముకాదా!

చంద్రి—ఏమి! అబ్బ! ఎంతచిక్కుఁదెచ్చిపెట్టితివి. నీకీస్వాతంత్ర్యమేల?

కాత్యా—అతిథిపూజాస్వాతంత్ర్యము నాకేనాఁటిదా! నాకొక్కతెకే యట్టి స్వతంత్రతయున్నదా! గృహిణులందఱు అట్లాచరించుచుండుటలేదా?

చంద్ర—గృహిణులందఱు నీవలెనే శత్రురాజపుత్రులకాతిథ్య మిచ్చుచున్నారా! అతిథి పాత్రుఁడగునో కాదో చూచుకొననక్కఱ లేదా!

కాత్యా—అతిథి కాఁకలిమే యర్హత. అతఁడు శత్రురాజపుత్రుఁడని నాకు ముందుగా నెట్లు తెలియును?

చంద్ర—పోనీ! తెలిసినతరువాతనైనఁ బశ్చాత్తాపము నొంది యాతనిఁ బొమ్మని చెప్పలేకపోయితివా!

కాత్యా—నాథా! పశ్చాత్తాపపడుటకు నే నేమి పాప మొన ర్చితిని?

చంద్ర—పాపముకాదా! మనము రాజసేవకులమైయుండియు నిట్లుచేయవచ్చునా?

కాత్యా—రాజసేవ నీకుఁగాని నాకేమి? నేను మీసేవకురా లను. మీయాజ్ఞానుసార మాచరింతును. ఇప్పుడు పొమ్మనిచెప్పనా?

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పనాయని నన్నడుగనేల? నీ కేల తెలియదు?

కాత్యా—నాథా! నాకుఁ దెలిసినయెడల నే నేల యాతనిఁ జేర్చియుందును? పొమ్మని సెలవిచ్చినయెడల నట్లుచెప్పుదును.

చంద్ర—పొమ్మని చెప్పు.

కాత్యా—మీసెలవైనదని చెప్పనా?

చంద్ర—అదిగో! నాసెలవనుట యేలకు? ఆతనినిఁ జేర్చు టకు నేను సెలవిచ్చితినా! ఇప్పుడు పొమ్మనుటకుమాత్రము నాసెల వేలకావలెను? నీవు స్వతంత్రించి తెచ్చితివి. స్వతంత్రించియే పొ మ్మనుము.

కాత్యా—పుణ్యమొనర్చుటకుఁ బురుషునియాజ్ఞ యక్కఱలే దుకాని, పాపమొనర్చునప్పుడే భర్తసెలవు.

చంద్ర—పాపమైనదేగాక. ఆతనిని వెడలఁగొట్టవలసినదే. ఆతనినింటఁబెట్టుకొనుటయొకటి, చూరికి నిప్పుపెట్టుకొనుట యొకటి యునా! ఆత్మవినాశకమైన యీయత్నము మనకేల? ఈసంగతిఁ దెలిసినయెడల రాజు మనల నుప్పుపాఁతర వేయింపఁడా!

కాత్యా—మనకు లేనిపోని సందేహమేకాని, మనయింట నెవ్వరున్నారో రాజున కెట్లు తెలియును?

చంద్ర—అట్లెప్పుడును దలఁపవలదు.

గీ. గాలిసోఁకనట్టి చోటులు ♦ గలవుకాని
అతని చెవిని జేరని రహ ♦ స్యములు గలవె!
అత్తకోడండ్ర దెప్పులు ♦ నాలుమగల
గుసగుసలు నాఁడుబిడ్డల ♦ గోసరోసలును
బాలిపంపుల భ్రాతల ♦ పట్టుదలలు
తోడికోడండ్ర వెడవెడ ♦ కోడిగములు
మొదలుగా నన్నిసంసార ♦ ములను గల్గు
ఛిద్రతతియెల్ల యాతని ♦ చెవినిఁ జేరు
పరయువతిక్షేత్ర మేదియో ♦ యెఱుఁగకున్న
నేఁటివిటసాని యేదియో ♦ నెఱిఁగియుండు
తనదుర్వ్యవహారదోషముల్ ♦ గనకయున్నఁ
బరుల వ్యభిచారదోషంబు ♦ లెఱిఁగియుండు
దాసి గడిఁగొన గాయకుఁ ♦ డన్నెననుచు
గురువుగా రింటిలోఁ గల్లు ♦ కుండయనుచుఁ
జెవికొఱుకువారుఁ దార్పుడు ♦ సేయువారు
కొండెకూఁతలవారును ♦ గోడెకాండ్రు
బానిసలు రాజుమెప్పుకై ♦ పలుకుచుంద్రు
కలికి పలుకుల కులుకుల ♦ కవితకంటె

నధికముదమున వినుచుండు ♦ రవనిపతులు
వైరులరహస్యములు తెలుప ♦ నలయు చారు
లట్లు సేయుట కసమర్థు ♦ లౌటవలన
నిట్టికొండెంబులను మాటఁ ♦ గట్టి యతని
యెదుటఁబెట్టఁగ వినకుండ ♦ నేమిసేయు.

ఇట్టి మాటలఁ జెప్పువారిని గద్దించిన యెడల శత్రురహస్యములు చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు కూడ వారు దరిఁ జేరరేమోయని రాజు సందేహపడును. కావున దేవరాజిక్కడ డాఁగెనను నంశము రాజున కెట్లు తెలియునని నీవనుకొనఁదగదు. ఎట్లయినఁ దెలియును. గోడలు చెప్పును. గాలి దెప్పును. లేనివే యున్నట్లు రాజుచెవినిఁ బడుచుండఁగా, నున్నవి యాతనిచెవిఁ జేరకుండునా? గోటిపాటు, కత్తివ్రేటుగా నాతని చెవిని బడుచుండు. చీమచిటుకు, సీమతుపాకిదెబ్బగా నాతనికి వినఁబడునే! అట్టిస్థితిలో నీవుచేసిన యీప్రబలపాపము—

కాత్యా—నాకిన్ని తెలియవు. పుణ్యమో, పాపమో; తెలిసియో, తెలియకయో చేసితిని. నీకుదయయుండునెడల దేవరాజును రక్షింపవేఁడుచున్నాను.

చంద్ర—అయ్యయ్యో! అన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదరించు మహారాజునెడలఁ గృతఘ్నుఁడనై యుందునా! అది మహాపాపము కాదా!

కాత్యా—అతిథినిఁ జంపుట మహాపుణ్యమైన యెడల నట్లే కానిండు.

చంద్ర—ఆతనిని మనము చంపుటయేమి? వదలివేయుదము.

కాత్యా—ఆతఁడీగుమ్మము దాఁటుసరికి వెత్తికుక్కను గొట్టినట్లందఱు తలకొకరాయి ఱువ్వి యాతనిని జంపకుండనుందురా! ఆతని రక్తముతో మన ముంగిలియే కాదు. మనముందటిగతియుఁగూడ నప

విశ్రమాగుట కేమైన సందేహమా! మనకు శత్రువైనను నాతఁడు మహారాజపుత్రుఁడుకదా! రక్షింపుమని మనశరణు జొచ్చినవాఁడు కదా! మనచే నభయప్రదాన మొందినవాఁడు కదా! అట్టివానిని రక్షించుభారము వింధ్యపర్వతమువలె మన నెత్తిని బడియుండఁగా పెంటకుప్ప నువలెఁ జీపురుతో నాతనిని వీథిలోని కూడ్చి వేయుమనుట న్యాయమా!

చంద్ర—అతఁడు మనకేమి రాజా! ఆతనిఁగూర్చి మనకుఁ జింత యేల?

కాత్యా—అతఁడు మనరాజని చెప్పలేదు. అతఁ డతిథి. అతిథి మహావిష్ణువని కదా మీవంటి పెద్దలు చెప్పుదురు.

చంద్ర—రాజుగూడ నట్టివాఁడే. అయినను నా కాతఁ డతిథి కాఁడు.

కాత్యా—అహా! నాథా! ఎంతమాటనాడినారు! నా కతిథియు మీ కతిథి కాకపోవుటయునా? ఎన్నఁడు లేని దిప్పుడు నీవు నేను భేదము చేయుచున్నారే? ఎంతవింతగ మాటలాడుచున్నారు! నేను మీ సహధర్మచారిణినే! అర్ధశరీరిణినే! నేను మీలోనిదానినే! నాదియనున దొకటియున్నదా! అంతయు మీదే! సంసారానురాగమే కాక శాస్త్రసత్యముకూడ నంగీకరింపని నీవు నేను భేదమును విసర్జింపుఁడు. లేనిపిల్లలకొఱకే యేడ్చుచుండఁగా నిట్లు నన్నుఁ బరాభవించుట మీకుఁ దగునా?

చంద్ర—నేను నిన్నెట్లు పరాభవించితిని! అతఁడు నీయతిథి యని యంటిని. అంతమాత్రమునకే యింతయుపన్యాసమేల?

కాత్యా—సరే! అతఁడు నాయతిథియే. మీ రాతనిని రక్షింప నక్కఱలేదు. ఆతనిని మీ రింటినుండి గెంటివేయవచ్చును. వీథిలోని రక్షకభటులచేతఁ జంపింపవచ్చును. మీయతిథి కాకపోవుటచేత మీ రింత యుఁ జేయింపవచ్చును. మీకది ఘనకార్యమే కావచ్చును. కాని నేను

మీయిల్లాలినిగదా! నిత్యాగ్నిహోత్రములందు మీప్రక్కను గూరు చుండి సాహాయ్య మొనర్చుదానను గదా! మీయుచ్ఛిష్టమును భుజించు చున్నదానను గదా! మీరే దైవమనియెంచి పూజించుచున్నానుగదా! అట్టినామాట, మీరు కొంతయైనఁ జూడనక్కఱలేదా ?

చంద్రి—నీమాట యేమున్నది?

కాత్యా—ఆతనిని నేను రక్షింతునని మంగళసూత్రముతో బాస చేసితిని. నామర్యాదను మీరు కాపాడనక్కఱలేదా ? నాసత్యమును రక్షింపనక్కఱలేదా ? రసకుంభముచే మీరు చేసిన బంగారమంతయు నానెత్తిని బెట్టుమనలేదే. ఆశాస్త్రరహస్యమేదో చెప్పుమని మిమ్ముదేవురింపలేదే. ఆపన్నుఁడై, నాశరణము వేఁడిన రాజబాలకునకుఁ దలదాఁచుకొనుటకు రవ్వంత నీడనిచ్చితిని. ఇంతే కాదా ! అమ్మాయని పిలిచినందుల కాతనినిఁ గన్నకొడుకుగా భావించి యొక్కపూటయైనఁ గడుపార నన్నము పెట్టుకొననిచ్చితిని. ఇంతే కాదా ? ఇంతే కాదా !

చంద్ర—ఇంతే కాదా, ఇంతే కాదా యని నంగనాచివలె మాటలాడుచున్నావు.

గీ. అరికినిచ్చిన నీడ ర ♦ వ్వంత యైన
వంశమున నెల్లరకును శా ♦ శ్వతపు బీడ
వైరికొసఁగిన యన్నము ♦ పట్టెడైన,
స్థిరవినాశనమగు వంశ్య ♦ నముల కెల్ల.

కాత్యా—అటులైన నాతని నింటనుండి యిప్పుడే వెడలఁగొట్టవలయునని మీయభిప్రాయము కాదా ?

చంద్ర—అదిగో ! తిరుగ నామాటయే యొప్పులికెదవు ?

కాత్యా—మీరామాటయైన ననఁగూడదు కాని, నేనాపనినిఁ జేయవలయునుఁ గాఁబోలు. అభయమిచ్చియని మీరే యామాటఁ గ

తోక్తిగాఁ బలుకుటకు సందేహించుచుండఁగా నభయమిచ్చిన నోటితో నావలికేఁ బొమ్మని నేనుఁ జెప్పవలయును గాఁబోలు! పోక పోయిన యెడల మెడఁబట్టి గెంటవలయును గాఁబోలు. నాశాశ్వతదుర్గతిని మీరు గణింప కుండినను నాకుఁ జింత లేదు. నాయాత్మను దరింపఁ జేసినను మీరే! హరింపఁ జేసినను మీరే! మీకు సర్వదా దాసురాలను. సరే! మీరు సెలవిచ్చినట్లాతని నావలికి వెళ్లఁగొట్టితి ననుకొనుఁడు. తరువాత?

చంద్ర—ఇంకఁ దరువాత నెక్కడ ?

కాత్యా—ఇక్కడి తరువాతిమాటయే యడుగుచున్నాను (పైకిఁ జూపి) అక్కడి తరువాతయేమో వేదములే చెప్పుచుండుటచే నందఱకుఁ దెలియునుగదా ?

చంద్ర—ఉస్. ఇక్కడి తరువాతనిఁకేమున్నది? ఆతఁడు పోవును. మనము నిర్బాధకముగా నుందుము.

కాత్యా—సరే! మనము శాశ్వతముగా జీవింపవచ్చును. కాని యాతఁడు——

చంద్ర—కాత్యాయనీ! అతిథుని గంపించి యాతని యాయుస్సును నేను బోసికొనవలయునని యిట్లు చెప్పుచుండుట లేదు. అతిథిపూజా మహాత్మ్యము నీయంత నాకును దెలియును. అతిథినోటియన్నముఁ బడఁగొట్టి నాకడుపు నిండించుకొనఁదలఁచుకొనలేదు. అతిథిరక్తముఁ ద్రావునంతటి నరాశనుండను గాను. అబుద్ధిపూర్వకముగనైన నతిథికిచ్చు ధాన్యపు ముల్లంత బాధ ధవళగిరియంత పాపమని యెఱుఁగుదును.

కాత్యా—(చేతులు జోడించుకొని) చాలు నాథా! చాలు! ఇఁకఁ గావలసినదేమి? కృతార్థురాలనైతిని.

చంద్ర—ఉంను. ఉంహుఁ. ఇఁకను జెప్పవలసియున్నది. కాని యీకృతఘ్నతాపాపము దానికంటె మహాఘోరము—భావించుచున్నాను. భయపడుచున్నాను. పరితాపపడుచున్నాను.

గీ. ఉర్విపాపంబులన్నియు నొక్కచిప్పఁ
గుప్పగాఁబోసి వేఱొక్క చిప్పలోప
లను గృతఘ్నతఁబెట్టి తూ చినను ముంటె
మొన కృతఘ్నత ప్రక్కనే మొగ్గుగాదె
తలనడిమిపోటు పూపాటు దానిముందు
దావకీలప్రాలేయము దానిముందు
త్రాఁచుగరళంబు సంజీవి దానిముందు
దారుణక్రూరగతి దయ దానిముందు.

కాత్యా—నాథా! మీయభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా మనవిచేసికోవలసివచ్చినందులకుఁ జింతించుచున్నాను. క్షమింపుఁడు. కృతఘ్నతయని ప్రత్యేకముగా నొక్కపాపములేదు. అన్ని కుక్కగొడుగులు, మొండిచేతులు, వెంటనుండి మొలచినట్లు లన్నిపాపములు కృతఘ్నతనుండియే బయలుదేరినవి.

కాత్యా—భూమినుండి మొలవని చెట్లుండవచ్చునుగాని కృతఘ్నతనుండి యుద్భవింపని పాపములేదు. చెట్లు బలాబలములు క్రింది వెంట బలాబలములఁబట్టి యుండునట్లు పాపముల హెచ్చుతగ్గులు కృతఘ్నతావిషయములకు వస్తువుల హెచ్చుతగ్గులఁ బట్టియు దగ్గరదూరములఁబట్టియునుండును. జీవతత్వమంతయు నొక్కటియేయగుటచేఁగాలిమడమతోఁజీమనుఁ జంపుటయుఁ గత్తిపాదుపుతో మనుష్యునిఁజంపుటయుఁ గృతఘ్నతనుండి పుట్టినపాపములే కాని చీమకంటె నరుఁ డుత్కృష్టజీవమగుటచేతను, జీమకును నరులకును గలదూరము హెచ్చగుటచేతను, నరహత్య యధికపాపమని యెంచుచున్నారు. అట్లే గురుద్రోహమంతకంటె నధికమైనది. రాజద్రోహము నట్టిదే. కాని, యతిథిద్రోహము, వేదద్రోహము; దైవద్రోహము. రాజద్రోహమునఁ గొంతపౌరుషమైననున్నది కాని యండచేరిన యతిథిని ద్రోహముచేయుటలోనున్న యధమాధమత్వము—

చంద్ర—చెవులు గింగురుమనునట్లు పలుకుచున్నావు. పండితుని బిడ్డ వగుటచేఁ దలతిక్క యుపన్యాసము లారంభించితివి. ఈతఁ డతిథి యని యంటివి. ఏలకాదనవలయునని నేనూరకుంటిని. ఈతఁడు శరణార్థి కాని యతిథి కాఁడు. ఈతఁ డెవ్వండైనను నీతనికిఁ జేసిన యనాదరణము కృతఘ్నత యెట్లగును? ఈతఁడు వెనుక మన కేమిమేలు చేసినాఁడు? అది మఱచుట కృతఘ్నతయగును. రాజునెడల మనము చేయుదోష మట్టిదా! నిజమైన కృతఘ్నత అది.

కాత్యా—అదియా మీయభిప్రాయము? దేవరాజును రక్షించినయెడల మీకుఁ గృతఘ్నతాదోషము లేనేలేదని నేను నిరాఘాటముగాఁ జెప్పఁగలను.

చంద్ర—ఆఁ! లేకపోవుట కూడనా?

కాత్యా—లేదు. మీరు పురోహితులుకాని సేనాధిపతులు కారు. మీపని గంటముతో కాని కత్తితోఁగాదు. మీకుఁబంచాంగసంబంధము కాని శస్త్రాంగసంబంధము లేదు. మీది యాగమమంత్రము కాని యాహవతంత్రము కాదు. మీవృత్తి పవిత్రము కాని యపవిత్రము కాదు. మీరు రాజునకు నంతశ్శత్రుఖండన మొనర్పఁదగువారు కాని బాహ్యశత్రుఖండన మొనర్చువారు కారు. రాజేంద్రునకు మీరు మోక్షలక్ష్మిని గూర్చువారు కాని, విజయలక్ష్మిని గూర్చువారు కారు. అట్టిచో మీ రెక్కడ, యుద్ధవీరు లెక్కడ? మీపని యేది? వారిపని యేది? వక్రించిన గ్రహమునకు శాంతిఁ జేయుట మీపని కాని పారిపోయిన శత్రువును జంపించుట మీపనియా? మీరు చేయఁగూడని పనిని చేయకుండిన యెడల మీకుదోషమేమున్నది? మీకుఁ గృతఘ్నత యెక్కడిది? సేనాధిపతి చేయవలసిన పనిని జేయకపోతినని మీకు విచారముండులకు! మీపని సేనాధిపతి యెప్పుడైనఁ జేయయత్నించునా! గడచిన సంవత్సరమున వర్షక్షామము కలిగినప్పుడు సహస్రఘటాభిషేకము

మహాదేవమూర్తికిఁ జేయఁబోవుటచే నేను రాజుగారియెడలను గృత
ఘ్నుఁడనైతినని సేనాధిపతి క్షోభించినట్లు మీరు వినియుంటిరా? ఎవరిది
వారిది; మీరు సద్బ్రాహ్మణులు—బ్రహ్మనిష్ఠాపరులు—సత్యమూర్తులు-
అతిథిసంతర్పణము మీకువిధి. ఆయతిథి మహారాజునకు విరోధియైన
సరే, మనకు విరోధియైనసరే, లోకమునకు విరోధియైననరే వైదికకృత్య
మునకు వైరమునకు నేమిసంబంధము?

చంద్ర—నీధోరణి శబ్దాలంకార ప్రధానయగు కవితవలె
చెవికి మాత్రమే నచ్చుచున్నదికాని చిత్తమునకు నచ్చుటలేదు. దర్భలు
బట్టుపురోహితులైనను రాజభటులే; ఖడ్గములుబట్టు యోధులైనను
రాజభటులే. భటత్వమందఱకు సామాన్యమే! అందఱును రాజునెడలఁ
గృతజ్ఞతఁజూపవలసినవారే! ఔను! కాదామరి—రొట్టెపెట్టినవానిని
రోకటఁ బొడువవచ్చునా! కాని, ఈసంగతియు నాలోచనీయమే. మన
ము బ్రాహ్మణులము—అతిథిసంతర్పణము ముఖ్యముకాదని నేను
చెప్పను. అందులో పాపము—మహారాజు—మనలనమ్మివచ్చినవాఁడు-
మహాపదలో మున్గియున్నవాఁడు—సగముప్రాణముతో చేతవ్రాలిన
చిలుకను బిల్లివాతఁ బెట్టుట తప్పని యెఱుఁగనా! హరహరా! రాజున
కీతఁడు శత్రువేలయయ్యెను? శత్రువే కాకుండినయెడలఁ దలపైఁ బెట్టు
కొందుమే! కన్నులకద్దుకొందుమే! అయ్యయ్యో! శత్రువైపోయినాఁడు
ఎంతసంధిఁ దెచ్చిపెట్టితివే నీవు—హా—నీవు—హా—నీవు—హా—

కాత్యా—(చేతులు జోడించుకొని) ప్రాణప్రియా! నావలన
నేమినేరముకలిగెను? క్షమింపుఁడు దాసురాలను.

చంద్ర—నీ వలన నేరముకలుగలేదు. నావలననే నేరము కలు
గనై యున్నది. నిన్ను నేను క్షమించుటకాదు. అందులకు భగవం
తుఁడు నన్ను క్షమింపవలెను.

కాత్యా—మీవంటిసద్బ్రాహ్మణునకు నేరమేమి మహాత్మా!

చంద్ర—నే నీ యతిథిని వదలకొంటిని. అతని నిప్పుడే పొమ్మని చెప్పుము.

కాత్యా—అభ్యంతర మేమి! కాని, ఒక్క యతిథిని వదలుకొనుటతోడనే మనబ్రదుకు గడ తేరునా! మీకిఁక బ్రాహ్మణత్వ మక్కఱ లేదు కావున దానిని వదలుకొనవలెను. ఇఁక యజ్ఞోపవీతముతోఁ బని లేదు కావున దానిని వదలుకొనవలెను. దయాధర్మశౌచములను వదలుకొనవలెను.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! ఏమనుచున్నావు?

కాత్యా—ఉత్తమగతులన్నియు నీవు వదలుకొనఁదగినవే కావా!

చంద్ర—వదలుకొని నేను నరకమునకుఁ బోయినప్పుడు "నీవు నీ రాజు నెడల కృతఘ్నతనేల చూపితి"వని యమధర్మరాజు నన్నడుగ ననురాగవతియైన భార్య చెప్పినమాట దాఁటలేక నేను రాజద్రోహ మొనర్చితినని చెప్పవలసినదా మఱి?

కాత్యా—ప్రాణప్రియా! మాటకు మాటయంటినని నన్ను నిందింపకుఁడు. "నీవు నీ యతిథిని రక్షింతునని మంగళసూత్రముతోఁ బ్రమాణము చేసితివే! ఏల రక్షింపలేకపోయితి"వని యమధర్మరాజే నన్నడుగ నాభర్త నాసత్యమును గాపాడలేకపోయినాఁడని చెప్పవలసినదేనా!

చంద్ర—పోనీ! ముందెప్పుడో చెప్పవలసినమాట లిప్పుడేల! ఇప్పుడు చెప్పవలసిన మాటలు కొన్ని యున్నవి కాన దేవరాజు నిటకు రమ్మని చెప్పుము.

(కాత్యాయని నిష్క్రమించి దేవరాజుతోఁ బ్రవేశించును.)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమున నుండును.)

కాత్యా—వత్సా! దేవరాజా! మీనాయనగారికి నమస్కరింపుము.

చంద్ర—నాకు నమస్కారము వలదు. నమస్కరించినయెడల నే నాశీర్వదింపవలసివచ్చును. మారాజునకుఁ బ్రబలశత్రుఁడవైన నీకు విజయోస్తు ! అని నే నాశీర్వదింతునా? వలదు. చేతులు జోడింపవలదు.

దేవ—బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించుట మాకాచారము కావున నేను నమస్కరింపవలయును గాని మీయాశీర్వాదప్రతిఫలమును గోరికాదు. గురుమహాత్మా ! నమస్కారము. నానుదిటిగీఁత యెట్లున్న నట్లగును. మీయాశీర్వాదమును నే నపేక్షింపను.

చంద్ర—ఆహా ! ఏమి ! వినయములో గర్వము. గర్వములో వినయము. వైరాగ్యములో వాంఛ. వాంఛలో వైరాగ్యము కాని క్షత్రియత్వములోన బ్రాహ్మణత్వముగూడ నేమి ?

దేవ—ఇది మాయమ్మగారు ప్రసాదించిన స్వరూపము.

కాత్యా—ఎందులకైన మంచిదని కొంజెసిగయూడ్చి జారుపిగఁ బెట్టించితిని. మెడలోని బంగారు మెఱుఁగుఁబూసల కంఠమాల తీయించి రుద్రాక్షులపేరు వైచితిని. దారపు యజ్ఞోపవీతమునకుఁ దోడుగ మీరు తర్పణకాలమందు ధరించు పట్టుయజ్ఞోపవీతమువంటి యొక క్రొత్తదానిని వైచితిని. క్షత్రియసంబంధమగు వెనుకచిగి నడికట్టు తీయించి యంగవస్త్రపుకట్టిప్పించితిని. ఫాలమున రక్తచందనమును గడిగించి విభూతిని ధరింపఁజేసితిని. మీయుంగరముగూడ—

చంద్ర—కాత్యాయనీ! క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణత్వమిప్పించితివా ? సెబాస్! వసిష్ఠునికంటెఁ బ్రబలతరవ్యక్తివి వలె నున్నావు. మహాఘోరతప మనేకశతహాయనములు గాధినందనుఁడొనర్చినగాని వసిష్ఠుఁ డాతని కిప్పింపఁజాలని యసాధారణబ్రాహ్మణ్యము నీతని కవలీలగా నిప్పించినావు !

చంద్ర—పట్టుజన్నిదపు హారఁగుతో, జారుజుట్టు మెఱుఁ

గుతో, బిళ్లకచ్ఛ బెడఁగుతో, బ్రాహ్మణత్వము శుద్ధక్షాత్త్రము మీఁది కవతరింపఁజేసితివి.

దేవ— మహాత్మా! అధిక్షేపణమేల ? బ్రాహ్మణస్వరూపమే యవతరించినదికాని బ్రాహ్మణత్వ మవతరింపలేదు. అవతరింపదు. క్షత్త్రియునకు బ్రాహ్మణత్వ మంత శీఘ్రముగా సిద్ధింపదని నే నెఱుఁగుదును. అంతయేల ? జన్మబ్రాహ్మణులకే తఱచుగా బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి లేదుకదా? ఇఁక మాలెక్క యేల? బ్రాహ్మణస్వరూపమునకు బ్రాహ్మణత్వమునకు మాయముత్తెమునకు మంచిముత్తెమునకున్న యంతరముకంటె నెక్కువయంతర మున్నదని యెఱుఁగుదును.

గీ. హృదిని సాత్త్వికగుణ మధి ♦ ష్ఠింపకున్నఁ
బొట్టపై వ్రేలనగు నూలు ♦ పోగులేల !
షడ్రిపులగొంతు నురిఁబెట్టఁ ♦ జాలకున్న
నఱుత బిరుసైనరుద్రాక్ష ♦ సరము లేల
బూదికంటెను నే నధ ♦ ముఁడ నటంచు,
బుద్ధిలేకున్న నుదుటఁ ది ♦ పుండ్రమేల
తోయ్యలులపైఁ జిత్తంబు ♦ దుముకునపుడు
పృష్ఠమున బిళ్లకచ్ఛ ♦ బిగింపులేల !
ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ♦ ద్విజుఁడు కాఁడు,
వానిఁజంపినయాతఁడే ♦ బ్రాహ్మణుండు
ప్రాణహింసావిలోలుఁ డ ♦ బ్రాహ్మణుండు
పరులు తానను కొనువాఁడె ♦ బ్రాహ్మణుండు.

చంద్ర—(తనలో) ఆహా! హృదయశూలములగు మాటల నాడినాఁడే? 'ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ద్విజుఁడుకాఁడు' నేను ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడను. 'ప్రాణిహింసావిలోలుఁ డబ్రాహ్మణుండు' నేను ప్రాణిహింసావిలోలుఁడను. వీఁడు మిక్కిలి అతిథిప్రాణిహింసావిలోలుఁ

డను. 'పరులు తానను కొనువాఁడె బ్రాహ్మణుండు' పరాహంవిభేదన మొనర్చినవాఁడను నేను. (ప్రకాశముగ) కాని దేవరాజా ! నీకీమంచి మాట లెవరు చెప్పిరి.

కాత్యా—నాయనా ! ఇప్పుడుమాత్రమును నీవు పెద్దవాఁడవా

దేవ—అమ్మా ! పెద్దవాఁడనే.

గీ. తల్లియనఁదగుచెట్టుఁ ద ♦ రుణత వర్ధిల్లు
పెద్దచెట్టులైనఁ ♦ బిల్లలగును
దల్లిచెట్టు కాలధర్మ ♦ మొందిన వెన్కఁ
బిల్లచెట్టులైనఁ ♦ బెద్దచెట్లు
తండ్రిజీవించియున్నంత ♦ దనుకఁ దెల్లఁ
బడిన మీసాలసుతుఁడైన ♦ బాలకుండు
తప్పటడుగులు వేసెడు ♦ తనయుడైనఁ
బెద్దవానిగఁ జేయును ♦ బితగతించి.

చంద్ర—నిజమేకాని దేవరాజా ! మాకుఁ దప్పుమాటరావల సినదుర్యోగముండి నీతప్పటడుగు మాయింటిలోఁ బడినది. మా కింక నిక్కడి రాజుచేనైన శిక్షతప్పదు; అక్కడి రాజుచేనైనఁ దప్పదు. కాని మాదుర్గతికై నీవు విచారింపఁగూడదు. నీవు మాకు శత్రుఁడవు. నీతండ్రి మృతికై నేనావంతయైనఁ జింత నొందఁదగదు. అది నాకు రాజకృతఘ్నతయగును. దేవరాజా ! మా కెట్టి సంధిఁదెచ్చితివి? ఈగ్రామమున నెన్నియిండ్లులేవు. మాయిల్లే నీకుఁ గనఁబడెనా ? బ్రాహ్మణులము. పురోహితులము. రాజ విశ్వాసపాత్రులము. ఇప్పటివఱకు సత్యవంతులము. ఒకనికంటఁ బడకుండ నొకనినోటఁ బడకుండ జీవయాత్రఁ జేయుచున్నాము. నీ మూలమున వినయవతియైన యిల్లాలిశోకఁ గలహించితినే ? ఇఁక మాయిల్లు వృద్ధినొందునా ? ఏమి దేవరాజా ! నీవు—

దేవ—మహాత్మా! నావలన మీకుఁ గష్టమక్కఱలేదు. మా యమ్మగారాదరించుటచే నింతవఱకుంటిని. నే నిప్పుడే పోయెదను.

చంద్రి—నీవు బుద్ధిపూర్వకముగ మాకీ యపకృతిఁ జేసితివని నే నంటినా! నా వలన మీకుఁ గష్టమక్కఱలేదంటివి. వచ్చిన కష్ట మేదో రానేవచ్చినది. దీనిని నీవు నివారింపఁగలవా! బ్రహ్మదేవుఁడు నివారింపఁగలఁడా!

దేవ—స్వామీ! మీకు వచ్చిన తొందఱ యిపట్టి కేదియు లేదు. నన్ను క్షమింపుఁడు. నేనుమీకు శ్రమమిచ్చితిని. అమ్మా! పోవుదును. మీరు నన్నుఁ బుత్రునికంటె నెక్కువగాఁ గాపాడినారు.

చంద్ర—ఆమె పుత్రునివలె నిన్నుఁ గాపాడినదా? శత్రువువలె నేను వెడలఁగొట్టుదునని నీయభిప్రాయమా! నేను వెడలఁగొట్టఁదగినవాఁడ నేయని నీవనుకొంటివా? కాకులకు బల్యన్నమిచ్చినవాఁడను—కుక్కలకు బలిపెట్టినవాఁడను—మహారాజపుత్రుఁడవైననీ కాతిథ్యమీయకుందునా! నీవు మారాజునకు శత్రుఁడవే? నీ ప్రాణములు దీసికొనుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండ నేను నిన్నుఁ గాపాడవలసినదా? అదికృతఘ్నత కాదా? నేనే సేవకుఁడనై నీవే నారాజవైనయెడల నీవు నన్నుఁ గూర్చి యెట్లనుకొందువు? సేవకవృత్తి రాజక్షేమముకొఱకే కదా? పరరాజుల నింటఁ బెట్టుకొన్న పురోహితులకు—

దేవ—మీరు నన్నింటఁ బెట్టుకొనవలదు. ఇదివఱకుఁ జేసిన యాదరణమునకే నేను గృతజ్ఞుఁడనైయున్నాను. స్వామీ! దయయుంచుఁడు. అమ్మా! సెలవు.

చంద్రి—ఉండు దేవరాజా! ఉండు. వెళ్లవలదని నేను జెప్పువాఁడనుగాను. ముఖ్యముగా వెళ్లవచ్చును. కాని నీవు వీథిలోనికిఁబోవగనె యెవ్వరైన రాజభటులు నిరాయుధుఁడవైననిన్నుఁ బట్టి వధించిన యెడల నట్టిపాపము నాదై యుండదా? బ్రతుకుయోగమున్నవారు

బ్రతుకుదురు; చావనున్నవారు చత్తురు. అందుకు విచారించువాఁడను గానుసుమా! అందులో నీ కొఱకు నేను బొత్తిగా విచారింపఁదగదు. కాని నీ వధమువలన నాకుఁ బాపమేల రావలయును! నీవు వీథిలోనికిఁ బోవుటచేతనే గదా వారు నిన్నుఁ జంపుదురు? నీ కర్ఘ్యపాద్యము లీయవలసిన నేను—హా. అతిథివైన నీ రక్తముతో హారహారా!

దేవ—ఈ బ్రాహ్మణవేషమున నన్నెవ్వ రానవాలు పట్టలేరు. అదిగాక నాయొద్ద భటుని దున్నది. నా కెంతమాత్రమును భయము లేదు. సెలవిండు.

కాత్యా—ప్రాణనాథా! మనగతి యెట్లున్న నట్లగును. ఉండుమని భిక్షుతోఁ జెప్పుఁడు.

చంద్ర—ఆఁ! ఆఁ! ఎంతమాట? ఉండుమని చెప్పవా! ఆతనికి నేను దోడుపడి మాయచే మనరాజును వధింపుమని బోధింపనా! ఆతని సింహాసనముపై నీతని గూర్చుండఁబెట్టింపనా! ఇఁక ముందీతనికిఁ బౌరోహిత్యముగూడ నారంభింపనా?

దేవ—మహాత్మా! భవిష్యత్తున నేది యెట్లగునో యెవ్వరికిని దెలియదు. కాని యిప్పటికి క్షమించి నాకు సెలవీయవలయును. నేను బోవుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! ఆగుము. పొమ్మనకుండనే పోవుట తగునా?

దేవ—ఉండుమని చెప్పకపోవుట పొమ్మనుటవంటిది కాదా? స్వామీ! అదిగాక పొమ్మని కంఠోక్తిగాఁ, గతినోక్తిగాఁ జెప్పవలకుండవలసినపని యేమున్నది?

చంద్ర—అతిథివి కాదా! వచ్చువలకే నీయిష్టము కానిపోవుట నీ యిష్టమనుకొంటివా? అదిగాక కంఠోక్తిగాఁ గతినోక్తిగాఁ జెప్పవలకుండవలసినపని యేమున్నదంటివి. నీస్థితినిఁబట్టి నాస్థితినిఁబట్టి యట్లు కంఠోక్తిగాఁ జెప్పవలసినపని యున్నదందువా లేదా! నీవే పురోహితుఁడ

నుకో—నేనే దేవరాజను. అట్లునీవందువా లేదా? ఆలోచించుకొని చెప్పుము. అట్లూరక చూచుటకాదు. తీరికగా నాలోచించుకొనుము.

దేవ—మహాత్మా! పొమ్మని చెప్పవలసినదే. తప్పకుండఁ బొమ్మని చెప్పవలసినదే. కావున నేనుఁబోవుచున్నాను. అమ్మా! దయయుంచుము.

(పోఁ బోవును.)

చంద్రి—(అడ్డువచ్చి) అర్ధరాత్ర మింటికి వచ్చిన యతిథిని— ప్రాణము లఱచేతిలోఁ బెట్టుకొని పారిపోయివచ్చిన యతిథిని— ఆదరింతు నని యాసపెట్టి యింతసేపు నాభార్య పుత్రవాత్సల్యముతో నాదరించిన యతిథిని—బట్టపగలు దాహాతీర్థమైన నీయకుండ నడివీథిని శత్రుమధ్యమునఁ బడునట్లు మెడబట్టి గెంటిన రౌరవాదినరకములు నామెడకుఁ జుట్టఁబెట్టి నీవు తుట్టునబయ గెత్తెదవా! నామాట యేమియో చెప్పి మఱి పొమ్ము. నీవు మాయింటఁ బ్రవేశించినందులకు మా కుత్తరగతు లూడుటయే ఫలమా?

దేవ—దోష మేమున్న నదియంతయు నాది. మీరు నన్నుఁ బొమ్మనలేదు. అర్థినిరాకరణదోషము మీ కేదియు లేదు. నాయంతట నేనుఁ బోవుచున్నాను. తెలిసినదా స్వామి!

చంద్ర—నాకు నచ్చలేదు. లేదు. నీయంతనీవు పోవువాఁడ విది వఱకే పోలేకపోతివా; ఇంతసేపేలయుంటివి? ఇన్ని వేసము లేల వేసితివి? నన్నుఁ జూచుట కేలవచ్చితివి? నాదర్శన మేమి చంద్రశేఖరదర్శనమా?

(నేపథ్యమున) చంద్రశేఖరస్వామీ! చంద్రశేఖరస్వామీ!

కాత్యా—ఎవరువారు?

(నేపథ్యమున) సేనాధిపతి భటులతో దర్శనార్థమై వచ్చి యున్నాఁడు.

కాత్యా—సరే! తలుపుఁదీసెని నుండుఁడు.

చంద్ర—నాయనా! దేవరాజా! నిన్నుఁ జంపుటకై వచ్చియున్నారు జడువకుము. నాప్రాణములు నీకిచ్చెదను. నేనింతటితో రాజద్రోహిని. రాజద్రోహిని. ఇఁక నెన్ని యసత్యము లాడవలయునో, యెన్ని పాపములు చేయవలసియుండునో; యీరహస్యముమాత్రము దాగదు. రాజు నన్ను సాధించును. ఈయిల్లు దగులఁబెట్టించును. రాజుచేతిలో నాకుఁ జావు నిశ్చయము. పరాభవమునకు లక్ష్యపెట్టక, ప్రాణాపాయమునకు జంకక పాపమునకు వెరుకదీయక, నిన్నుఁ జేపట్టితిని. నీకభయమిచ్చితిని. నీవు శత్రుఁడవేయగుదువు. కాని యభ్యాగతుఁడవైతివి. శరణార్థివైతివి. నాభార్యశపథమును నేను జెల్లింపకతప్పదు. రాజవైన నీవలనఁ బ్రతిఫలమేమైన నపేక్షించి నేనిట్లుచేసితివనుకొంటివేమో? నాకట్టియాస లేదు. నేను రసవాదసిద్ధుఁడను. నాకు సమృద్ధిగ బంగారమున్నది. నీ విక్కడనుండిపోయినపిదప రాజు మిమ్మేమి చేసిననుసరే; ఏమో చెప్పఁ బోవుచున్నావు. ఏమియుఁ బ్రతివాక్యమాడకుము. ఆడకుము—ఇఁక నేను దలుపుఁ దీసెదను (తెరవంకఁజూచి) కాత్యాయనీ! ఎందుకైన మంచిది. నీవు దేవరాజును వెంటఁబెట్టుకొని లోనికిఁబొమ్ము. ఊఁ. కాదు. నేనే లోనికిఁబోవుదును. మీరే యిచ్చట నుండుఁడు. చూడు కాత్యాయనీ ఇటురా (చెవిలో నేదియో చెప్పుటనభినయించును)

కాత్యా—చిత్తము.

చంద్ర—దేవరాజా! నీ వూరకే చూచుచుండవలయును గాని యేమియు మాటలాడఁగూడదుసుమా.

దేవ—చిత్తము.

చంద్ర—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యా—(తలుపుతీయుట నభినయించి) శ్రీకంఠదాసా లోనికి రమ్ము.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు ప్రవేశించును.)

శ్రీకం—భటులారా! మీరు గుమ్మములోనే యుండుఁడు. అమ్మా! స్వామిఁగారేమి చేయుచున్నారు?

కాత్యా—మాధ్యాహ్నికకృత్యములు నిర్వహించుకొనుచుఁ బూజాశాలలో నున్నారు.

శ్రీకం—అప్పుడే రెండుయామములు దాఁటినదికదా! అవి యెప్పటికిఁ బూర్తియగును?

కాత్యా—ఇప్పుడే పూర్తియగును.

శ్రీకం—ప్రతిదిన మీసరికి భోజనమొనర్చుచుండెడువారు కాఁబోలును. ఈదిన మింత యాలస్య మేలచేసితిరి?

కాత్యా—నాయనా బుద్ధిహీనుల కార్యారంభములవలె బ్రాహ్మణుల భోజనము లెప్పుడు వేళదాఁటినతరువాతనే కదా! అందులోఁ బురోహితునింటిభోజనములు చెప్పనేల? అందుపై నీదినమున నీచిన్నవానితండ్రి మృతతిథికూడను.

శ్రీకం—అట్లయిన స్వామిగారింతటఁ బైకి రారుకాఁబోలు. ఆచిన్నవాఁ డెవరమ్మా.

కాత్యా—ఆతఁడు మా పినతండ్రిగారి పుత్త్రుఁడు. పనియున్న యెడల స్వామిగారు పైకిరాకుందురా? వచ్చి తిరుగ స్నానముచేసి యర్చన నారంభింతురు లోనికిఁబోయి యాయన నిటకు రమ్మని చెప్పనా?

శ్రీకం—అమ్మా! అటులే కానిండు. (కాత్యాయని నిష్క్రమించును)

శ్రీకం—(తనలో) ఆహా! ఏమిది? ఏమిది? ఇదే రంగు. ఇదే పొడుగు. దాదాపుగా నిదేలావు. ఏమి యీతఁడతఁడే యైయుండునా?

గీ. దీర్ఘనేత్రాంతముల తామ్రత ♦ తేజమేమి!
ఫాలభాగంబున విభూతి ♦ పట్టియేమి!
వడితిరుగుకండపలకల ♦ వక్షమేమి!

సవ్యభుజపీఠమునఁ బట్టె ♦ జందెమేమి !
సింహశాబకసమమధ్య ♦ సీమయేమి !
తలకు నడుమను వ్రేల్మిడి ♦ పిలుకయేమి ?
పక్కమోకాళ్లనంటెడు ♦ బాహులేమి !
దర్భముడి యనామికమున ♦ దనరుటేమి !

(ఉంగరమున బాగుగా నిదానించుచున్నాఁడు.)

గోముఖములోపల ఫిరంగి ♦ గుండుపడియె !
వ్యాఘ్రపోతము హరుని దే ♦ పశిముదూరె !
బాపురే బాపనయ్యల ♦ బాపయేమి !
క్షాత్రనిక్షేపరూపువి ♦ గృహమునేడ !

అయినను దొందరపడక నిదానింపవలసియున్నది.

దేవ—(తనలో) ఆహా ! ఎంతనుంచిసమయము సిద్ధించినది! సేనాధిపతి యొక్కఁడు మా యెదుటఁ బడినాఁడు. ఇప్పు డీతని నవలీలగఁ జంపక యూరకుండఁదగునా ? తగదు. చంపవలసినదే ! కాని తండ్రిగారు తొందరపడక తగిన సమయముకై వేచియుండి శత్రుమారణము చేయుమని సెలవిచ్చిరికాదా ! ఇప్పుడు నేను దొందరపడి యీసేనాపతిని జంపినంతమాత్రమున వినియోగ మేమున్నది ? గుమ్మములోని భటులే వచ్చి నన్ను జంపుదురు.

గీ. ఇతని హృద్రక్తతర్పణ ♦ మిచ్చినపుడె
సుతుఁడవీవని నాయాత్మ ♦ కుతుకమందు.

అని తండ్రిగారు సెలవిచ్చినారు కాదా ! ఆపని యెట్లు జరుగఁగలదు! అదిగాక రాజశిక్షకైన జంకక యసత్యపాపమును గడింపక నన్నుఁ గాపాడిన యాబ్రాహ్మణదంపతుల కుపద్రవము నా మూలమున గలుగును. మాటలాడనని కూడఁ జంద్రశేఖరస్వామికో నంటిని. మాటలాడకుండ శత్రుమారణ మొనర్పవచ్చునుగాని యందువలన

నసేకబాధలున్నవి. కావున దొందర యెంతమాత్రముకూడదని తోచు చున్నది.

గీ. బ్రాహ్మణోత్తము గృహముల ♦ పజ్జజేరు
భూమివరునకు క్షాత్రవి ♦ స్ఫూర్తితగ్గు
నందుపై బ్రాహ్మణుని వేష ♦ మవధరించు
క్షత్రవరునకు వేఱేది ♦ శాంతికంటె.

శ్రీక—(తనలో) చంద్రశేఖరస్వామి సుగుణసంపన్నుడు. రాజవిశ్వాసఖుని. ఇతడు దేవరాజేయైనయెడల నాతడితనిని జేరనిచ్చి యుండునా? ఎంతమాట! నాయూహము తప్పు. ఒకనిని బోలిన వాడు వేఱొక్కడుండుట యీవిపులసృష్టిలో నాశ్చర్యమేమి? బ్రహ్మక్షాత్రతేజోవిభేదమును గూర్చి కూడ యంతచింత యక్కఱ లేదనుకొందును.

గీ. ఆస్యశాతత్వధాళధ ♦ శ్యప్రశస్తి
బ్రాహ్మణులకంటె రోహిలాల్ ♦ ప్రబలతరులు
క్షత్రవీరులకంటె నాగ ♦ ఘనులు ఘనులు
వేడి చలువలబెడగుగ్గె ♦ చూడనేల?
మనసులో నింద్రధను సున్న ♦ మానవునకు
నొడలివర్ణంబు నల్లగా ♦ నున్న నేమి?
మదిని మసిబొగ్గనియున్న ♦ మానవునకు
ఫాలమున భానుడుదయింప ♦ ఫలముగలదె?

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

శ్రీకంఠ—(ప్రకాశముగా) స్వామిగారూ! నమస్కారము.

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా! విజయోస్తు! ఆలస్యమైనందులకు క్షమింపవలెను. కాని నాతో నీకిప్పుడు కలిగిన తొందరపని యేదియో చెప్పెదవు కాక.

శ్రీకం—మీ యొక్కరితోడనే కాదు. గ్రామమందలి యందఱు గృహస్థులతోఁ బనియుండియే తిరుగుచున్నాను.

చంద్ర—అదేమి ?

శ్రీకం—రాత్రి జరిగిన కళ్యాణపు గొంతుకోఁత యంతయు మీకుఁ దెలిసిన యంశమే. పెండ్లికొడుకెచ్చటికో పాఱిపోయినాఁడు. అతఁడు దూరమునకుఁ బారిపోవుట కింక నవకాశము లేదనియు, గ్రామములో నెవరియింటిలోనైన దాఁగియుండెనేమో, ప్రతిగృహమును స్వయముగాఁ జూడుమనియును నాకు మహారాజుగారాజ్ఞాపించిరి. అందుచే నిట్టుషఃకాలమునుండియుఁ దిరుగుచున్నాను. రాజాజ్ఞ ననుసరించి మీయింటికిఁగూడ వచ్చితిని.

చంద్ర—(నవ్వుచు) తుదకు మా యిల్లుకూడ చూడకతప్పినది కాదా ?

శ్రీకం—తప్పినది కాదు. తుదకే—తుట్టతుదకే— ఇచ్చటకు మర్యాద ననుసరించి వచ్చితిని. ఇది సందేహాస్పదమైన గృహము కాకుంటచే మొగముఁజూపి పోవలయునని వచ్చితిని గాని, సందేహము మీ యింటిలోనే కలిగినది. క్షమింపవలయును.

చంద్ర—క్షమించుటకు నిచ్చట వసుమతీపతి, యిచ్చటఁ భార్గవీపతి తప్ప మఱియెవ్వరు సమర్థులు? శ్రీకంఠదాసా ! మేము రాజాజ్ఞకు విధేయులము. నీ యిష్టము వచ్చినట్లు గృహమంతయు శోధించుకొనుము. రమ్ము. లోనికి రమ్ము. గదులు, వసారలు దొడ్డియంతయుఁ జూచి వత్తము రమ్ము.

శ్రీకం—లోనికేల ? లోనికేల ?

చంద్ర—నీకు సందేహమక్కఱలేదు. మేము నీతోనుండఁగ శోధించుట కిష్టము లేకున్నయెడల వెలుపలికిఁ బోదుము. బావా! శంకరశాస్త్రీ ! మీ యక్కన్ రమ్మని చెప్పుము. మనము వెలుపల నిలుతము.

శ్రీకం—ఆమె రా నేల ? మీరు వెలుపలకుఁ బోనక్క అలేదు. అయ్యా ! ఈయనను గూర్చియే నాకు సందేహముగా నున్నది.

చంద్ర—ఇతనిఁ గూర్చి సందేహమేమి ?

శ్రీకం—ఇతఁడు దేవరాజేమో యని సంశయపడుచున్నాను.

చంద్ర—సెబాస్. బావా ! అదృష్టవంతుఁడవు ! భటులు లేరు. రాజ్యము లేదు. పైసయైనఁ జేత లేదు. అట్టి నీవు మహారాజసుతుఁడగు దేవరాజవైతివి. గొప్పవారని యనిపించుకొనఁదలఁచి తొండలో తలఁ గొట్టుకొని యేడ్చుచుందురు. అట్టిబాధ యేదియు లేకుండ యెంతపేరు నెత్తిఁ గట్టికొంటివి ? మహాభాగ్యవంతుఁడవు. మా మహారాజుగారి చేతిలో నుత్తరక్షణమున నీ కుత్తరలోకము సిద్ధించును. నడు. శ్రీకంఠదాసా ! వీనినిఁ గొనిపొమ్ము. మాకు బావలకు లోపము లేదు. ఇంక నార్గురున్నారు. ఒక్కఁడు విడుదలయైన నగుటయే

శ్రీకం—స్వామీ! నేను బరిహాసోక్తిగాఁ బలికితినని కొనుచున్నారు కాఁబోలు. ఈతఁడు దేవరాజని నాకు సందేహముగానున్నది. అట్టి సంశయమును మీరు నివృత్తిచేసినఁగాని యీతనిని మహారాజునకగపఱచి యీతని శిరమును ఖండింపవలసివచ్చును.

చంద్ర—ఏమి శ్రీకంఠదాసా ! అట్లు మాటలాడుచున్నావు? నా యోగ్యతను గూర్చి సంశయము నేఁటికి సంభవించినదా ? నాకృతజ్ఞతనుగూర్చి సందేహము నేఁటి కంకురించినదా ? సంశయనివృత్తి యిప్పుడు నీయెదుటఁ గావలయునా ? కానియెడల మా బావను జంపి బ్రహ్మహత్యను గట్టుకొనఁదలఁచితివా ! తండ్రి శ్రాద్ధమునకై మా యిల్లుచేరిన యుత్తమాతిథిని జంపుట యెందులకు ! నేను లేనా ! నన్నే చంపి నా శిరమును దీసికొనరాదా ! చిరకాలసేవాఫలలాభము నాకు నీకుఁ గూడఁ గలుగును.

శ్రీకం—స్వామిగారు! శాంతింపుఁడు ! మీకృతజ్ఞతనుగూర్చి సందేహము లేదు. ఇతనిరూపమును గూర్చియే సందేహమున్నది.

చంద్రి—శ్రీకంఠదాసా ! అంతవింతగ మాటలాడుచున్నావు. నేను ద్రాఁగుబోతునని నీకు నమ్మకము లేదుగాని నాచేతిలోనిది కల్లు కుండయేమో యని సందేహమా !

శ్రీకం—స్వామీ ! నా కన్ని తెలియవు. పుణ్యమో పాపమో కాని యీతనిపై నాకు సందేహము కలిగినది. ఈతఁడు మీ బావ కాఁడేమోయని నా సందేహము. బావయని ఋజువు పఱచుకొనుఁడు. నే నావలికిఁ బోవుదును.

చంద్ర—ఇతఁడు నా బావ కాదని మొదటనీకు సందేహ మేల కలుగవలెను ? నీయిష్టానుసారము నీకు సందేహములు కలుగుటా ! అవి తీర్పవలెకు మాకు గృహశోధయు, బంధుబాధయునా ! బాగు గానేయున్నది.

శ్రీకం—అయ్యా ! రాజాజ్ఞపై నడుగుచున్నాను.

చంద్ర—రాజుగారు నిన్నడుగుమనినారు కాని, యసందర్భము గా నీవు పొందిన సందేహములను మమ్ము దీర్చుమని నారా ! తీర్పకు న్నయెడలఁ బురోహితబ్రాహ్మణుని బావతోఁగూడ శిరచ్ఛేదమును జేయుమనినారా ! బ్రాహ్మణుఁడు కానివాఁడు, నా శాఖవాఁడు కాని వాఁడు, నాకు బంధువుఁడు కానివాఁడు నాయింటి కేలవచ్చును? అతఁ డు బావయని నేను జెప్పుచున్నాను. నీవు నమ్మవలసినదే గాని సందే హింపవలసినపని లేదే ! ఈతఁడు బావయని నేను ధృవపఱచుకొనన క్కఱలేదు. బ్రాహ్మణత్వ మొప్పుకొనుచున్నది. బంధుత్వ మొప్పుకొ నుచున్నది. ప్రస్తుత పరిస్థితి యొప్పుకొనుచున్నది. ఈతఁడు నా బావ కాఁడని ఋజువుచేసికొను భారము నీది.

శ్రీకం—అపరరాత్రమున దేవరాజు పాఱిపోయినాఁడు. ఎక్క డ వెదకినను గానఁబడఁడు. ఇతఁడు దేవరాజువలె నున్నాఁడు. అందుచే నేను సందేహపడుచున్నాను.

చంద్ర—అపరరాత్రి చంద్రుఁ డస్తమించినాఁడు. ఎక్కడ వెదకినను గానఁబడఁడు. ఇతఁడు చంద్రునివలె నున్నాఁడు. కావున నితఁడు చంద్రుఁడు. ఇది సరిగానున్నదా!

శ్రీకం—అయ్యా! మీ బావ యెప్పు డిక్కడకు వచ్చినాఁడు?

చంద్ర—ఎప్పుడు వచ్చినాఁడని చెప్పిన నీకు నమ్మకము? అపరరాత్రియే—దేవరాజు పారిపోయినప్పుడే వచ్చినాఁడనుకొందము. దేవరాజు పోకకు మా బావరాకకు నేమి సంబంధము? అమ్మవారి జాతరకు నాఁడుబిడ్డసమర్త కేమి సంబంధము?

శ్రీకం—కాని దేవరాజునకు మీ బావకుఁ బోలికచే సంబంధమున్నది కాదా?

చంద్ర—ఉండఁగూడదని యెక్కడనైన శాసనమున్నదా యేమి? ఏనుఁగునకుఁ బందికి కుక్కకు సింహమునకుఁ బులికి పిల్లికి నున్నదేది? పోలికయే లేనివస్తువుల నీవు ప్రపంచమందుఁ జూపఁగలవా యేమి? సృష్టిలోఁ బోలికయే సర్వసామాన్యము. భేదమే యరుదు కాదా! భగవంతుఁడు చేసిన యీపనికి మా బావను జంపఁదలఁచుకొంటివా! సేనాధిపతీ! నీ చర్యకు నర్థమేమియు నగపడుటలేదు. నీ సందేహమునుబట్టి దేవరాజును నీవు బాగుగా నెఱుఁగినట్లు కనఁబడుచున్నది. నీకంటె నాతనిని నేనే బాగుగా నెఱుఁగుదునేమో! ఇతనికి దేవరాజు లక్షణములు లేవు. ప్రభుత్వలక్షణములే యున్నయెడల మా బావకుఁ బౌరోహిత్యపుఁ గానెందులకు? ప్రాచీనాచీతిమంత్రమెందులకు? ఇతఁడు మా బావయని యింతకంటె నెక్కువగా నేనేమి చెప్పఁగలను? ఇదిగో అక్కగారి నడుగు.

శ్రీకం—ఆమె నడిగినాను. సోదరుఁడనియే యామె చెప్పినది.

చంద్ర—ఇఁకనేమి! అంతకంటె నామి మాత్ర మాతని మొగమువీఁద శంకరశాస్త్రి కాత్యాయనీ సోదరుఁడన్న పేరు కనఁబడుచుఁ

గలదా? నీవు విశ్వసింపవలసినదేగాని యింతకంటె నిర్ధారణ యేమిచే యఁగలవు ?

శ్రీకం — నాకు సంతుష్టికరమైన నిర్ధారణమార్గమున్నది. అట్లు మీ రాచరింతురా ?

చంద్ర — కాని, శ్రీకంఠదాసా ! ఏదోయొకటి నిర్ధారణచేసికొని కాని నీవు వెళ్లఁదలఁచుకొనలేదా యేమి ?

శ్రీకం — ఇతఁడు దేవరాజని సందేహము నాకున్నది. ఈతనిఁ దీసికొనిపోయి రాజునెదుటఁ బెట్టఁగానే యుద్ధసమయమున విశేష పరిశీలన మక్కఱలేకుండుటచే నీతని వధింపుమని శత్రుభుఁడాజ్ఞాపించును. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యగునెడల బ్రాహ్మణవధపాపము నాకుసంభవించును. పోనీ, మీ మాటను నమ్మి యీతని నిచ్చటనేయుంచి నేను బోవుదుననుకొనుఁడు. మీ యింటిలో దేవరాజు దాఁగియున్నాఁడని కర్ణాకర్ణిగ రాజు వినినయెడల నాతఁడు ముందు నాతలఁ గొట్టును. బ్రహ్మహత్య కొప్పుకొందునా ! ఆత్మహత్యకొప్పుకొందునా ! ఏదోయొక హత్య కొప్పుకొనుటకైన ముందు నా మనస్సునకు జాలి నంతనిదర్శన మేమియున్నది ? అందుకొఱకే నే నొకమార్గము చెప్పెదను. మీ కిష్టమైనయెడల నట్లాచరింపుఁడు. కాదేని నా యిష్టమువచ్చినట్లు నే నొనర్తును.

చంద్ర — నీ మార్గమేదో చెప్పుము.

శ్రీకం — ఈతనితో మీరు కలిసి భోజనముచేసిన యెడల నేను మాఱుమాటాడకుండఁ బోవుదును.

చంద్ర — (నవ్వుచు) శ్రీకంఠదాసా ! గొప్పయాలోచన చేసినావు. దొంగబావకొఱకు నిజమైన బ్రాహ్మణత్వము భగ్నపఱచుకొనునుగదా యని నీ వూహించితివి. బాగుగనేయున్నది. కాని యింతకంటె మంచి యూహమును నేను జెప్పనా !

శ్రీకం—మంచిదైనయెడల సెలవిండు.

చంద్ర—నాభార్య పంక్తి నాతఁడు భుజియించును. సరియేనా!

శ్రీకం—నాకు మీరైన సరియే, నామెయైన సరియే.

చంద్ర—అదియు నిదియు నొక్కటియే కాదు. ఆమెతో భుజియించుటయే నాతో భుజించుటకంటె సర్వవిధముల నెక్కువది.

గీ. వంకదారులలో మగ ♦ వారు ఘనులు
వంశమర్యాద యెన్నఁడు ♦ వదల దబల
ఇంటి పరిశుద్ధి యెల్లప్పు ♦ డింతివలన
నిలఁబడునుగాని మగవాని ♦ వలనఁగాదు
ఆఁడుదాని యాచార మ ♦ హాత్మ్యమునను
బురుషుకానికూళ్లును వింత ♦ పోకడలును
బైగనే కాని యింటిలో ♦ పలికిరావు
కాన నిప్పటికిని జాతి ♦ ఘనతదక్క
కట్టువిడ్డు దెంపి చెలరేఁగి ♦ కాంతనడువ
దేశదుస్థితిసంజ్ఞగాఁ ♦ దెలియవలయు
నిట్టి దుర్దశ మనకు లే ♦ దింతవఱకు
భావిగతి యేదొ యెవ్వరు ♦ పలుకఁగలరు
ఎంత చెడినను మనస్త్రీలె ♦ యిలను గలుగు
నబలలందు త్తమోత్తమ ♦ లనుట తగును
దేశసుభగత మగవాని ♦ తెలివిఁబట్టి
నిలువ దబలయోగ్యతబట్టి ♦ నిలుచుఁగాదె.

శ్రీకం—స్వామీ! భవిష్యదంశమునుగూర్చి యిప్పు డిన్నిమాటలేల?

చంద్ర—చెవియొగ్గి వినుచున్నావు కావునఁ జెప్పితిని. ముందు

మాటలు నాకు మాత్రమేల? ఇప్పటి పని యేదియో అదియేచూతము. బావా! మీ యక్క నిటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

శ్రీకం—ఆమెన లోనికిఁ బోనేల? మీరు పిలిచినయెడల నామె వత్తురు.

చంద్ర—(నవ్వుచు) సేనానీ! ఇంతలో నాకుఁ డెక్కుడిమైనఁ బాటిపోవుననియా? కాత్యాయనీ!

(కాత్యాయని ప్రవేశించును.)

కాత్యా—స్వామీ! యేమి సెలవు?

చంద్ర—మాటమైనదికాదా?

కాత్యా—ఆఁ!

చంద్ర—సరే; నీవు నీ తమ్మునితోఁ గూరుచుండి యిప్పుడు భోజనముచేయవలయును. కాని, శ్రీకంఠదాసా! మీరు మా యెదుట భుజించువారు కారుగదా! మీకు నమ్మిక యేలాగున?

శ్రీకం—మేము మీ పంక్తిలోఁ గూరుచుండఁ గూడదు కాని, భిన్నపంక్తిలోఁ గూరుచుండవచ్చును గాదా! అట్టివో నిలువఁబడి చూచుటకుఁ దప్పేమి?

చంద్ర—ఇది కర్మక్రియాచారము కాని మఱియొకటి కాదు. ఈ విషయమున మాకంటె దాక్షిణాత్యబ్రాహ్మణులు కొందఱు నియమవంతులు. పోనిమ్ము! కాత్యాయనీ! నీవును నీ సోదరుఁడును గలిసి యిచ్చట భుజింతురు గాని పదార్థముల నిటఁ దెమ్ము.

కాత్యా—స్వామీ! మే మేల ముందుగా భోజనము చేయవలయును? ఈ దినమున మా పితృతంత్రిగారి మృతతిథి కాదా!

చంద్ర—ఓహో! మఱచితిని. పెద్దచిక్కు వచ్చినదే! శ్రీకంఠదాసా! ఏమి చేయుదము?

శ్రీకం—రొట్టెయే తినవలయునన్న మాట యక్కఱలేదు.

శంకరశాస్త్రి చేతితో నిచ్చిన నీరము నామె రవంత త్రాగినఁ జాలును.

చంద్ర—అభ్యంతరమేమి ? కాత్యాయనీ! నీవు లోనికిఁబోయి యుదకపాత్ర మిటు తెమ్ము.

కాత్యా—(పోవును)

చంద్ర—సేనానీ ! అనావశ్యకమగు పనిని మాచేఁ జేయించుచున్నావు కదా !

కాత్యా—(ప్రవేశించి) స్వామీ ! ఇదిగో జలకలశము.

చంద్ర—శంకరశాస్త్రీ! నీవీకలశమును బట్టుకొని మా యక్క చేతిలోఁ గొంచెము కొంచెముగాఁ బోయుము—ఊఁ !

(దేవరాజు పోయును.)

చంద్ర—కాత్యాయనీ! పుచ్చుకో. కేశవాయస్వాహా

(దేవరాజు మరలపోయును.)

చంద్ర—నారాయణాయస్వాహా !

(కాత్యాయని పుచ్చుకొనును.)

(దేవరాజు మరలపోయును)

చంద్ర—మాధవాయస్వాహా !

(కాత్యాయని పుచ్చుకొనును.)

చంద్ర—శ్రీకంఠదాసా ! ఇంకసరేనా ?

శ్రీకం—స్వామీ ! సంతోషమే ! శ్రమకు మన్నింపవలెను. నమస్కారము. పోవుచున్నారు.

చంద్ర—సరే ;

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

కాత్యా—అబ్బ—అబ్బ—ఇప్పటికైనది.

చంద్ర—ఆ ! అయినది. రాజుతో సంబంధము తెగుటమైనది. కృతఘ్నతాప్రవృత్తి కారంభమైనది. అసత్యప్రలాపమున కంకురార్పణ

మైనది. ప్రశాంతజీవనమునకుఁ బాసురామప్రీతిమైనది. కష్టాంతనాటకమునకుఁ బ్రథమాంకమైనది. ఇప్పటికె తమైనను నీకుఁగావలసిన దానికంటె లక్షాంశము లెక్కువగనున్నది.

దేవ—అయ్యా! మందభాగ్యుఁడనైన నావలన మీకింత తొందర కలిగినందులకుఁ గడుఁ జింతిల్లుచున్నాను.

చంద్ర—దేవరాజా! విచారింపకుము. నీవు మాయింటికి రావలయునని రాలేదే? నిన్ను రమ్మని మేము పిలువలేదే? అందుచే నీతప్పేమున్నది! మాతప్పేమున్నది? ఎవ్వరును విచారింపవలసినపని లేదు. కాని యిప్పుడీమాటలతోఁ గాలము వృథపోనీయఁగూడదు. నీ విక్కడనుండి శీఘ్రముగా నింకఁ బోవలసియున్నది. నిన్నుఁ గాపాడుటకు నేనసత్యమాడితిని. రాజాగ్రహమునకు, రాజశిక్షకు భయపడి కాదు. నీ వెట్లైన శీఘ్రముగాఁబోయి ప్రాణమును గాపాడుకొనుము. నీప్రాణసంరక్షణ మైనతరువాత రాజవలన మాకుఁ బ్రాణాపాయమైనసరే; ప్రొద్దు క్రుంకవచ్చుచున్నది. మీయమ్మపెట్టిన దేదో దయయుంచి భుజించి యామెయొద్ద సెలవుతీసికొనిపొమ్ము. నేనింక స్నానమునకై పోవలయును. నీవు వెడలునప్పు డొక్కసారి నన్నుఁజూచి మఱిపొమ్ము.

దేవ—స్వామీ! ఆమాట చెప్పవలయునా! కాని తిరుగ నెప్పుడెచ్చట మనము కలిసికొందుము?

చంద్ర—తిరుగ నేల కలిసికొనవలయును?

దేవ—మృతిలోపునఁ దిరుగ మనము కలిసికొనుట సంభవింపనే సంభవింపదా?

చంద్ర—ఈ లోపున గలిసికొనుటలెంత? విడిపోవుటలెంత? గాలిలోని రేణువులకంటె మనము ఘనులముకాము. నాయనా! నేను పోవుదును. (నిష్క్రమించును.)

దేవ—అమ్మా! మీ కటాక్షమువలన బ్రతికితిని. అయినను

బ్రతికియుండిన సంతోషము లేదా. నేను దగ్గఱలేనివాఁడను. మీరును నాయనగారును నా యొద్దనుండి నా సేవ నంగీకరించి—

కాత్యా— దేవరాజా! ఈ మాటలేల? పోనిమ్ము. ఆఁకలిఁ గొనియుంటివి. భుజింతువుగాని రమ్ము.

దేవ—(తనలో) శీఘ్రముగ నడవిదాఁటి బట్టి తుద కెట్టులైన నా రాష్ట్రమును జేరవలయును. అక్కడ రాష్ట్రగతి యెట్లున్నదో! మాతల్లిగారి నచ్చట విడిచివచ్చితిని. ఆమె యెట్లున్నదో! ఎంతదురవస్థ వచ్చెనో!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—మహారణ్యము కొండగుహ.

ప్రవేశము—పురుషరూపముననున్న శారద, భీముఁడు, శత్రుంజయుఁడు భైరవుఁడు, కేశవుండను నలుగురుదొంగలు, నడుమను గాళికేశ్వరివిగ్రహము.

భీము—బాబూ! మీరొప్పుకొనకతప్పదు.

భైర—భీమన్నా! ఒప్పుకోకపోవునెడల యీబుఱ్ఱ—యీపీఁకె—యీతలపండు టెంకకుటెంక, తొక్కకుతొక్క, లాగివేయనియెడల నాపేరు భైరవన్నగారు కారని ఒట్టుపెట్టుకో.

శత్రు—దౌడపండ్లు విఱిగినవనుకో. ఎ. ఎ. (యెక్కిలి) అంతే. ఎ. ఎ. చెడఁద్రాఁగి, దొంగ, దొరరవార లేకుండ-దండాలుపెట్టు దొరగారికి.దొరగారనఁగా నెంతవారనుకొన్నావు. కాళికమ్మగారి నుంచుకొనుటకుఁ దగినవాఁడు.

కేశ—ఛీ. తుంట్లమీఁద లెంపలువేసికో. కాళమ్మ అనగా మనతల్లిరా లంజెకొడుక! ఎక్కిళ్లువచ్చునట్లు చెడఁద్రాగి తగుదునమ్మయని తగువుదిద్దవచ్చినావా.

శత్రు—ఎ. ఎ (ముష్టిచే కేశవునిఁ బెదరించును)

శార—మిత్రులారా! మీకు నాయందుఁగలదయకు సంతసించితిని. కాని నేను మీకుఁ బ్రభువుగానుండుట కంగీకరింపను.

భీము—అదెందుచేతనో? అదే నాతో మనవి చేసికోవలెనన్నమాట.

భైర — ఆసబబేమిటో, ఆసందర్భమేమిటో, ఆవాకబేమిటో, ఆదర్యాప్తేమిటో, ఆరాజేమిటో, ఆఁ. ఆఁ.

శత్రు — హాస్. ఉఁడరా. పెద్దపుబయులు దేఱినావు. ఎ.ఎ.కొమ్ము పేనుఁగులువంటి ఖమాయిషుదార్లుండగా నామోకాలంత లేవు. ధూ. శూరుఁడైనవాఁడు ౹ తాఁగినప్పుడుతప్ప మఱెప్పుడు నోరు తెఱవనే కూడదు. పెట్టు దండాలు పెట్టు దొరగారికి. ఎ. ఎ.

కేశ — ఓరి భీమన్నా! నీవు, ఓరి భైరవన్నా నీవు, ఓరి శత్రుంజయా! నీవు, ఓరి కేశవన్నా! నేను, ఈఅయిదుగురము, యీపదిమందో చేయవలసిన దేమనఁగా మనదొర పులినోటిలోఁబడిపోయినాఁడు గనుకా— ముందుకనఁబడిన బాటసారిని కొత్తదొరగాఁ జేసికోవలెనని అనుకొన్నాము గనుకా—భీమన్నా! సరిగాఁ జెప్పినానా? అది-అదిగో-అది-పాత లొట్టిపోయినప్పుడు కొత్తలొట్టివచ్చినట్లు వెన్నపూసవంటి మాట చెప్పినానా? కాదన్నవానిని జూతితీసికొని హె. హె. హె. (గట్టిగా నవ్వును.)

శార — సోదరులారా! ఊరకుండుఁడు. నేను మీకుఁ బ్రభుత్వమొనర్చుస్థితిలో లేను. గొప్పయాపదలోనున్నాను.

శత్రు — కల్లుదొరక లేదు కాఁబోలు. ఎ. ఎ.

శార — అదియేదో మీకుఁ దెలుపనక్కఱలేదు. నాకు సెలవిచ్చునెడల నేను ముందునకుఁబోవుదును. మీలో నొకరినిఁ బ్రభునిగాఁ జేసికొనుఁడు.

భీమ — ఆ. షప్పుడికింది కాదన్నమాట.

కేశ — దొరా! నీచేతిమీఁదుగా నన్నుఁబెట్టు. నీపాదాలతోడు. ఎంతకీవిగా-ఎంతజాలుగా-ఆపాళముగ గంపసిడ్రదిప్పినట్లు- అద్దే! హె. హె. హె. (నవ్వును)

శత్రు — దొరా! కడుపునిండినప్పుడే అధికారము. ఎ. ఎ.

అయిదుపాయలకే. ఎ. ఎ. గ్రుడ్లు తేలవేసి తొత్తుకొడుకా! ఛూ. ఛూ. నాకాలిక్రిందబలాదూరు. పెట్టుదండాలు దొరగారికి.

భైర — నాకడుపులో గల్లుమక్క ఉండఁగ నిట్రాతిమీఁది కూర్చుండుమనుచు ఎవనినైనసరే తమాషా. భైరవన్నతడాఖా హె. హె. హె. నేను నవ్వినాననఁగా నేడ్చినానన్నమాట.

శార — (తనలో) వీరునన్నువదలునట్లులేదు. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా! మీలో మీకు సఖ్య మిప్పుడు కుదురునట్లులేదు. మీరింకఁ ద్రాగకుండునట్లు మీకుఁ గొన్నినీతివాక్యములుచెప్పి.—

శత్రు — ఆయీఁతవాక్యాలలో యేమైనాకల్లున్నదా? అది ముందు చెప్పు.

భీమ — దొరనోటికడ్డురాకురా. ఉక్కిరిబిక్కిరి కాఁడఁటరా. దొరా! నీఖుషీ యేలాగునో ఆలాగునఁగానీ. అడ్డువచ్చినవానిజపా.

శార — నాయనలారా! మీరింకఁద్రాగుట మానివేయవలయును.

భైర — మానివేయుటకమాకేమి. తాగవద్దని కాళికమ్మ మీఁది మీఁదగొట్టిచెప్పు. మాకందఱికుబుద్ధిరానియెడల నేను—భైరవన్న-నామట్టుకునేను—గొంతుముడివఱకు వచ్చినతరువాతగానిమాననను.

శత్రు — ఓరిపిఱికిపెద్దమ్మా! ఓరిపిఱికిపెద్దమ్మా. ముక్కుచివఱకు ఇంకొకలోడితెకుస్థలముండఁగా ఛూ. ఛూ. దద్దమ్మలు. ఎ. ఎ. దేశాని కప్రతిష్ఠ.

శార — మీరు త్రాఁగుటమానినయెడల మీకుఁ బ్రభువుగా నుండుట కంగీకరింపను.

కేశ — దొరా! నీవుకూడ త్రాఁగరావఁటయ్యా? నిన్నునద్దన్న యెడల మూఁతిమీఁసము గొరిగమ్మకుపెట్టి గొరిగించి-అద్దే!

భీమ — గొప్పవారికీకల్లు పకీరాదురా. వారికిషరాబ్.

శత్రు—కడమకల్లులు కడుపుమంటయేగాని నాకునచ్చలేదురా. ఏ. ఏ. ఈఁతకల్లు- ఈఁతకల్లు- ఒక్కరోజుమాఁగిన యీఁతకల్లున్నదే దానిఘసందు. మజా-దానివడి-ఏ ఏ. అన్నముదిన్నట్లేరా చలువకుచలువ సంపెంగపూవుపువాసన కాదటరా. ప్రాణము లేచిరాదఁటరా.

భైర—ఒక్కొక్కనోటి కొక్కరుచి. ఒక్కొక్కకంటికొక చూపు. ఒక్కొక్కబుద్ధికొకకవిత్వము.

భీమ—ఓరీ డొక్కచీల్చి రాలుగొట్టిన యెడల గాళికమ్మబుఱ్ఱ గొరిగించినంతప్రమాణము. ఈబాబు మనకుదొర. ఆయనకాళ్లమీఁద ఊఁ—చూడకుఁడు; భైరవన్నా! ఏదీ!నీవుకట్టినపదము పాడు.శత్రుంజయా! నీవేడుపారంభించు. కేశవన్నా! నీవు నవ్వు. నేను నోరుతెఱచుకొని యుందును.

శత్రు—(ఎక్కిలింతో ఏడ్చును)

కేశ—(నవ్వును)

అందఱు—(శారదకాళ్లపైఁబడి) రక్షించు. రక్షించు.

శార—మీరు నాకాళ్లపైఁ బడవలదు. (తనలో) ఈదినమున మిగులబడలియుంటిని. ముందునకుఁ బ్రయాణమైపోవఁజాలను. అందువలన నిచ్చటనేయుందును. అదిగాక వీరునన్నువదలరు. రేపటివఱకు బ్రతికియున్నయెడల నప్పటికర్తవ్యమేదో చూచుకొనవచ్చును. (ప్రకాశముగా) మిత్రులారా! నేను మీకుఁబ్రభువుగా నిచ్చటనుండుట కంగీకరించితిని. నేనుఁజెప్పినట్లు మీరువినకతప్పదు.

అందఱు—ఓ. ఓ. సెబాస్. సెబాస్. (చప్పట్లు)

శార—కాని నాయిష్టమువచ్చినప్పుడు నేనుబోవుదును.

భీమ—దానికేమిలేదొర! ఇక్కడిజీలుగుకల్లు రుచిమరగినతరువాతమాత్రము జీవాలతో నీగుహదాటిపోఁగలవఁటయ్యా.

శార—నేను గొంచెమలసియున్నాను. ఆచెట్టుక్రింద. శయనిం

తును. మీ రిప్పుడేమి చేయుదురు?

కేశ — కంఠిమాంసమో, పిట్టమాంసమో కల్లుతో నంజుకొను టకుఁ దీసికొనివత్తుము. (శారదకి భ్రమ్ధ మించును)

భీమ — ఈరోజున మనకు మంచిలాభము కలుగవలెనని కాళి కమ్మకు పదముపాడవలెను. భైరవన్నకవీ! ఏదీ నీవుకట్టిన కైతము గట్టిగ నేడ్వరా.

అందఱు —(పాడుదురు)

పదము—నాదనామక్రియ—ఆది

కరుణించుకాళమ్మతల్లి, మాకుగడుపులునిండఁగ గల్లిమ్ముతల్లీ ॥కరుణిం॥
చల్లగరక్షించుతల్లీ, గా తెరిచల్లన్నముకంటెను చలువైనతల్లీ ॥కరుణిం॥
పగవారిఁజంపుముతల్లీ, మంచికోడికత్తికంటెపదనైనతల్లీ ॥కరుణిం
బాటసారులతలఁగొట్టీ, పైసాహరియించువిద్దెలోపాండిత్యమిమ్ము॥కరుణిం॥
కవులలోపలభైరవన్న, కవిగట్టిననాముతాడికల్లువంటికవిత॥కరుణిం॥
కాళికమ్మతల్లీకీజయూ. కల్లుకుండకూజయూ.

భీమ — అమ్మవారు ప్రత్యక్షదేవతరా. మీ సిగలుదరుగా; పాట నోటివెంట బైటపడునరికి బాటసారికంటబడినాఁడురా; నహా వ్వా! అదిగో! అటు.

భైర — ఏఁడీ? ఏఁడీ?

భీమ — అదిగో గ్రుడ్డిపెద్దమ్మ—కడిమి చెట్టుక్రింద నిలువఁబడి యటునిటు చూచుచున్నాఁడు.

కేశ — సరి—సరి—ఇకఁ జప్పుడువలదు. నే నిక్కడనుందును. మీరు తలకొకదిక్కునకుఁ బొండు. ఓరిశత్రుంజయూ! నీకు కైపువద లినదా లేదా? కైపున్నంతసేపు చేతికిబింకముండదుసుమా—వానిని గట్టిగఁ బట్టుకొనవలెను.

శత్రుం — అద్దే—ఇప్పటి కల్లునీళ్లకు మునుపటికైపుసాగను

లేమురా—ఒక్కసారి బుస్సుమని దిగజారిపోవును— అదికాక కైపను నది సాఁగుబడిలోనున్నది.

భైర—అదిగాక పైసచేతిలోఁబడుసరికి పిచ్చియే మెగిరిపోవును గదా—కైపులెక్క యేమి; కర్మముచాలక యొక్క లెంపకాయ వాఁడు గొట్టుసరి కన్నికైపు లుడాయించును.

శతు—ఛూ—కైతము చెప్పవాఁడెప్పుడు పిఱికిపెద్దమ్మ యని యొట్టుపెట్టుకో—మనము ముగ్గురమున్నాముకదా—ఒక్కఁడు లెంపకాయకొట్టులేమి.

కేశ—అతఁడిట్లు వచ్చుచున్నాఁడు— మీరు పొండు.

(ముగ్గురునిష్క్రమింతురు.)

(దేవరాజు బ్రాహ్మణవేషమునఁ బ్రవేశించును.)

దేవ—మహారణ్యమున నెన్నిపగళ్లుతిరిగితినో, యెన్నిరాత్రులు తిరిగితినో లెక్కలేకుండనున్నది. ఇచ్చట నరణ్యభాగము మిగులఁ బలుచనగా నున్నది—నేలపైగడ్డియైన దట్టముగా లేదు—సరికదా—అచ్చటచ్చట మాడియున్నది. అడవిజంతువులుకూడ బహువిరళముగా నున్నట్లున్నవి. అహాహా!

గీ. నవ్యసుందర వృక్షముల్ ♦ నఱికివైచి
బహువిచిత్రంపు జీవముల్ ♦ భంగపఱచి
తనదుసౌఖ్యంబునకుఁ గొన్ని ♦ తావులందు
జాతిపేరైన లేకుండఁ ♦ జంపె నరుఁడు
పచ్చికలమీసమినఁబట్టి ♦ పసులజాడ
వృక్షసాంద్రత్వమునఁబట్టి ♦ పక్షిజాడ
మేలునెలవ్రలస్థితిఁబట్టి ♦ మెకపుజాడ
పాడుదలఁబట్టి నరుజాడఁ ♦ జూడఁదగును,
అగ్నిగాలినచోటైన ♦ నంకురించు

కత్తి వ్రేటైనఁ జిగురించు ♦ గాని నరుఁకు
కాలిడినచోటు స్థిరముగాఁ ♦ గాలిపోవు
సృష్టిసౌందర్యమారక ♦ శ్రేష్ఠుఁడతఁడు.

ఇతరజాతిహత్య యటులుండగా స్వజాతిహత్యలో సహాజపండితాగ్రగణ్యుఁడు. పాములకు లేనికోపము, కోడిపుంజులకు లేనిక్రోధము, శార్దూలములకు లేనిక్రౌర్యము, నుడుములకు లేని పట్టుదల వానికున్నవి. అదిగాక యన్నిజాతువులనుమించిన మాయ యున్నది. హా—కళ్యాణమున కాహ్వానము లేమి? కాటికంపనము లేమి. హాతండ్రీ! శౌర్యరాశీ! నీవుపరలోకమున కేగితివి. నన్నుగూర్చి యేమాత్రమాలోచించితివి కావు. తల్లిగారెట్లున్నారో తెలియదు. హా హరా! ఎంతదుర్గతిపట్టినది!

కేశ—(ఎదుటఁ గత్తి భుజముమీఁద నుంచుకొని నిలువఁబడును)

దేవ—ఓయయ్యా! నీవెవఁడవు? మాటలాడవేమి? నీవెవఁడవు? ఎందులకు నాయొద్దకువచ్చినావు?

కేశ—నే నెవఁడనైన నీకేమి? [illegible]మునకు రాలేదు. మాకుఁ గావలసినది కాసు—నీయొద్ద నేమున్నదో బుద్ధిగలిగి యిటు పెట్టు—లేనియెడల నిదిగో కత్తి—గాడిదెనైనఁ జంపుటకుఁ జాలి యున్నది.

దేవ—నాయనా! అడుగకుండ నే నొకనికిఁ గాసీయవలసిన వాఁడను. అడిగినతరువాతనైన నీయఁదగినది కాదా! అందులో నీయకుండినయెడల తలఁ బగులఁగొట్టెదనని బెదరించినతరువాతనైన నెవరు లక్ష్యముచేసినను చేయకున్నను నీయవలసినదే కదా—కాని నీకీయఁదగినది నాయొద్ద నేమియు లేదు. వ్యర్థాశుఁడవై నీవు మరలిపోవలసి వచ్చెను గదా యని విచారించుచున్నాను. లేదనుట యలవాటు లేని నానోటను లేదనుమాటను దిరుగ ననిపింపకపొమ్ము.

కేశ—నీప్రాణముబుచ్చుకొనకుండ నేను బోవువాఁడనుగాను. లేనిపోనివెఱ్ఱిచదువులు చదువక—తెగసాగక-యున్నదేదో యీవలఁ బెట్టు. ఇదిగో గద—నీవంటివారితలల నెన్నోపొడిచేసినది. పిడుగుపాటునకైన వెనుకపాటున్నదికాని దీనికిఁదిరుగే లేదు—ఒక్కవ్రేటు పదునారు తునుకలు. హా. హా. (కఱ్ఱత్రిప్పును)

దేవ—(నవ్వుచు) నావంటివారి తలలనెన్నో పొడిచేసినదంటివి. అసత్యము—నీవంటివానితలను నేనుగొట్టియుండలేదు. నావంటివాని తలను నీవుగొట్టియుండవు. లేనిపోనిమాటలాడక నీదారిని నీవుపొమ్ము.

కేశ—నెత్తిమీఁదగుడ్డ అక్కడపెట్టు—తొడుగుకొన్న అంగరఖ అక్కడపెట్టు—అదిగో—అదిగో—లేదు లేదని బీదయరపులరచెదవా—దొంగమాటలాడెదవా—వ్రేలిని బంగారపుచుట్టున్నదే తీసియిచ్చెదవా చంపనా? (కఱ్ఱ యెత్తును.)

దేవ—ఈయుంగరము నాదికాదు. నేనీయఁదగినది నాయొద్ద నేదియు లేదంటిని. నే నసత్యమాడలేదు.

కేశ—(దేవరాజు చేయిపట్టికొనియుంగరములాగికొనఁబోవును)

దేవ—పో. పో. దూరముగఁబో—బ్రతికియుండుట కిష్టము లేదా యేమి?

కేశ—నాకు గాదు—నీకు ఇకఁజావు. (కఱ్ఱయెత్తి నెత్తిని బెట్టును)

దేవ—(తప్పించుకొని, కఱ్ఱలాగుకొని) నీవెక్కడవు నన్నుఁ గొట్టఁజాలవు. నీకఱ్ఱనీకిచ్చెదను. ఇప్పుడైన బుద్ధిగలిగిపొమ్ము.

కేశ—(ఈలవేయును)

దేవ—నీవారిని బిలుచుచున్నావా?

కేశ—పిలువకమానుదునా—నిన్ను ముక్కలక్రిందఁ గోయక యూరకుందునా—కఱ్ఱలాఁగుకొంటివా—హుఁ—హుఁ (అనిమీఁదికివచ్చును)

(భీమన్న, భైరవన్న ప్రవేశింతురు.)

కేశ—ఓరీ! నీవుజుట్టుబట్టుకొనిగుంజు—నీవు గుండెలలోఁ బొడు. చూచెద రేమి ?

భీమ—(అపవారించి) కేశవన్నా ! రాకడయేమైన నెదురెత్తుగా వచ్చినదా యేమి ? కొంచెము వకడుగానున్నట్లున్న దేమి ?

భైర—(అపవారించి)అసలునాకువిశదమైనది కాదు-బాపనవాని కీనిలబాటేమి ? ఈమొరాయింపేమి ? ఈబింకమేమి? నాకుసందేహాముగానున్నది. కత్తిగాని చిన్నతుపాకిగాని చొక్కాచాటున లేదుగద— కొంచెము నిదానింతము.

కేశ—(అప) ఛీ—పిఱికిపందా—నీకత్తినాకిమ్ము—(భైరవన్నకత్తిఁ దీసికొనును)

దేవ—అదిగో నన్నుఁ గొట్టుటకుఁ గాఁబోలు కత్తితీసికొను చున్నావు. నామాటవిని కొట్టకుము—నీవుకొట్టితి యెడలఁ దిరుగ నిన్నుఁ గొట్టవలసివచ్చును. అది నాకిష్టముకాదు—దురభ్యాసముననో, కడుపుకక్కుర్తి చేతనో మీరీవృత్తి నవలంబించినారు. న్యాయమైన జీవన మున్నయెడల మీరిట్టి హేయమైనపనినిఁ జేయరు.

భైర—తమ్ముఁడా! నీవుమాటలాడకు నేనుమాటలాడెదను— అయ్యా! దొంగవృత్తి నీచమనుచున్నావు. దొరవృత్తి ఘనముగాఁబోలు. మేమొక్కనిసొత్తే హరింతుముగాని దొరలు—బాబులు—పిక్షేపరా యలు—ప్రజలందఱు ధనమొక్కతే హరింతురు. మేమొక్కనికొంపఁ గాల్చుసరికి దొరలు దేశాలు బూడిదె జేయుదురు—మేమొక్కని గొంతుకనొక్కుసరికి జాతుల జాతుల గొంతుకలన్నియు దొరలు నొక్కుదురు. దొరల దొంగతనాలముందు మాదొంగతనాలెంత ! న్యాయమైన జీవనమటే!—దొంగతనమే న్యాయము—ప్రపంచపు బొంగరము దొంగతనపుజాలిమూలముగాఁ దిరుగుచున్నది. హే—హే— హే. (అప) కేశవన్నా ! సరిగాఁ జెప్పినానా—తూలేమి లేదుగద—కైపు

తిరిగినతరువాతిమాత్రము బుఱ్ఱగుంజునకు నాకవిత్వమునకు భేదము బ్రహ్మదేవుఁడు తీయలేఁడు.

కేశ—(అప)బుఱ్ఱలుపగులుటకు సిద్ధముగానుండి మొత్తుకొనుచుండఁగా బుఱ్ఱగుంజుకవిత్వమని యేడ్చెదవేమిరా, నీకవిత్వముకాలిపోను (ప్రకాశముగా) అయ్యా! మమ్మతప్పించుకొనిపోవుట మీతరముకాదు. నిన్నుబుట్టించిన బ్రహ్మదేవునితరముకాదు—తెగసాగకయాయుంగరమిక్కడపెట్టు—పెట్టు కిక్కురుమనకుండ—పెట్టుమనగాను.

(మీఁదికివచ్చును.)

దేవ—అక్కడనే యాఁగు. ఈ యుంగరము మా గురువుగారిది. నా ప్రాణములు దీసికొనకుండ దీనిని మీరు తీసికొనలేరు.

భైర—అంతకంటె నేమియు సొత్తులేకుండ నేలప్రయాణమైతివని పోదు పోదు. వట్టిచేతులాడించుకొని వచ్చినయెడల మావంటివారి మర్యాద లెట్లుజరుగుననుకొంటివి? మా కేమి మళ్లా, మాన్యాలా? పదిమంది బాటసారుల సంచిదులుపైనఁగాని యొక్కపూట సాపాటు లేదుకదా? మే మేమి కస్తు దుమనుకొంటివా? భాగ్యవంతులకువలె మా కేమి తినలేనిరోగాలనుకున్నావా?

కేశ—ఆయుంగర మిచ్చెదవా లేదా? ఇదిగో వేయుచున్నాను. (కఱ్ఱ త్రిప్పును.)

భీమ—చూచెద వేమి, కానీ!

కేశ—(దేవరాజు నెత్తిపైఁ గొట్టును.)

దేవ—(తనకఱ్ఱచే నా దెబ్బ నాపుకొనును.) మఱియొకసారి చెప్పుచున్నాను. మీరు బుద్ధికలిగిపొండు. మీకు ధనమిచ్చి సంతోషపెట్టలేకపోయితినని విచారించుచున్న నన్ను మిమ్ము హింసించునట్లు కూడఁ జేసికొనకుఁడు.

భీమ—నీ విచ్చుట, మేము పుచ్చుకొనుటా ? మే మేమి బావ నముండకొడుకుల మనుకొన్నావా ? జబర్దస్తిని బుచ్చుకొందుము. తమ్ముఁడా! రా !

కేశ—భైర—(కలిసి దేవరాజుపైఁ బడుదురు.)

దేవ—(వారినిద్దఱను చెఱియొక గుద్దు గుద్ది నేలఁబడఁగొట్టును.)

భీమ— కేశ—హా ! హా ! (నేల వాలుదురు.)

భై—(తనలో) అమ్మో! దున్నపోతులవంటి ముండకొడుకులు నేలఁబడినారు. నేనొక్కఁడ నేమిచేయఁగలను. ఆయెక్కిళ్లతొత్తుకొడు కెక్కడఁ గనఁబడఁడే!

దేవ—అబ్బీ ! నీ కేమియు భయముఁ లేదు. వారు చచ్చిపో లేదు. మీకు హానిచేయుటకు వచ్చినవాఁడనుగాను. మీ వలన హానిఁ బొందువాఁడనుగాను. నే నడిగిన యంశములు మాత్రము సరిగా నీవు చెప్పకుండినయెడల నీ ప్రాణములు దక్కవు. నీ వింతకుముందు దొంగ తనమని దొరతనమని మంచి యుపన్యాస మిచ్చితివి. నీవు బుద్ధిమంతుఁ డవు. ఇచ్చటికి భట్టికులమువారి రాజ్య మెంతదూరమున నున్నది ?

భైర—దాదాపుగాఁ బదియామడల దూరమున్నది. నీ వక్క డకుఁ బోవలయునా యేమి ?

దేవ—అవును.

భైర—అక్కడి కిప్పుడెందులకు ? ఆరాజు, రాజుకొడుకు పెం డ్లికి వరాహపురమునకుఁ బోయినారు. అక్కడకుఁ బోయినయెడల నేమై నదొరకఁగలదు. ఏవోకొన్నికింవదంతు లున్నవికాని, అవి నిజమని నేను నమ్మను.

దేవ—మీరున్న యీస్థలము భట్టిరాజ్యములోనిదా? వరాహ పురపురాజ్యములోనిదా ?

భై—దేనిలోనిదికాదు. ఇది మా సొంతరాజ్యము. మమ్ము

నొక్కి వేయవలయునని యెన్ని రాజ్యాలవారో తంటాలుపడినారు. మేము వారి కంక లేదు.

దేవ—(తనలో) ఇట్టి దొంగలున్నారని నేను కర్ణాకర్ణిగ విని యుంటిని. (ప్రకాశము) అబ్బీ! సొంతరాజ్యమనఁగ నాకుఁ దెలి యలేదు.

భై—మాకును రాజు, కోట, పందులు, పండితులు, కుక్కలు, సంగీతపాటకులు, కవులు, గాడిదెలు, కాళికమ్మ, కల్లుపాక, అన్నియు నున్నవి. అన్ని వ్యవహారాలు, క్రమము తక్కువ యన్నమాటకాని జరుగుచునే యున్నవి. ఎక్కడికి-చిన్నకుఁజిన్న, పెద్దకుఁబెద్ద, రథపుచ క్రమదిరిగినదే, రాట్నపుఁజక్రము తిరిగినదే! అది చక్రమే! యిది చక్ర మే. ఆలాగే గౌరవానికి, మర్యాదకును రాజ్యములోకలేఁ?

దేవ—అబ్బీ! నీవు చదువుకొంటివా ?

భైర—చదువుకొన్నయెడలఁ గవిత్వములో నెందులకుఁ దిగు దును ? మాలోఁ గొందఱు చదువు వచ్చినవారున్నారు. కాని యుంద ఱనుగవారు ఆఁడుపురుగునైనఁ జేరనీయలేదు. వారితో బాధలు పడలేక—

దేవ—మీ రందఱెందఱున్నారు ?

భై—దాదాపుగా నాలుగువందల జనమున్నాము. అయ్యా! నేను జెప్పిన మాటలు వారికిఁ వినఁబడియుండవుకద ?

దేవ—వినఁబడవు. నీవు చెప్పినట్లు వారితో నేను జెప్పను. నీ కాసందేహమక్కఱలేదు.

భైర—నిన్నుఁజూడగానే కవిత్వపుఁ బసిచేత మీ గొప్పతన మును గనిపెట్టినాను.

దేవ—(తనలో) నే నొక్కఁడను. మీ రనేకులున్నారు. నరహ త్యకు సందేహించువారుకారు. ఇంకను మా రాజ్యము పదియామడ

యున్నదఁట ! కష్టమోర్చినవారి యామున సుకుమారికి రెండామడలు. ఇదివఱకే దిక్కులి యలసియున్నారు. కావునఁ గలహాము మాని వీరికి వశుఁడనై వీరి రాజనుజూచి యాతని యొద్ద నొక్కగుఱ్ఱమునడిగి పుచ్చుకొని మా యూరఁ జేరవలెను. (ప్రకాశముగా) అబ్బీ ! ఆకుంటలోని నీరము దోసిటితోఁ దెచ్చి వారి మొగమునఁ జల్లుము.

భైర—(అట్లుచేయును)

భీమ—కేశ—(లేతురు.)

భై—(వారిని పట్టుకొని) నాయనలారా ! తొందరలేదు. ఒక్క నిముసము సంబాళించుకొనుఁడు.

కేశ—పెద్దమ్మ ! నీ వొక్క ప్రేటు వేయలేఁ పోయినావా ? ఇంతసేపు బ్రతికియుండి నీ వేమి యేర్చుచున్నావు? అకల్లుతిత్తిగాడిదె కొడుకేడీ?

భీమ—మనము ముగ్గురము మోటుకోపుగా మీఁదఁబడుదము. ఉ—కానీ—ఉ—కానీ.

భీమ—భైర—కేశ—జయా ! కాళికమ్మతల్లీ! జయదుర్గమ్మతల్లీ!

(దేవరాజుమీఁదఁ బడుదురు.)

దేవ—ఇదిగో నా చేతికఱ్ఱ నావల బాఱవైచెదను. మీరునన్ను గొట్టకుఁడు. వశుఁడైనవాని నేలకొట్టుదురు.

భీమ—ఈ బుద్ధి వెనుకనే యేలరాకూడదు ! (కొట్టును.)

కేశ—హా—ఏమతుకొంటివో? పిడుగులు గురిపించుదును. కొంపలు పిండిచేయుదును. (గ్రుద్దును.)

భీమ—కట్టు, చేతులు విఱిచికట్టు.

(దేవరాజు భుజములు కట్టివేయుదురు.)

దేవ—సరే ; కట్టితిరి. బాగుగనేయున్నది. ఇటుపిమ్మట సన్నేమి చేయఁదలఁచినారు.

కేశ— కాళికమ్మకు బలి నిచ్చెదము.

భీమ— సెబాస్! మనకుఁ గ్రొత్తరాజు వచ్చినందుల కుత్సవముగా నుండును.

దేవ—(తనలో) గుఱ్ఱమును, దారిజూపువాని నొకనిని వీరరాజు నకుఁగదలించి వీరికిట్లు బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జిక్కుకొంటిని. ఇది బుద్ధి లేని పనియేమో! గుఱ్ఱము లేకున్న యెడలఁ గుంటుకొనుచునో దేకుకొనుచునో యెప్పటికో యొకప్పటి కిట్లు చేరుకొందునుగాని గుఱ్ఱము కొఱకిట్లు చేయుటవలన బ్రాణమునకే మోసము వచ్చునేమో! ప్రాణము పోయిన యెడలఁ దండ్రిగారి యాజ్ఞ నెట్లు నిర్వహించుకొనఁగలను. అయినను ఆత్మరక్షణార్థమై మొలను 'బాకున్నది గదా? పోనీ, వీరికిఁ జిక్కకుండఁ బోవలెనన్న నాతరముకాదే? ఎంతసేపని యెందఱితోనని పోరాడఁగలను. ఎన్నిరోజులనుండి నిద్రాహారములు లేవో యెఱుఁగను. ఇట్టి స్థితిలో నింతకంటె నేమి చేయవలసినది? పణ్డా!

గీ. మంచిచెడ్డలఁ గొంతయో ♦ యెంచి యేదో
పద్ధతినిబూని భాగ్యదే ♦ వతకుఁ గూడకు
వదలవలెఁ గాని యెపుడదే ♦ పనిగ మొదలు
చింపుకొని ప్రక్కలాటలఁ ♦ జెందఁదగునె
ఏదియెటువచ్చునో బుద్ధి ♦ కెఱుకపడునె
ఎఱిఁగియుండియు నట్లను ♦ ష్ఠింపఁదరమె
ఎఱుఁగుదుము మంచిదేదో యాచ ♦ రించినాము
ఎఱుఁగుదుము చెడ్డదేదో త్యజి ♦ యించినాము
అంతిపురిఁ బెండ్లికొడుకేడ ♦ నడవి నిప్పు
డిచటి కాళికి వేటపోఁ ♦ తే యకట
వింతభాగ్యదేవతగాంగ ♦ వెఱ్ఱునుందు
సుశీబడుచుఁ గొట్టుకొనిపోవు ♦ బుడమియంత.

భీమ—పద. పద. అమ్మవారిగుడికి—(లాగును)

(నేపథ్యమున)

నేను రాకుండనే యమ్మవారిగుడికా—

(శత్రుంజయుఁడు ప్రవేశించును.)

భీమ—ఓరి నీగొంతుక గోయ్య—ఇంతసేపు కెక్కడనుంటివి?

శత్రుం—ఒకనిమీఁద ముగ్గురుకలియఁబడుటయే మగతనమునకుఁ గానిపనియైనప్పుడు నేనుగూడ నేమొగముపెట్టుకొని రావలసినది! చాలు-చాలు-ఈమాత్రపుఁబని కెంతగింజుకొంటిరి.

కేశ—సరే! మాకు శౌర్యము లేదు. పోని; కాని, నీవు ముందుగాఁ బరుగెత్తి మనరాజునొద్దకుఁబోయి "శౌర్యముగల బాటసారి యొకఁడు దొరకినాఁడు; బాలివ్యాఘ్రముకువలె నున్నాఁడు. అతనిని బట్టుకొనుట మిగులఁగష్టమైనది. కాళికమ్మవారి కాతనిని బలియిచ్చుటకు నిశ్చయించుకొన్నాము. మీసెలవుకావలెను" అనిఁ జెప్పి సెలవిచ్చినట్లు లేదైననావాలు తెమ్ము—పొమ్ము—(శత్రుంజయుఁడు నిష్క్రమించును.)

భీమ—ఇదిగో! మేమీలోపుల నితనిని గుడియొద్దకుఁ దీసికొని పోవుదుము—అక్కడ నీవు మమ్ము గలిసికొనుము. వినఁబడినదా?

(నేపథ్యమున) అద్దే!

కేశ—(అపు) భీమన్నా! భైరవన్నా! ఒక్కనిని బట్టుకొనుటకు ముగ్గురకుఁ జావుతెప్పులైనవి. అందులో బ్రాహ్మణునిబట్టుకొనలేకపోవుట వంశానికంతకు నప్రతిష్ఠ కాదా—ఈకల్లుమూలమున మనమిట్లు పాడైతిమిసుమా. మానినయెడల మంచిదేమో.

భీమ—(అపు, భైరవునితో) నీవేమియాలోచించుచున్నావు!

భైర—(అపు) బలికంటె గాలపుసిశియాఁడినయెడల నిత్యమును సౌఖ్యకరంగుగానుండునేమో యని చూచుచున్నాను—అదిగో, అమ్మ

వారి గుడి—జయా—కాళికమ్మతల్లికి జయా.

(తెరయెత్తగ వెనుక కాళికమ్మగుడి.)

అందఱు—జయా, కాళికమ్మకు జయా—

భీమ—బలిపోతునకుఁ బూలదండలుఁగట్టి కుసపు రాయుము.

కేశ—(అట్లుచేయును.)

భీమ—భైరవన్నా! నీవు వేటకత్తిని చాఁపటాతిమీఁద నూరి రవంత కుసపును, కుంకుమమును దానిమీఁదఁ బూజచేయుము.

భైర—(అట్లుచేయును)

భీమ—బాపనయ్యా! ఈబ్రాతిమీఁది నమ్మవారివంక మొగము పెట్టుకొని కూర్చుండుము.

దేవ—(అట్లుచేయును.)

భైర—సోదరులారా! ఇతనిని జంపినందువలన మనకు లాభమేమి?

కేశ—నీవు కవిత్వము చెప్పినందువలన మాకు లాభమేమి?

భైర—మీకు లాభములేకపోయినను లోకమునకు ముందు లాభించును. ఆ సంగతి నాకుఁ దెలియునులే. దానికి దీనికి సాటిదెచ్చితి వేమి? బాపనయ్యా! ఒక్కమాట. ఈయుంగరముకొఱకుగదా యింతతగవు. అది మాకిచ్చి నీదారి నీవు పోరాదఁటయ్యా?

దేవ—నే నిప్పుడిచ్చుట యెందులకు? నాతల తెగినతరువాత మీరే తీసికొనవచ్చును. ఇంతలోఁ దొందరయేల?

కేశ—చూచితివా కట్టు-తేరా కత్తి- (కత్తిపుచ్చుకొనును.)

దేవ—నన్నుఁజంపుటకు మీయమ్మసెలవేది? అదిరాకుండఁ కత్తియెత్తినయెడల మీముగ్గురికిఁగూడ మెఱపుమెఱిసినంతలో నీకత్తితోడనే నఱకెదను. జాగ్రత్త.

శత్రు——(ప్రవేశించుచు) ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. అంగుడని రాజుగారు మనవిచేయుమన్నారు.

భీమ——నీ మొగము! సెలవిచ్చినారనరా-

కేశ——ఆయనను రమ్మని చెప్పితివా యేమి? బలికాలమందు రాజుగారు వచ్చుట యాచారములేదే——వారిసెలవుమాత్రమే యాచారముకదా!

శత్రు——క్రొత్తరాజుగనుక మొదటనన్నియు స్వయముగానే చూచుకొనవలయునని దేవులాడుచున్నాడు.

దేవ——

సీ. మహిమస్వరూపోగ్ర ♦ మాంసభోజనరక్త

జాతపరిపానసం ♦ ప్రీత, మాత!

జ్వాలాసముజ్జ్వల ♦ చ్చండనేత్రత్రియా

భీకరవదన సం ♦ స్థిత, మాత!

ప్రబలదంష్ట్రాంకూర ♦ బహుళసౌదామనీ

పుష్కలగాత్రజీ ♦ మూత, మాత!

పరిమథాధిపతితాండ ♦ వప్రపపోషక ఘోర

నాగసంగీతని ♦ ష్ణాత, మాత!

శీతభూధరరాజసం ♦ భూత, మాత!

ఘనదయాపుష్టభక్తసం ♦ ఘాత, మాత!

క్షత్రసుతశౌర్యరక్షణ ♦ ఖ్యాత, మాత!

పాహి మాంపాహి పాహిమాం ♦ పాహి పాహి.

(శారద ప్రవేశించును)

శార——(క్షిప్రముగా) ఆఁ ఆఁ. ఎవరదిః ఎవరదిః ఎవరిదాకంఠ ధ్వని కేఁ భటులారా! మీరు దూరముగఁబొండు.

[వారు నిష్క్రమింతురు]

నాయనా! దేవరాజా! ఏమీ? ఒక్కఁడవే వచ్చితి వేమి? అయ్యో! అయ్యో—(గడ్డము పైకెత్తి పట్టుకొని) నాయనా! మాటలాడ వేమి? మీతండ్రిగారేరీ? నాయనా! అట్లు కన్నీరు పెట్టుకొందు వేమి? మీనాయనగారు సుఖముగా లేరా? ఏమి మునిఁగినదోయి నాయనా! (ఏడ్చును.)

దేవ—అమ్మా—అమ్మా (ఏడ్చును.)

శార—హా ప్రాణనాధా—(మూర్ఛిల్లి పడును.)

దేవ—హా తండ్రీ!—హా సుగుణసముద్రా!—హా ఆదిత్యప్రతాపా! హు-హు-మోసముచే నిన్నాపాపాత్ముఁడు హరింపఁగలిగెనుగాని బహిరంగయుద్ధమున నిన్నెవ్వఁడు తాకఁగలఁడు.

శార—(తలయెత్తి) ఏమంటివి? ఏమంటివి? మోసమా? హా ప్రాణనాధా! నిన్నుఁగూర్చి యెంతమాటవినుటకు బ్రతికియుంటిని. హా! పరమేశ్వరా! (తిరుగ నేలవ్రాలును.)

దేవ—అమ్మా!—ఆశ్వాసిల్లుము—తల్లీ!—ఆశ్వాసిల్లుము.

శార—నాయనా! మోసమంటివి. నా ప్రాణములు పోకమును పా మోసమున కేమి కారణమో నాచెవిని వైచెదవా?

దేవ—మోసమునకుఁ గారణమును నేనే. నామాయపెండ్లి యే యాతనిమరణమును దెచ్చెను. పెండ్లి పెండ్లియని మమ్మెట్లుపిలిపించి యాకటికవాఁ డందఱగొంతులు కోయించినాఁడు. ప్రాణములుదక్కించుకొనకతప్పదని బలాత్కారమునఁ దండ్రిగారిచేత సంఘమరణశాలనుండి పైకిఁ ద్రోసివేయఁబడి యొక బ్రాహ్మణగృహమును బ్రవేశించి బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి యాదంపతులచేఁ బుత్రునివలె నాదరింపఁబడి స్వరాష్ట్రమునకుఁ బోవలయునని యెంచి యిట్లువచ్చుచుండఁగా, అమ్మా! అమ్మా! నీవేమి చెప్పఁబోవుచున్నావు?

శార—నీతండ్రిగారచ్చట మోసమున నెట్లుహరింపఁబడిరో నీరాష్ట్రముగూడ నిచ్చట నట్లే హరింపఁబడినది నాయనా.

దేవ—రాష్ట్రముగూడఁ బోయినదా? పోనీ, యేమి చేయఁగలము! తండ్రిగారికంటె నది యెక్కువది కాదుగదా! బ్రతికియుండిన యెడలఁ దిరిగి రాష్ట్రము రావచ్చునుగాని తండ్రిగారువత్తురా? పెండ్లి వంశవృద్ధికై యుండ నాకు వంశనాశనమునకైనది. కాని నారాజ్య మెట్లపహరింపఁ బడినది ?

శార—ఆదిక్షుమాలినపెండ్లిరాత్రియే నాయనా! యీకోటనుముట్టడివైచి నిదురించుచున్న సేనాధిపతుల నాచండాలుఁడే చంపించినాఁడు. నేను నొక్కదాసియును పురుషవేషములతో గుఱ్ఱములెక్కి పారిపోయితిమి. దాసియు గుఱ్ఱములు దారిలో మృతినందెను. నేనీయుదయముననే యిటకుఁ జేరితిని. అక్కడ భర్తగారు పరలోకగతులుకాగా నిక్కడ స్వరాష్ట్రము శత్రువులపాలుకాగాఁ గన్నకొడుకును గాలికను బలినిచ్చుటకై దొంగలకు నే నిట్లు ప్రభుత్వమేడ్చుచున్నానురా తండ్రీ.

(ఏడ్చి మూర్ఛిల్లును)

దేవ—అమ్మా! నిముసనిముసమునకు మూర్ఛిల్లి కొయ్యఁగారుచున్నావు. అమ్మా—అమ్మా—పలుకవేమి ? (తనలో) మాయమ్మగారీదుఃఖమువలన మృతినొందుట నిశ్చయము—నేనింకఁదల్లి లేనివాఁడను గూడఁ గావలసియున్నది. దానితో గష్టపూర్తియగునో యింకేయింక నేమైననున్నదో—ఇఁక నేనుఁ జావవలయునుగాని చావఁదగిన వారు నాకింక నెవ్వరున్నారు. అంతఃపురములో హంసతూలికాతల్పమున దాసికాపరామృశ్యపాదజలజయుగమై బవళింపవలసిన రాజ్ఞి మనో నట్టడవిలో దొంగలకోనలో ననాథయై నేలపైఁబడియున్నది. సుఖపెట్టవలసిన నింతవయస్సుగల కొడుకనైన నేను బ్రదికియుండఁగానే యీయమెకీదురవస్థవచ్చినది. హా—హాతవిధీ—నీచర్యలకంతేమున్నది. నీ వొకదారి, పద్ధతి ననుసరించిపోయెదవా—కాక నిరంకుశప్రభుఁడవు నా కేమవిషండవు ప్రవేటుగా వెఱ్ఱివానిచేతివిసరుగాఁబోయెదవా—హా!

భగవంతుఁడా! ఈమె క్షత్రియకాంతగదా—మహాభిమానధనకదా—ఎండకన్నెఱుఁగనిదికదా—అట్టియామహారాజ్ఞిని నరహత్యావృత్తిఁగాఁగల దొంగలనడుమను మహారణ్యమధ్యమునఁ బాఱవైచితివే—ఈమెయందు దేశభ్రష్టఁగనిపెట్టి యిట్లు చేసితివి! ఇంత యధమస్థితిలోనికీడ్వఁదలఁచినవాఁడవు ముందంతయామెగా నేలసృష్టించితివి. ఆపదలిచ్చునప్పుడు శిక్షించునప్పుడు, శాసంతవంశగౌరవమును జూడనక్కఱలేదా. సామాన్యబుద్ధియుక్తుఁడైన భూలోకరాజులే యట్లుచూతురే—సర్వజ్ఞుఁడైన నీకీయసందర్భచర్యఁదగునా—ఛీ. ఛీ. తప్పాటూహములలోఁబడుచున్నాను కాఁబోలు—ఇట్టితల్లిని, నిట్టిపుత్రుని నిచ్చుటకన్యోన్యాశ్వాసమునకు నమావేశమొనర్చిన పరమాత్ముఁడు కరుణాళుఁడుకదా. సర్వజ్ఞుఁడుకదా. ఆతఁడేమియూహించెనో. కాని (ప్రకాశముగా) అమ్మా—అమ్మా—కొంచెమూరడిల్లుము.

శార—కొంచెముగానేమి, పూర్తిగనే యూరడిల్లుదును నాయనా.

దేవ—(గడ్డముపట్టుకొని) తల్లీ! చెప్పినమాటవిని యూరడిల్లుము. నీవు కంటనీరు బట్టుకొనుచుండఁగా నేనుజూడలేను. నాకడుపు దహించుకొనిపోవుచున్నది. నాబాధను నివృత్తి చేయుటకైన నీవువిచారింపవలదు.

శార—నాయనా! నీవంతగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు—నేనికఁ గన్నీరుపెట్టుకొనను లే. మీనాయనగారవసానదశలో నీకేమైన నానతిచ్చిరా?

దేవ—రెండాజ్ఞలిచ్చినారు—మొదటిది, వరాహరాజు హృదయరక్తముతోఁ దనకుఁదర్పణమిమ్మని—రెండవది, తల్లిగారిఁ భక్తితోఁ బూజించుచుండవలెనని.

శార—ఆరాజాధము నీవెట్లుచంపఁదలఁచితివి?

దేవ—నా రాష్ట్రమున్నదిక దా; అక్కడకుఁబోయి యెట్లో ప్రయత్నము చేయవలయునని, యూహించితిని. అది కూడఁ బోయినదని యిప్పుడు తెలియుటచేత మనస్సు తుపానునందు సముద్రమధ్యమందలి యోడవలె—

శార—నాయనా! ఇ తనిరు పాధికుఁడవైన నీ వంత కార్యమెట్లొనర్పఁగలవు! శత్రుమారణము మీతండ్రిగారి కభిమతమైనను భగవంతుని కనిష్టమైనట్లు ప్రస్తుతస్థితివలనఁ దెలియుచున్నది. పోనీ—నాయనా! ఈరక్తాశనవృత్తి నివదలి సత్యదయాశౌచములుగలిగి బ్రాహ్మణవృత్తి నిఁ బ్రచ్ఛన్నముగ నవలంబింపి—

దేవ—అమ్మా—అమ్మా.

శార—క్షత్రియకాంతనైన నేనిట్లనఁగూడదని యెఱుఁగుదును. అందులో మీతండ్రిగారి ధర్మదారనైన నేనిట్లుబొత్తిగా ననఁగూడదు కాని నీవుమాకొక్కఁడవు. నీవైన బ్రహ్మచారివిగా నున్నావు. నీకు వివాహమైన నయియుండినయెడల నేనిట్లనుదాననుగాను.

దేవ—అమ్మా! శత్రుమారణమొనర్చి తండ్రిగారి ఋణమును దీర్చినపిమ్మట నీయిష్టానుసారముగాఁ బవిత్రమగు బ్రాహ్మణవృత్తి నవలంబించెదనులే.

శార—బ్రాహ్మణవృత్తియని దీనమగుమాట నే నేలపలుకవలసివచ్చినదనఁగ నిన్ను గర్భమునధరించి యుండునప్పుడు నవమమాసమున రాత్రి నొకమహాపురుషుఁడు, శంకరదేవుఁడు నేననుకొంటిని. స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి, అమ్మా! నీగర్భమునను న్నవాఁడు బ్రాహ్మణాచారము నవలంబించును. అని చెప్పినాఁడు—ఇప్పటి నీ బ్రాహ్మణవేషమును జూడఁగానే నాకీపూర్వస్మృతికలిగినది. నీ కేల చెప్పవలయునని యింతసేపూరకుంటిని. కాని యొదులకైన మంచిదే మోయని చెప్పితిని.

దేవ—నన్నుఁ బోషించిన బ్రాహ్మణదంపతులయొద్ద సెలవు తీసికొనినప్పు డా బ్రాహ్మణుఁడు నాతో నేమిచెప్పెనో విందువా?

శార—అవశ్యము.

దేవ—'నీవు క్షత్రియుఁడవైనను నాభార్య నీకు యజ్ఞోపవీత ధారణ మొనరించి నాదర్భముఁడియుంగరము నీచేతనుంచి నీకు బ్రాహ్మణత్వ మిప్పించినది. నీచేతినీరముఁగూడఁ ద్రాగినది. నీవు మాకుఁ బుత్త్రుఁడవు. ఆపద్వేళను నీకామె యిచ్చిన బ్రాహ్మణత్వమును—అసత్య మాడి నీకు నేను స్థిరపరచిన బ్రాహ్మణత్వమును—నీవు కాపాడు కొనుము' అని బ్రాహ్మణుఁడు చెప్పెను. బ్రాహ్మణుఁడనై యుండి శత్రు మారణ మెట్లుచేయఁగలనని వారినడిగితిని. 'క్షత్త్రియోచితవ్యాపారము లన్నియుఁ జేసికొనుము. బ్రాహ్మణవేషమున మాత్రముండుము.

శార—అందుల కంగీకరించితివికద!

దేవ—ఆ.

శార—నాయనా! మంచిపనిఁ జేసితివి. ప్రాణదాతయగు నా మహానుభావునియాజ్ఞ నిర్వహింపఁబడునుగాక—సరే—యిఁకనీ వేమిచేయ దలఁచితివి?

దేవ—మీతల్లి గారిని భక్తితోఁ బూజింపవలయునని మాతండ్రి గారిచ్చిన రెండవయాజ్ఞను దలఁదాల్చుటకంటె నిఁకఁ జేయఁదగినది లేదు.

శార—నాయనా! బుద్ధిమంతుఁడవైన నీ వెప్పు డట్లు చేయుచునే యున్నావు. నే నడిగినదది కాదు. ఇఁక శత్రుహత్యకు ముందుదారి యేది యూహించితివని యడిగితిని.

దేవ—ఒకటిరెండుపూటలలో నాలోచించి మనవిచేసెదను.

శార—అట్లుకాదు నాయనా—నాకుఁ దొందరగానున్నది. నేను జెప్పునదేదో విను. ఇక్కడ దొంగలు దాదాపుగా నాలుగువందల వఱకున్నారు. వీరు దృఢశరీరులు—బలాఢ్యులు—దురభ్యాసములు

కొన్ని కలహాలైనను క్రమముగాఁ దగ్గించుకొనఁగలరు—ఏగుహాలో దాచియుండిరో కాని వీరియొద్ద విశేషధనమున్నదని నానమ్మకము—కావున నీవు వీరికి రాజుగానుండి వీరిని యుద్ధనిపుణులఁ జేసి సైన్యమును గూర్చి కోటను బాగుగా వృద్ధిపఱచి బలిష్ఠమగు రాష్ట్రమిచ్చట స్థాపించి ప్రచ్ఛన్నుఁడవైయుండి తగుసమయమునుగనిపట్టి శత్రుమూలవిచ్ఛేదమును జేయుదువుగాక.

దేవ—తల్లిగారి యాశీర్వాదము శిరమునధరింపఁబడినది. కాని నీవే ప్రభువుగానుండుము—నేను సేనాధిపతిగానుండి వీరినందఱను గదనకళాన్వితులుగఁ జేసెదను.

శార—ఈ దిక్కుమాలిన పురుషవేష మింతవఱకుధరించినందులకే నేను లోలోనఁ గ్రుళ్ళి చచ్చుచున్నాను—ఇదిగో యిప్పుడే తీసి వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించును)

దేవ—హా భగవంతుఁడా! ఎంతమహాకష్టములోనైన నేదో రవ్వంత యాశఁ గలిగించుచుందువుకదా.

గీ. ఉత్తమునఁబూర్ణశశి ప్రకా ♦ శించుచుండ,
దూరమున మొయిడిచేటంత ♦ తోయదంబు,
తూర్పురవగాలి విసరునఁ ♦ దోఁచె నప్ప
పాటునను జిమ్మచీఁకటుల్ ♦ పర్వెదిశలఁ
ప్రబలపవనమువీచె నైరఁ ♦ రయ్యుమనుచు
బారుమెఱపులు జరజరఁ ♦ బఱుగువాఱె
పిడుగులెడమీఁక పడెబడ ♦ బడలతోడ
కుంభవృష్టిగ వర్షంబు ♦ గ్రుమ్మరించె
నిప్పటికిఁ గొంత శమియించె ♦ నప్పటికిని
మబ్బులెడనెడ గొంత తె ♦ బ్బిబ్బుగాను

వచ్చుచును బోవ్వు బెదచుక్క • లచ్చటచటc
గనఁబడెc దుపాను రాకుండుc • గాకమబుల.

శార—(స్త్రీ వేషమునc బ్రవేశించి) **నాయనా!** ఇనవలకే యాలస్యమైనది. ఒక్కముఖ్యాంశము నీకోc జెప్పవలసియున్నది.

దేవ—అమ్మా! నాకుc దొందరగానున్నదని యిదివఱకంటివి. ఏమోయని యూరకుంటిని. ఇప్పుడిదివఱకే యాలస్యమైనదంటివి. నీ వేమి చెప్పబోవుదువో యని భయముగానున్నది.

శార—నాయనా! భయమేల? విజయరాజేంద్రుని కొడుకువు. నీకు భయముండదగునా—ఆతని భార్యనైన నాకే భయము లేదే—భయపడవలసినది కాదు—ఇదియొక్క నాతలనేపుట్టైనా—ఎందఱుత్తమ కాంతలిట్లాచరింపలేదు?

దేవ—అయ్యో—అయ్యో—సహగమన మొనర్చెదవా?

శార—నాయనా! అట్లుచేయకపోవుట వితకాని చేయుటలో నింతయేమున్నది?

దేవ—అమ్మా! వలదు—వలదు—నాయనగారే గతించిరని గుండెపగిలి యేడ్చుచుండఁగా నీవుగూడ నన్నువదలిపోవుదువా!

శార—నాయనా! నామొడిలోc గూరుచుండుము.

దేవ—(అట్లుచేయును)

శార—నా మొడిలో పాలుద్రాగినయింతవాఁడవు నాచేయెత్తు వాఁడవైతివిగదా—వీరపురుషుఁడవైతివిగదా—ఇప్పటికష్టము లేమి పీటలు పెట్టుకొని కూరుచుండునా? నీ వెంత యదృష్టవంతుఁడవు కావలసి యున్నదో—తల్లియుc దండ్రియు నొక్కకాలను నుట్టికట్టుకొనితూఁగు లాడుదురా నాయనా.

దేవ—అమ్మా! యింతట వలదు—ఒకసంవత్సరమువఱకుండి

యటుపైనఁ దండ్రిగారి యాబ్దికదినమున సహగమన మొనర్తువుగాని. అమ్మా—అమ్మా.

శార—అట్లుచేయుట సహగమనమనిపించుకొనదు—ఇదివఱకే యాలస్యమైనదని నేను దేవ్రలాడుచుండఁగా నింకనొకసంవత్సరమని నీవనఁదగునా—నాయనా! నీవింకఁ జంటిపిల్లవాఁడవని నేను గొంత కాలము నిరీక్షింపవా? నేనుగర్భవతినని నిరీక్షింపవా? అకారణనిరీక్షణము దోషముగదా.

దేవ—అమ్మా! నీకునేనేమి చెప్పఁగలను—ఇట్టిమహాదురవస్థలో నన్ను విడిచిపోవుతలంపు నీకుఁగల్గుట యేమనుకొనవలసినది. (నుదుటిపై గీఁతగీచి) హరహరా—హరహరా.

శార—నాయనా! లాడితెములోఁ బొంబదితొస్సులైన యీ మహాలోకజీవనములోని భాగ్యాభాగ్యముల లెక్కయేమి? నాయనా! మూర్ధాభిషిక్తుడు బ్రతుకుచున్నాఁడు. ముష్టివాఁడును బ్రతుకుచున్నాఁడు. వాఁడు లేదని యేడ్చుచున్నాఁడు. వీఁడును లేదని యేడ్చుచున్నాఁడు! ఇఁక భాగ్యమేమి, అభాగ్యమేమి? సుఖియెవ్వఁడు, దుఃఖియెవ్వఁడు! ఇక్కడిగతిగతి కాదు—ఇక్కడిబ్రదుకు బ్రదుకు కాదు—నాయనా! వయసువచ్చిన బుద్ధిమంతుఁడవు కావున నాయుత్తరగతికి నిన్ను సాయపడుమంటిని.

దేవ—అమ్మా! నీయిష్టము.

శార—నాయనా! నాయిష్టమే కాదు—నీవుకూడ నిష్టపడితివేని నామనసునకు శాంతిగానుండును.

దేవ—ఇష్టపడక నేను జేయవలసిన దేమున్నదో నీవే చెప్పు. నేనుగూడ నీవలెనే యగ్నిప్రవేశము చేయుటకు నాకువీలు లేదుగదా—శత్రుసంహారణ మొనర్చి తండ్రిగారియాత్మకు శాంతిగలుగఁజేయకుండ నే నాత్మహత్య చేసికొనుట కవకాశము లేదుగదా! ఒక్క సంవత్సరం

ములో నట్టిశత్రుమారణదీక్ష పూర్తియగునేమో! అటుపైన నీవును నేను నొక్కసారి ప్రాణపరిత్యాగమహోత్సవము సలుపుకొనవచ్చునని నేనునిన్నునిరీక్షింపుచుంటిని. అంతవఱకాఁగుటకు నీవంగీకరింపవైతివి. నే నేమి చేయఁగలను?

శార—వెఱ్ఱివాఁడా! శత్రుమారణమైనపిమ్మట నీకుఁ బ్రాణపరిత్యాగముతోఁ బనియేమున్నది! నీరాష్ట్రము నీకువచ్చును. పరరాష్ట్రముకూడ రావచ్చును. వివాహముచేసికొని చినవిజయరాజేంద్రునిఁ గనవలసినభాగ్యవంతుఁడవగుదువు. నీకేమి నాయనా—విచారింపకుము. కంటఁదడిపెట్టకుము. ఇఁక నీతోఁ జెప్పవలసిన దింతకంటె నేమున్నది? లే నాయనా!

దేవ—(లేచి) అమ్మా! అప్పుడేపోవుచున్నావా? (ఏడ్చును.)

శార—నాతండ్రీ! నీవు కంటనీరు పెట్టినయెడల నా కేడుపు వచ్చును. సహగమన మొనర్చువారు కన్నీరువిడువఁదగదు. అందువలననే నేనింతసేపటినుండియు మొఱఁడునైయున్నాను. ఈప్రపంచమున సుఖపడవలసినవారికిఁగూడ నదియేసాధనము. నాయనా! ఇఁకఁదడయఁగూడదు—భటులను వెలుపల నింతసేపుంచితిని. బాగుగానుండదు. వారిని లోనికిఁ బిలుతును. భటులారా! ఇటురండు.

(శత్రుంజయుఁడు, భీముఁడు, భైరవుఁడు, కేశవుఁడు, ప్రవేశింతురు.)

శార—ఇంతలో నిచ్చటికి స్త్రీయెచ్చటినుండివచ్చెనని మీరు వింతపడుచున్నారు. పురుషస్వరూపమున నేనే మీరాష్ట్రమునఁ బ్రవేశించితిని. నాయాపదలవలన నేనుపురుషస్వరూపమును ధరించితినిగాని మిమ్ము మోసపుచ్చవలయునని కాదు. నేనుగాంతనని యెఱుఁగక మీరు నన్ను రాజుగానుండుమని కోరినారు. నే నెన్నివిధములవలదనినను మీరువినలేదు. కొంతకాలముమాత్ర ముండుటకంగీకరించితిని. ఆకొంత

కాల మిప్పటికిఁ బూర్తియైనది. కావున మీరు మఱియొకరాజునుజూచు కొనవలసియున్నది.

భీమ—అబ్బో! పెద్దచిక్కు తెచ్చిపెట్టినావమ్మా.

కేశ—చిక్కన్నచిక్కా !

శార—ఏమియుఁజిక్కు లేదు. ఈతఁడు నాకొడుకు.

భీమ—కొడుకే ? కొడుకే ?

శార—ఔను. కన్నకొడుకు. ఈతనిని మీరాజుగాఁ జేసికోఁదగును.

కేశ—మమ్ముఁ జావఁగొట్టినయాతఁడు మాకు రాజా !

శార—అందువలననే రాజుగాఁజేసికొనుటకు మఱింత యంగీకరింపవలెను. ఇరువదియేండ్లైననునిండనిబాలుఁడు నిద్రాహారములు లేని ప్రయాణముతో బడలియున్నప్పుడు మిమ్మునలుగుర నవలీలఁగ గెల్చినవాఁ డెంతపరాక్రమశాలియో యోజించుకొనలేరా—పరాక్రమవంతుఁడగు ప్రభుఁడుండవలయునుగాదా.

భైర—ఆమాట నిజమే.

శత్రుం—ఆమాట నిజమేకాని నల్వురను గెల్చె యని మీరు చెప్పినమాట నిజముకాదు.

శార—నీ వప్పుడక్కడ లేవు కాఁబోలు క్షమింపుము.

భీమ—అందఱియంగీకారముతోఁ జేసినపనియమ్మా. మేము నల్వుర మొప్పుకొనినంతమాత్రమున సాగదు.

శార—మీరునల్వురు నారాజత్వమున కేలయంగీకరించితిరి ?

భీమ—ఈదినమున మొట్టమొదట నెవఁడుమారాష్ట్రములోనికి వచ్చునో యాతనిని రాజుగాఁజేసికొందుమని మొదట నందఱుఁగలసి తీరుమానము చేసికొంటిమి. దాని ననుసరించి—

శార—దాని ననుసరించియే యీతఁడు మీకు రాజని చెప్పు చున్నను.

భీమ—ఎట్లు ?

శార—ఈతఁడే మీరాష్ట్రములోనికి మొట్టమొదట వచ్చిన పురుషుఁడు. కావున నీతఁడు మీకు రాజు.

భీమ—సరే. ఇది బాగుగనేయున్నది. ఈసారి నందఱ నొక్కొ కానఁజేయవచ్చును. సరే-యీబాబు మాకురాజు. మీమాటయేమి?

శార—చెప్పుచున్నాను వినుము. మీరాష్ట్రములోనికివచ్చిన యాఁడుదానిని జంపవలయునని మీకు శాసనమున్నదని వింటిని. నిజమా కాదా ?

భీమ—ఉన్నది.

శార—అందువలన నన్ను మీరు జంపవలయును.

భీమ—సరి సరి. అడుగనక్కఱలేదు-చాలు.

శార—మీరు చంపకున్నను నేను మరణించుటకు సిద్ధముగానున్నాను. మీరుదయయుంచి యొదుకట్టెలను బ్రోగుచేసి చితి నంటింపుఁడు. ఊ-భీమా ! కేశవా ! మీరిద్దఱుపొండు. కాళికమ్మగుడివెనుక చితిని నిర్మింపుఁడు.

భీమ—(అప) మిత్రులారా! ఈమెను మనచేతిమీఁదుగాఁ జంపుట బాగుగానుండునా ?

భైర—(అప) నేనొకచిన్నకవిత్వకల్పన జేసెదను. ఆచమత్కారమును చూడుఁడు. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! నీవు మాకు రాజవు కావు. నీయాజ్ఞను వినవలసినపని మాకు లేదు. మాప్రభుఁడీతఁడు. ఈతఁడట్టియాజ్ఞ నిచ్చినయెడల—

భీమ—(తనలో) సెబాస్! గట్టిముండకొడుకే.

శార—రాజా ! ఏమందువు!

దేవ—(తనలో) 'నాయనా! నీవు మరణింపుచు—నేను బ్రతికి బాగుపడెద' నని యెంచి యవసానదశలో నున్న శౌర్యావతారమైన తండ్రిగారిని విడిచి పాఱిపోయివచ్చిన పరమనిర్భాగ్యుఁడను—నన్నుఁగన్న మాతృదేవతను—ఒక్కకుమారునితోఁ దన బ్రతుకుఁ గడతేఱునని నమ్మియున్న కరుణాస్వరూపురాలగు తల్లిని—గాటిపైఁ బెట్టి నిప్పంటింపవలసినదని న్యాయజనులే నాజ్ఞాపింపవలసిన వా—నారాజత్వము గాలిపోవు. నాక్షత్రియత్వము దగ్ధముగాను. ఇందుకొఱకేనా నేనుఁ బుట్టితిని! ఇంతటిమందభాగ్యుఁడు ప్రపంచమునఁ గలఁడా! అయ్యయ్యో—అయ్యయ్యో! ఈదిక్కుమాలిన బ్రతుకు నాకేల? ఛీ. ఛీ. తలఁగొట్టుకొని చావరాదా! చచ్చుప్రాణ మెంతసేపటిలోఁ బోవలయును. ఒక్కకైజారుపోటుతో నంతముందునే! ఒకసంవత్సరమో, ఒకదినమో, ఒకమాసమో, దిక్కుమాలినదౌర్భాగ్యపు బ్రతుకు బ్రదుకఁదలఁచి శాశ్వతాపకీర్తి నొందుకన్నా—మాతృహంత యనిపించుకొందునా—ఇదిగో (లోపలిదుస్తులోనుండి కైజారుతీసి) నాపెండ్లిముస్తాబులో మిగిలినది. ఏమైన నగుఁగాక. ఉత్తరగతులుండనీ—ఊడనీ. హరహరా! హరహరా! (అంతలో గడగడవడఁకుచు గద్గదస్వరమున) హా తండ్రిగారే! తండ్రిగారే! అ-అ-అ-అ-ఆ ఆ. (వెఱ్ఱికేకవైచి) మహాదేవశంభూ! మహాదేవశంభూ! (విఱుచుకొని నేలఁబడును.)

శార—నాయనా! అట్లు వడవడ వడఁకుచుంటివేమి? అదేమి అదేమి—వెఱ్ఱిచూపులఁజూచెద వేమి? (వీపు పైఁ దట్టి) శ్రీరామరక్ష—శ్రీరామరక్ష—

దేవ—అమ్మా! ఏమియుఁ దొందర లేదు. నాకిప్పుడు స్వస్థతగానే యున్నది. (తనలో) నేను జావఁబోవుచుండఁగాఁ దండ్రిగారడ్డపడి చావవలదనునట్లుగాఁ జేయి యడ్డముగా జూపినారు. అలాగే యని యనఁదలఁచి అ-అ-అ-అ యని మాత్రమే యని, పైన ననలేక గావుకేకవైచితిని. ఒడలు తెలిసియేయున్నది. అంతయుఁ గనఁబడుచునే యు

న్నది. అదేమివింతశో—శత్రుమారణమొనరింపకుండ నేను ఘూర
ణించుట తండ్రిగారి యభిమతముకాదు. కాకపోయిన నిప్పుడేమి చేయు
వలసినది! మాతల్లిగారికిఁ జితిఁ బేర్పుఁడని నాభటుల కాజ్ఞాపింపవలసి
నదే. పాషాణమునకైన, వజ్రమునకైన, కొంత మార్దవమున్నది కాని
నానాలుకకు లేదే. హా! హా! ఎట్టిప్రాణిగానైనఁ బుట్టవచ్చునుగాని రాజై
మాత్రము పుట్టఁగూడదు. తండ్రియని లేదు. తల్లియని లేదు. పిల్లయని
లేదు. ఊపిరివిడుచుటకు స్వతంత్రతయైన లేదు. ఎంతవగవాని కైన నిట్టి
దుర్దశ మువ్మాటికివలదు.

శార—నీకు స్థితిమి శలగానున్నది కావున వప్పుఁగుఁర్చి నీభటుల
కాజ్ఞాపింపుము.

దేవ—నేన బుట్టిన దందుకొఱకే కదా—భటులారా! ఇచ్చట
కువచ్చినస్త్రీని జంపవలయుశాసన మింతటినుండి రద్దుపఱచితిని. ఇప్ప
టికీశాసనము తప్పక గౌరవింపఁబడవలసినదే—

శార—సెబాస్! నీకులదేవతలు నిన్ను రక్షింతురుగాక. నీవి
ద్యాధైర్యసంపద నీయందుఁ బ్రకాశించుఁగాక! భూసురాశీర్వాద
ములు నిన్ననుసరించుఁగాక! భీమన్నా! కేశవా! మీరిఁకఁబోయి మహా
సంతోషమున నగ్నిఁ బ్రజ్వలింపఁ జేయుఁడు.

అందఱు—రాజా! సెలవు.

దేవ—(తలయూపును.)

శార—నాతండ్రీ! విచారింపకుము. వీరినిబహుజాగరూకతతోఁ
బరిపాలింపుము. బ్రాహ్మణదంపతులని చెప్పితివే, వారి కెట్టులైన నిట
కుఁ బిలిపింపుము.

దేవ—ఎందులకు?

శార—మొదటిది, వాకుండిన నీకుఁ దల్లిదండ్రు లున్నట్లేయుం
డును. రెండవది, ఇంతటినుండి తల్లిదండ్రుల యుత్తరక్రియలొనర్పవల
సినప్రాఁడవు కావున వారిసాహాయ్యము నీకుఁ గావలెసియున్నది. నాంతు

నా! మఱియొక్క సంగతి. నీ వెట్టులైన వరాహపురరాజకూఁతును జేసి కొనవలయుదువు సుమా.

దేవ — ఏల!

శార — అట్లు చేసినగాని యీరాజునకు శృంగభంగము కాదు. అది నాయభిమతము.

దేవ — అమ్మా! అలాగే ప్రయత్నించెదను.

శార — చూడు నాయనా! అదిగో! ఆయుదయించుచున్న పూర్ణచంద్రునివలె హాస్యవాహానుఁ డొంటెహృదయుంగమునుగాఁ బ్రజ్వలించుచున్నాఁడో నాతండ్రి! (కౌఁగిలించుకొని) దైవమును మఱువకుము. సత్యము నెన్నఁడు మఱువకుము. తల్లిదండ్రులను మఱువకుము. ఆపత్కాలమున రక్షించిన బ్రాహ్మణదంపతులను మఱువకుము. ప్రజలసౌఖ్యమును మఱువకుము.

దేవ — (తల్లికిఁ బ్రదక్షిణము చేసి) మాతృభ్యో నమః

శార — బాలు మఱియొకనారి ప్రదక్షిణము చేయునక్కఱ లేదు.

దేవ — తండ్రిగారు నన్ను వెలుపలికిఁ ద్రోచివైచుటచేత నాయనకు నమస్కరించుభాగ్యము లేకపోయినది. ఆలోపము నిప్పు డిక్కడఁ దీర్పవలసియున్నది.

(నేపథ్యమున) జయా దుర్గా — భవానీ! త్రిపురసుందరీ —

శార — వింటివా భటులై తయుత్సాహమునఁ గేకలిడుచున్నారో! నాయనా! మనముకూడ శక్తిని బ్రార్థించుదము నక్కడికిఁబోవుదము రమ్ము. జయాదుర్గా! శాంభవీ! బాలాత్రిపురసుందరీ!

దేవ — జయా సర్వమంగళా! జయా కాత్యాయనీ!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురమున నుద్యానవనము.

ప్రవేశము—సర్వమంగళ, కాత్యాయని.

కాత్యా—సర్వమంగళా! గుట్టుగల నీవు నాకింతదాఁచినను నేను గొన్నిమాసములక్రిందటనే యెఱుఁగకపోలేదు. కాని యిప్పుడు మఱింతస్పష్టముగఁ దెలిసినది.

సర్వ—కాత్యాయనీ! నేనుమాత్రము హృదయరసములేని దాననా! మాతండ్రిగారికి, వారికి విరోధమునుండిన నుండుఁగాక. రాజులలో నన్యోన్యమాత్సరతలేనివారెవ్వరు! ఆశత్రుత్వమువలన నే నాతఁడు వధ్యుఁడని చెప్పుదునా?

కాత్యా—అమ్మా! భర్తృదారికా! పోనీ, వధ్యుఁడే యనుకో. బహిరంగముగా భండనమున బ్రాణహరణము చేయవచ్చునుగదా.

సర్వ—ఈకాలమునఁ గేవలధర్మయుద్ధము లెచ్చటజరుగుచున్నవి లే. ఏదో—

కాత్యా—కూఁతుపెండ్లియని ప్రచురించి వైవాహికసర్వసన్నాహములు చేయించి మంగళవాద్యముల నడుమను బవిత్రవేదమంత్రఘోషములనడుమను విత్యాంకనిజఁప్పి కూఁతుమగని గొంతుకోయుట కూహించిన రాజుచరిత్రము మనరాజపుత్రస్థానచరిత్రమునకు మచ్చకాదా! ఆర్యావర్తచరిత్రమున కప్రతిష్ఠావిషయముకాదా. అందుచాని

మహాభ్యుదయకరఁగఁదా నేమనుకొనినాఁడో! అందులోఁ గడుపునఁబుట్టిన బిడ్డయే మహాభిమానవతియే. సర్వసద్గుణసంపన్నయే.

సర్వ—అందుకొఱకే నేనువిచారించుచున్నాను. నాపేరిత్త కుండినమొకల నాకేచింత లేకుండునుగదా. ఎవ్వరినెవ్వరు చంపినను నాకుఁ దెలియవలసినయావశ్యకము లేదుగదా.

కాత్యా—అమ్మా! చింతయని సామాన్యముగా నను చున్నావు. నావంటిదానికే కడుపుచుఱచుఱలాడుచున్నదే. హృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నదే. బంగారమువంటి ప్రాయమువచ్చినదానవు; దివ్యమంగళవిగ్రహమవు. కన్యాణాపేక్షఁగలదానవు. శుభమో శుభమో యని కోటలోను బట్టణములోను మహోత్సాహము గాలివలె నెసము లేకుండ వ్యాపించియుండఁగాఁ బెండ్లియరఁగుమీఁద భూళయునములా! సావిత్రీవిలాసములో శివకిలాపములా! వియ్యంకుని రక్తములో నేఁడుకవసంతములా!

సర్వ—కాత్యాయని! నాకొడలు జలదరించుచున్నది. పోనిమ్మా.

కాత్యా—అలాగేనమ్మా! పోనీ ముక్కపట్టుకొనినవారెవ్వరు? నాకుఁగలిగిన పెద్దపుట్టిముకుకయేమనఁగా, నిది నీకేమియుశుభప్రదము గానోయని—ఆసర్వమంగళాదేవియే, నీకుసర్వమంగళప్రదాత్రియగుఁగాక. పురోహితుని భార్యనుగావున నిట్లుదేవ్రలాడుచున్నాను. అమ్మా! మీగుమ్మానికిఁ బచ్చతోరణము గట్టుకొన్నప్పుడో దాఁ గ్రొత్తకట్టు చీర నేనుగట్టుకొనుట—

సర్వ—ఇప్పుడుజరుగుచున్న విజయోత్సవములలో నీకు మాయమ్మగారు మంచిచీరనీయలేదా ?

కాత్యా—ఇఁకముందిచ్చెదరేమో! కాని యీవిజయోత్సవము లేమి ? తాయుద్యానవనమున నిన్నిదినములనుండి తెఱపిలేనిసంతర్పణములేమి మంగళవాద్యములేమి? కవిపిర్వాచకుల కర్ణామృతశ్లోకము

లేమి. ఇదివఱకుజరిగించినరహస్యవధమును గ్రిమ్మకొనక, యీనంత పోటిపిరావేశము లేమి; పైరాజపుత్రుఁ డిందు రేమో యను సంశయ మెక్కుడులేదా!

సర్వ—చూడు కాత్యాయనీ! ఆరాజపుత్రుఁడు మరణించెనని కొందఱు చెప్పుదురు. సంఘమరణమును దప్పించుకొని పారిపోయినా డనని కొందఱు చెప్పెదరు. నిజమేది ?

కాత్యా—ఏరాజపుత్రుఁడు ? నీతండ్రిగారియల్లుఁడేనా?

సర్వ—పరిహాసమేల ?

కాత్యా—అటులైన మీమామగారికొడుకా ? ఆతఁడు మరణింపలేదు; పాఱిపోయినాఁడు.

సర్వ—పాపము. సురక్షితుఁడై యున్నాఁడో—లేఁడో.

కాత్యా—ఆతనిని మీరు తెరచాటుననుండియైనఁ జూచితిరా.

సర్వ—చూడవలయునని చూడలేదుసుమా. యాథాలాభముగాఁ జూచుచుండఁగా నదిగో పెండ్లికొడుకని దగ్గఱనున్నవారెవ్వరో చెప్పినారు. ఆరాత్రివరకు కోటలోనికిఁ బ్రవేశించుచుండఁగా నేచూచితిని.

కాత్యా—అంతకుముందాతనినుగుఱించి మనేకపర్యాయములు వినియేయుంటివి. ఇప్పుడు భర్తగారిని జూచుటకూడసిద్ధించెను.

సర్వ—ఏమియులేనిదే యట్లనుట తప్పుకాదా?

కాత్యా—తప్పో యొప్పో నేనేమి చేయఁగలను. నేను దెచ్చిపెట్టినది కాదు. మీతండ్రిగారు పెండ్లివారికి వ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. పెండ్లివారు వారిబంధువులకు వ్రాయించిన శుభలేఖలున్నవి. ఉండక యెగిరిపోవునా యేమి? రాజపుత్రస్థానమంతయు వెల్లడియైనది. పైక జ్వాలీవార్తను బైలోకమందుఁగూడ వ్యాపింపఁజేసినవి. ఇప్పుడిదిజరుగలేదని యెవ్వరు చెప్పఁగలరు! చెప్పిన నెవ్వరు నమ్మెదరు! పెండ్లియైనదని యేజనులందఱనమ్మకము. కావున దేవరాజభార్య సర్వజ్ఞయుం శమే

యను పేరుమాత్రమే తప్పక, అట్లు కానిచో చరిత్రకారుఁడెవ్వఁడైనముందు వ్రాసినను వాని నవిమర్శకుఁడని యందురు. కాక, కవియెవ్వఁడైననాటక మొకదానిని—

సర్వ—కవుల నాటకవ్రాతలనుబట్టి చరిత్ర సత్య మెవ్వఁడు గ్రహించును లే.

కాత్యా—ఏది యెట్లైనను నీవింకఁ జిన్నదానవగుటచేత నెఱుఁగవు. లోకము మిక్కిలి చెడ్డది. ఎంతసేపు జబ్బుమాటలే వ్యాపింపఁజేయును. పెండ్లియింకఁ గాకుండఁగనే పెండ్లివారినందఱను జంపినారో, పెండ్లి పూర్తియైన తరువాత గంకణాలమహోత్సవము కూడనైన తరువాతఁ బెండ్లివారినిజంపినారో కాని ప్రజకు నిందావాక్యమునందు విశ్వాస మెక్కువ. నీకు దేవరాజుతో నగరుపెండ్లియైనదనియు నిన్ను వెంటనే యత్తవారింటికిఁ దీసికొనిపోవుటకు సీమామగారు ప్రయత్నింపఁగా నీతండ్రి వీలులేదనియన్నాఁడనియు నందుపైఁ గలహము జరిగినదనియు నింతమునిఁగినదనియు మనకు నాల్గుక్రోశములదూరమునుండి వారు చెప్పుకొనుచున్నట్లు నేను వింటిని.

సర్వ—అయ్యయ్యో! ఆలాగా?

కాత్యా—కాదా. రాజులకువచ్చిన పెద్దయుల్లరి యిదియే కదా. రాజుగారు తలయెత్తి నవ్వనుగూడ నక్కఱలేకనే—సుమా—దాసిదానితో మాటలాడఁగా నుత్తరక్షణమున మందబయలులో, సంతపాటిలో, దేవాలయములో రాజుగారు పదునలుగురుదాసుల నుంచుకొన్నారనియు భార్యను వదలివైచినారనియు రాజ్యము దాసులకుఁ బంచియిచ్చుట కాలోచించుచున్నారనియు జనులు గుసగుసలు, వెకవెకలు, చౌఁ చౌఁ చౌఁలు. అయినను పురుషులే యదృష్టవంతులమ్మా— పురుషులమర్యాదలోఁ గొంచెము పెంకితనము, సాగుచున్నది కాని యాఁడుదానిమర్యాదమాత్రము—ఆకారహారా—అంత అసాధ్యవస్తువు ప్రపం

సోమ—ఎంతతొందరతో నీవు పోవువాఁడవైనను దేవరాజు వంటివాఁడు పురోహితునింట్లో నున్నాఁడని నాచెవిని రవంత వేయుటకు నీకవకాశము లేకుండెనా? నీవు వచ్చుటకు వీలులేకుండినయెడల నెవ్వరి చేనైనను వార్తనంపింపవచ్చునే. వార్తనంపఁదగనియంశమని నీకుఁ దోఁచినయెడలఁ, జిన్ని లేఖఁ బంపవచ్చునే. వీనిలో నేదియుఁ జేయకుండఁ దుఱ్ఱునబయిగెత్తితివా—మనకుఁ బ్రబలశత్రుఁడు మనపురోహిత నిర్భాగ్యునింటిలో నుండఁగా నింతకంటె ముఖ్యతరమైన రాజవ్యవహారము మఱియేమైయున్నది.

శ్రీకం—ప్రభునితో సత్యము మనవిచేయుచున్నాను. అతఁడు దేవరాజను సందేహము నాకుఁ బూర్ణముగా నశించినహేతువుచే లక్ష్యము చేయలేదు. అందుచే మీతోఁ జెప్పలేదు.

సోమ—పోనీ. చెప్పనివాఁడ వూరకుండక యిప్పు డెవ్వరడిగినారని చెప్పితివి?

శ్రీకం—ఆదినచర్యానివేదనము మీకింక బాకీయుండుటచేత నిప్పుడు చెప్పవలసివచ్చినది.

సోమ—ఓమందబుద్ధీ! ఇప్పుడు చెప్పిన వినియోగమేమి! ఇప్పుడే చెప్పిన లాభమేమున్నది? మొత్తుకొనిన వినియోగమేమున్నది? నీమూలమున నావిజయసంపూర్ణతకు భంగముకలిగినదికదా. ఇందులకు నీ వేలశిక్షాపాత్రుఁడవుకావో చెప్పవలసియున్నది. అయ్యయ్యో! చేతఁ జిక్కినవాఁడు చేయిదాఁటిపోయినాఁడే. ఇదివఱకాతనిని మోసపెట్టితిని. కాని యింక మోసపెట్టఁగలనా! తిరుగ నాతఁడు నాకెట్లు దొరకును? దొరకకుండనున్నంతకాల మీక్షోభమునొందుచుండవలసినదేనా?

శ్రీకం—క్షమింప వేఁడుచున్నాను. తొందరలో నేనింతయాలోచింపలేదు.

సోమ—క్షమింపుమని యెంతసులభముగాఁ జెప్పినావు. క్షమా కరణతోఁ బరిశుద్ధపత్రిక నొందఁదలఁచితివి కాఁబోలు. తిరుగ యుద్ధ మగునెడల నీబుద్ధిహీనతచే నారాజ్యమున కెన్నిలక్షలపైకము దండుగ వచ్చునో చూడుము. ఎంతప్రాణహాని తిరుగఁగావలసియున్నదో చూడుము. నేను క్షమించినను తిరుగ నంతసొమ్ము సమకూర్పవలసిన రైతులు నిన్ను నధింతురుగాని క్షమింతురా! యుద్ధములోఁ జావవలసిన యనేక యోధులు బంధుసహితముగ నిన్నెనుఁగుకాలిక్రిందం ద్రొక్కింతురుకాని క్షమింతురా! నాగొంతుకకురిత్రాడుదగిల్చి నన్నుక్షమింపుమని వేఁడుచుంటివా! అయ్యయ్యో! ఇప్పుడా చెప్పితివి. అప్పుడే చెప్పినయెడలఁ బురోహితరాక్షసు నింటిలోనే శివార్చనపుటరఁగుమీఁదనే దేవరాజును ముక్కలక్రిందఁగోసియుందునే. పురోహితునిఁ దలక్రిందుగ వ్రేలాడఁ గట్టించి క్రిందమంటలుపెట్టించియుందునే. హా! ఎంతపనిచేసితివి. మూర్ఖా! నాసొమ్ముదినుచు నాకొంపఁగూల్చితివే. నీవును బురోహితుఁడును గలిసియే దేవరాజు నచ్చట దాచిరేమో! నాకట్టిసందేహమున్నది. నీవేమిప్రత్యుత్తరమిచ్చెదవు.

శ్రీకం—తొందరపడకుఁడు. అట్లు నేను జేసినవాఁడనై యుందునెడల నీసంగతి మీతోనేల చెప్పియుందును?

సోమ—చెప్పితివి. అబ్బా—చెప్పితివి. మిగులగొప్పపనిఁ జేసితివి. నాసొమ్ము చిరకాల మనుభవించినందులకీమాత్రపుమహోపకారమొనర్చితివి. ఈవార్తకై నీపై దేవతలు పుష్పవృష్టిఁగురియవలసినది. ఈసంగతి నేనేల చెప్పియుందునని తిరుగనన్నుఁ బ్రశ్నింతువా? నీకు వానికిఁ దర్వాతనేమి చెడినదో—ఎందులకుమీకు భేదబుద్ధియంకురించినదో—ఈసంగతియేలాగునైన నాకుఁ దెలియకతప్పదుకదా యని యెంచి నేరమంతయు నాతనిపై మోపుటకు నీవిట్లు చెప్పుచున్నావేమో! నీవుధారాళబుద్ధిగలవాఁడవే యైయుండినయెడల నీకీసంగతి తెలిసినతో

డనే నీవాతనిదీసికొని నాయొద్దకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చియుందువు. అట్లు నీవు చేయలేదు. ఆయుపేక్షయే సర్వసందేహములకుఁ దావలమై యున్నది. ఏమిచెప్పెదువు?

శ్రీకం—హరహరా! నేను జేసిన యుపేక్షయేదియులేదు. నా పనియేదో నేనాచరించుకొనుచు మీ కార్యమునం దలక్ష్యముగ నుండ లేదు. మీపనియే చేసితినికాదా.

సోమ—ఉస్. ఆసంగతి తిరుగ నేలచెప్పెదవు? వదలుపోఁతా! అవిధేయుఁడా! జాగ్రత్త.

శ్రీకం—జాగ్రత్తయనెదరేమి? మీకధికారమున్నది కావున— నేను నేరమును జేసినట్లు మీకుఁదోఁచినదికావున-శిక్షింపుఁడు.అంతేకాని యూరక నిందావాక్యములేల?

సోమ—ఊరకయా! ఊరకయా! నాశత్రువు నొకబ్రాహ్మణా ధమునితోఁ గుట్రచేసి రక్షించినప్పటికి నూరకయే—ఉ. నాశత్రువును మీమిత్రునిగభావించి యాతనిని తిరుగ నాపైదండెత్తునట్లుచేసినప్పటికి నూరకయే—నా రాజ్యమిట్లు విశ్వాసద్రోహముతో శత్రుపీడాకర మగునట్లు చేసినప్పటికి నూరకయే—కృతఘ్నుఁడవై నాగొంతు నీవిట్లు కోసినప్పటి కూరకయే. ఇదియేనీకూరకగాఁ గానబడునప్పుడు నీకుపద్ర వముగా దోఁచునదేదీ! నాయాపద నీకుఁ బరమలఘువుగానున్నదా! నాసామ్ము నీకు విషమైనది. నీవురాజద్రోహివి. శిక్షార్హుఁడవు.

శ్రీకం—అందుకొఱకే శిక్షింపుఁడు. ఇంతకాలము సేవించిన నాతత్త్వమును గనిపట్టఁజాలని మీయొద్దనింతపడికున్నందులకు నాకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము కావలసినది కాదా. నేను మఱియొకసారి చెప్పు చున్నాను. మీరు తప్పుటభిప్రాయము నొందుచున్నారు. నేను బుహో హీతునితోఁగలసి మీశత్రురక్షణ మొనర్పలేదు. భవానీపాదముల తోడు—మీరునమ్మినసరే; నమ్మకున్నసరే.

సోమ — నేను నీప్రమాణములనమ్మను. నాయోగ్యతచే నమ్మితినేయనుకో. నాశత్రువున కభయమిచ్చిన బ్రాహ్మణవిశ్వాసఘాతుకునికంటెః ద్రదహస్యమెఱింగియుండియు శత్రుమారణము పేక్షించిన నీవెట్లు యోగ్యుఁడవు! అంతకంటెదుష్టుఁడవు. దొంగయని యెఱింగియుండి, పట్టుకొనుటకవకాశముండియు నూరకుండిన రక్షకభటుఁడు దొంగకంటె దుష్టుఁడుకాఁడా. నీకు శిక్షకావలసినదే. భటులారా! రండు.

(ఇద్దఱుభటులు కత్తులతోఁ బ్రవేశింతురు.)

సోమ — భటులారా! ఈతనిఁ జెఱసాలలోనుంపుఁడు; నీతోఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. దేవరాజును నాకప్పఁజెప్పు భారము నీపై నున్నది. ఇప్పటికైన నిన్నుక్షమింతును. ఆతఁడెక్కడనున్నాఁడో నీ వెఱింగియుండినయెడలఁ జెప్పుము. ఆతఁడు నీకాళులపైఁ బడుటచేతనో, తండ్రిచచ్చి యేడ్చుచున్నబాలునిపై నీకుదయగలిగియో యాతని నీవుపేక్షించియుందువు. కావాచిత్యముగనట్టికరుణ నీః సహృదయులకు శత్రువులపైఁగలుగుట యచ్చటచ్చట నుండవచ్చును.

శ్రీకం — నేను నీరసహృదయుఁడనా. ఎన్నియుద్ధములందు నీకు విజయముఁజేకూర్పలేదు. నీరసహృదయుడనా — మొన్నజరిగినమహాలయకళ్యాణములో రెండువందల జనమునకుఁ దక్కువగా నేను జంపలేదే. నేనునీరసహృదయుఁడనా? వెనుక చేసిన సేవలన్నియు దిగదుడుచుకొనిపోయినవా? దగ్ధమైపోయినవా? అంతంతమహాకార్యములు చేసినప్పుడు బహుమానములేదేమి? సంతోషపూర్వకమైన శిరఃకంపనమైన లేదేమి? ఇప్పుడుతిట్లా? శిక్షలా? చెఱసాలలా? ఏదోరవ్వంతలోపము కలిగినదనియా? ముందుఁ జెప్పవలసినది వెనుకఁజెప్పితిననియా? ఏమి సరసుఁడవు! ఏమి యింగితజ్ఞుఁడవు! ఏమిప్రభుఁడవు.

సోమ — చంపెదను. జాగ్రత్త.

శ్రీకం — అంత ప్రయోజకుఁడవగు నెడలఁ గానీ — వలదన్న వారెవ్వరు. చావునకు భయపడినవాఁడనైనయెడల సేనాధిపత్యమేల చేయుచుంటిని. అనేక పర్యాయములు శత్రుకరములఁ జిక్కఁబోయిన నిన్ను ఫిరంగిగుండ్లకు జంకక యేల రక్షించియుంటిని. నేను జావునకు భయపడినవాఁడనై యుండినయెడల నీవిప్పుడిట్లనుట తటస్థించియుండదే. నేను నిన్నుఁ జంపనక్కఱలేదు. నీవు నన్ను జంపనక్కఱలేదు. సేవకుల శక్తియోగ్యతల నెఱుఁగని నీవంటి ప్రభుని సృష్టించినందులకు నిట్టివానియొద్ద నావంటివానిని సేవకునిగాఁ గూర్చినందులకుఁ జేతనైనయెడల బ్రహ్మదేవునిఁ జంపవలసినది. నీవంటివారు నావంటివారెందఱుజచ్చిన లోకమునకు నష్టము! ఇప్పటి బ్రహ్మను జంపినయెడల భవిష్యద్బ్రహ్మ విశ్వాసవంతులైన రాజులను సృష్టించునేమో. భటులారా! ముందు నడువుఁడు. నన్నుఁ జెఱసాలలోనికిఁ గొనిపోవుఁడు.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు భటులతో నిష్క్రమించును.)

సోమ — పో. నిర్భాగ్యపుముండకొడుక — చావు. కారాగృహములోనే చావు. మేమే సమర్థులము. రాజునకుఁ బ్రతిష్ఠఁ దెచ్చుచున్నామనియును, మేమే శౌర్యవంతులము. రాజునకు విజయము చేకూర్చుచున్నామనియును, మేమే వ్యవహారజ్ఞులము. రాజునకు రాజకార్యనిర్వాహణమొనర్చుచున్నామనియును దెగనీలుగు పెద్దయుద్యోగుల నప్పుడప్పుడు సాగఁదీసి పరాభవించుచుండినయెడలఁ గాని మిగిలినవారికి బుద్ధిరాదు. నావలననే పనిజరుగుచున్నదని బానిసవానికైన గనులు నెత్తిమీఁదికి రానీయఁగూడదు. తలతిరుగుడారంభమగుసరికి 'పిడీ' మని బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ బైజారుదీసికొని బజాయింపవలసినదే. రాజతంత్రమున నొకనివలననే యంతపనియు జరుగుచున్నదన్నమాటయేమి? గడియారమునఁ జిన్నమరమేకెంతో పెద్దచక్రము నంతే. చక్రము తిరుగుటకై మరమేకును సర్దవలెను. మరమేకు బిగికై చక్రమును సర్ద

వలెను. ఆస్థానక్షేత్రమున ప్రధానుఁ డొక్కటియే; బానిసయు నొక్కటియే. ప్రధానునకు బుద్ధివచ్చుట కొకప్పుడు బానిసనుదన్నవలయును బానిసకు బుద్ధివచ్చుటకై ప్రధానునొకప్పుడు తన్నవలయును. మొత్తము మీఁద కొఱడా చేతఁబుచ్చుకొన్నగాని వ్యవహారము కఱకుగానుండదు. కోతిముండకొడుకులు! పక్షప్రాయశ్చిత్తమని, వారప్రాయశ్చిత్తమని, మాసప్రాయశ్చిత్తమని పదేపదే తగిలించుచుండవలెను. రాజు కఠినత వదలిన యెడల మాత్రము కార్యమేమియు లేదు. కొండెమూడిన తేలు కుమ్మరిపురుగు. పండ్లూడిన పాము పలుపుత్రాడు. మా యోగ్యతను భటులు యోగ్యతగా భావింతురా! ఊహు. చేతఁగానితనముగా భావింతురు. మా శాంతిని చచ్చుఁదనముగా భావింతురు. మేము పట్టి మట్టిముద్దలమని యెంచి మా యొఱగులు దిద్దుటకారంభింతురు. మా వంకలు సరిచేయఁబూనుదురు. మా మాటలకుఁ దమకూఁతలతో రసపుష్టి కలుగఁజేయుటకు మొదలిడుదురు. మా నవ్వులను వారే నవ్వుదురు. మే మీయవలసినయాజ్ఞలను దామే యిచ్చుట కుపక్రమింతురు. మే మూరక నైవేద్యనష్టవిగ్రహములని యెంచి యొకవంకఁ జేయి త్రిప్పి యొకవంకఁ బ్రహ్మముఁద్రిప్ప సాహసింతురు. ఏఁపుమీఁద రామరావణ యుద్ధము జరిగింతురు. వేరులేని వృక్షమునకు గింజలేనిపండు పుట్టించి నోరులేని చిలుక చేతఁ గొఱికింతురు. అబ్బ-అబ్బ ఎవ్వరిని నమ్మఁదగదు. ఎంతసేపు బసితెబాజాచాణక్యనీతి దీనికందదు. దీనికిఁ జాలిన రాజనీతి శాస్త్రము మఱియొకటి లేదు. కాకపోయిన నా పురోహితుఁడెక్కడ! నా ప్రబలశత్రుఁడైన దేవరాజును దనయింట దాఁచు టెక్కడ! ఎవఁడురా అక్కడ?

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ! సేనాధిపతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించినాఁడు. తిరుగ నేమిసెలవు?

సోమ—పురోహితు నిట్లుఁ బంపుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—ఈసేనాపతి లేనంతమాత్రమున నిప్పుడువచ్చిన నష్టమేమున్నది. ఆతనిస్థానమున మఱియొకని నియమింపవచ్చును. అదిగాక మిగిలినవారింక నలుగురున్నారుకదా—రాజ్యముపోయి, తండ్రిపోయిన దేవరాజు బ్రతికియుండినయెడలఁ దిరుగ నెంతకాలమునకోగాని యింతటఁ దలయెత్తఁగలఁడా. అప్పటికేదైన సుకమాయాతంత్రము జతపడకయుండునా.

(చంద్రశేఖరస్వామి ప్రవేశించును.)

సోమ—(లేచి) ఓమ్ గురుభ్యోనమః—శ్రీపరమగురుభ్యోనమః హెం.హెం-హెం- (వికటముగా నవ్వును.)

చంద్ర—(తనలో)

గీ. చుంబనము సేయుఁ గరువంగఁ, ♦ జూచు త్రాఁచు
చెవులు సిక్కించుఁ దన్నునెం ♦ చినహయంబు
సాపడఁగనున్న మొసలి బా ♦ ష్పముల విడుచుఁ
గొట్టటకుముందు నవ్వును ♦ గోపనుండు.

ఈపూట నాకు దేవాదేవేష్టశప్పకు. కానీ—కానున్నది కాకమానునా!

గీ. ధరణిపతియున్న కోట్లలో ♦ తన్ను నల్లె
ప్రభునిబట్టియొట్టిదో చేతి ♦ బసితె యట్లె
కువలయేశుని పెట్లెట్లొ ♦ కొట్టునట్లె
అద్ది గ్రహియించి యిది వల ♦ దనుటతగునె!

సోమ—శ్రీమచ్చంద్రశేఖరభగవత్పాదాచార్యేభ్యోనమః—ఏదీ ఒక్క-ఆశీర్వచనపుఁబనస! శతంజీవే-ఏదీ.

చంద్ర—'శతంజీవే' [అని చదువును.]

సోమ—ఎవఁడురా శతంజీవే—నేనా, దేవరాజా ? నీగొంతు కగొత్తుయ్య. ఆఁ! ఎవఁడురా అక్కడ. (ఇద్దఱుభటులు ప్రవేశింతురు.) భటులారా ! వాని చెవులు పట్టుకొనుఁడు.

(ఇద్దఱు చెఱియొక చెవి పట్టుకొందురు)

సోమ—జోకాయించుఁడు. వెనుకకు ముందున కీడ్చుఁడు. ఆలాగున-అదిగో ఆలాగున-భటులారా ! వాని చెవుల కుండలముల లాగివేయుఁడు. శీలలు త్రిప్పుటకాదు-చెవులఁ ద్రెంపుఁడు.

చంద్ర—హరహరా-హరహరా (చెవుల శీలలు త్రిప్పి కుండలములుతీసి) బ్రాహ్మణమేధములో సోమయాజివగు నీకా కుండలములు తగినవి ! రాజేంద్రా! ధరింపుము- (అని రాజునెదుటఁ బెట్టును.)

సోమ—బ్రాహ్మణమేధ మింకనేది? నిన్నెనుఁగు చేతఁ ద్రొక్కింపక మానుదునా. నీమాంసమును వండించి నా వేఁటకుక్కలకు పెట్టింపని వేళయైనదా-ఏదీ, ఆశ్లోకము-విశ్వాసఘాతుకుని మాంసము కుక్కలైన స్పృశింపవనుశ్లోకము నిజమగునో కాదో చూడక మానుదునా-నీకు నాచేతిలోఁ జావు నిశ్చయము. సేనాధిపతియుంగవానికే లెక్కలేదు కాని-

చంద్ర—హరహరా- సేనాధిపతిని జంపించితివా యేమి ?

సోమ—శిరఃఖండనమహోత్సవమునకు ముహూర్తము ముంచుటకే నిన్ను రమ్మంటిని. తారాబలచంద్రబలములు కుదిరినయెడల నీశుభకార్యముకూడఁ బనిలోపని జరిగింపఁదలఁచితిని. నేను వెఱ్ఱిగడితిని గాని నీకు దారామైత్రి కుదురనియెడల మీరిద్దఱు గలిసి కుట్రచేసి దేవరాజున కభయమిచ్చి యేలరక్షించియుందురు ! మీయిద్దఱికొక్క-ముహూర్తము చాలు-భటులారా ! యీకుండలములు చెఱియొకటి దీసికొనుఁడు- నేను రమ్మన్నప్పుడు రావచ్చును పొండు.

భటులు—(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్న నేరమునకే సేనాపతిని చెఱసాలలో నుంచినయెడల నాతనిని వెంటనే విముక్తునిగాఁ జేయుఁడు.

సోమ—నీకుఁ బ్రధానత్వముకూడ నియసక్తమగుటలేదేమి ? నిన్ను మంత్రిపదవి నేత్తును. ఆతఁడు సేనాపతిత్వము వెలిఁగి నను నిన్నిదా బాణతీర్థములో నాభిశలిపి నాకిచ్చి నాసింహాసనముమీఁద దేవరాజును సింగారింతురు-మీరింత వారు కాకపోరు-జోదుగుండ్లతుపాకిలో మిమ్ముద్దఱ నొక్క వేటుతోఁ జంపకుందునా.

చంద్ర—మహాప్రభూ ! నన్ను మీబుద్ధికిఁదోఁచిన చిత్రవిచిత్ర కల్పన ననుసరించి శిక్షింపవచ్చును-కాని సేనాధిపతి నేమియుఁ జేయఁదగదు-దేవరాజు మాయింటికివచ్చుట యాతఁడెఱుఁగనే యెఱుఁగఁడు. నేనభయమిచ్చుట అంతకంటె నెఱుఁగఁడు. ఆతఁడు దేవరాజని మొదట సేనాధిపతి సందేహించినమాట సత్యము—ముహూర్తటికి సత్యము-ఆతఁడు నాబావ యని చెప్పి నేనాతని మోసపెట్టితిని. నేనే రాజద్రోహిని. అతఁడు కాఁడు-ఆతనికి శిక్ష తగదు. శిక్షకుఁ దగినవారిని శిక్షింపకపోవుటకంటె శిక్షకుఁ దగనివారిని శిక్షించుట రాజ్యకల్లోలమునకుఁ బ్రబలతర కారణము.

సోమ—నీగొంతుక కోయ్య-రాజనీతులు నీవే నాకుఁ జెప్పుచుంటివఁటరా! సోమనాథదేవుని యన్నము దేవరాజుపదమే కాదఁటరా! నీరాజనీతి, నీబుద్ధి కాలిపోను. ప్రభుద్రోహి-పరాభిమానీ-పశువా-

చంద్ర—అయ్యా! వాక్పారుష్యము కూడదు-అది ప్రభువులకు బొత్తిగాకూడదు.

గీ. మూఁడుపైపులందు ♦ మున్నీటిచలువయుఁ
బైన మంచుకొండ ♦ బారుచలువ
గంగతల్లి మొదలు ♦ కావేరివఱకును
నడుమనున్న పుణ్య ♦ నదులచలువ

మట్టిపురుగు మొదలు ♦ మహీపతివఱకొక్క
పూర్ణతత్త్వమనుచుఁ ♦ బూర్వమైన
జీవముఁ బాపమనుచుఁ ♦ జెప్పినబుద్ధుని
[illegible]నుమతపుసుధల ♦ వెల్లిచల్లిన
[illegible]ల్యతారణమున ♦ కాత్మ మర్గతిఁజూడ
నట్టి యోగి సుద్ద ♦ బొట్టుచేసిన
రామతారకమును ♦ బ్రజకెల్లఁ బ్రాకిన
పుట్టతేనె కవిత ♦ పొలుపుచూపిన
ఇంతచూపిన యుర్వి ♦ యెల్ల వ్యాపించిన
యింతచెలువఁగలుగు ♦ నిటుపుట్టి
అగ్గికలుకు లెట్టు ♦ లాండెనవక్కటా
సహజమైనప్రేమ ♦ చంపవిడిచి.

సోమ—అబ్బ! అబ్బ! మాకిప్పుడు వేదాంతోపదేశ మొనర్పుచుంటివఁటరా, చండాలుఁడా! నాకడుపుగాల్చిన నీ నెత్తిపైఁ బన్నీరు చల్లుచుందునా! నాప్రక్కను శూలమున బొడిచిన నిన్ను బుగ్గపై ముద్దుపెట్టుకొనుచుందునా! మండుచున్న యగ్నిపర్వతమునుండి మంచుమారుతము వచ్చునఁటరా!

చంద్ర—కఠినవాక్యములేల! మీ చేత నధికారమున్నది. మహాప్రభూ! నేను రాజద్రోహ మొనర్చితిని. అట్లొప్పుకొనుచున్నాను. పరుషవాక్యము రానీయకుండ నన్ను శిక్షింపవేడుచున్నాను.

గీ. కత్తిచేత జనునికాయంబు ♦ తెగుఁగాని
నోటిచేత మనసు ♦ తూటుపడును
దారుఘాతమునను ♦ దలభగ్నమగుఁగాని
తిట్టుచేత మనసు ♦ తెగుట నిజము.

సోమ—కృతఘ్నతచే నాత్మనుదగులఁబెట్టుకొనిన యధమాధముఁడనే ;' ఇక్వాడు మనసు దెగుగని యేడ్చెదవేమిరా ?

చంద్ర—మహారాజా! కృతఘ్నత దోషమని యెఱుఁగక పోలేదు కాని, యాపన్నుఁడగు నతిథికి బ్రాహ్మణవిధి ననుసరించి యిచ్చిన యభయవాక్యమును మీఱుట యంతకంటె దోషమని నేను దేవ రాజునెడల నట్లాచరింపవలసివచ్చెను.

సోమ—అనఁగాఁ గృతఘ్నతకంటె నసత్యకథనము దోషతరమని యట్లొనర్చితివి. ఆమాట స్పష్టముగా నేడువరాదా! అంతేకాదా!

చంద్ర—(సందేహించుచు) ఆ. అంతే.

సోమ—అట్లైన దేవరాజు నీ బావయని యేల దొంగగడ్డిదింటివి.

చంద్ర—ఆపన్నుఁడగు ద్విజుని రక్షణమున నసత్యమాడవచ్చునని యట్లుచేసితిని.

సోమ—ఎక్కడి కక్కడకు విశేషసూత్రములు—ఎక్కడికక్కడకు విఱుపులు—దాసిదానిగృహములో దాఁచుటా! ఎవఁడైనఁ గని పట్టినచో నీమె మా పినతల్లిగారని బొంకుటా? దాసిదానినిఁ దల్లి చెల్లెలనెదవేమిరా బ్రాహ్మణ దౌర్భాగ్యుఁడా యని యెవ్వఁడైననడుగ 'వారిజాక్షులం' దసత్యమాడవచ్చునని వైశేషికసూత్రమును జెప్పుటా! ఇదేనా బ్రాహ్మణత్వము! కల్లు ద్రాగఁగూడదని శాసించితివికదా నీ వేల త్రాగితివిరా ద్విజపశువా యని యడుగ శక్తిపూజలో నది సమ్మతమేయని సాధించుటా! మాంసమును దినఁగూడదని శాసించితివి గదా మాంసమేల తింటివిరా బాపనపిశాచీయని యడుగ యజ్ఞకార్యములం దది విధియని నిర్వచించుటా!

చంద్ర—మహారాజా! అట్టి నోరుపోసికొనక యిఁక జాలించు.

సోమ—(లేచి) నేను జాలించుటకాదు. నిన్నుఁ జంపెదను. చావుము చండాలుఁడా! చావుము.

(జుట్టుపట్టుకొని కత్తితో నఱుకఁబోవును.)

కాత్యాయని—(పటాక్షేపమున ప్రవేశించి) హా! రాజేంద్రా! నన్నుఁ జంపుము నన్నుఁ జంపుము. దేవరాజును నాయింటఁ జేర్చినది నేను. దేవరాజని తెలియక యాతని రక్షింతునని మంగళసూత్రముతోఁ బ్రమాణముచేసియుంటిని. ఈతఁడప్పటికింకఁ గోటలోనే యుండుటచేత నీ సంగతి నేమియు నెఱుఁగఁడు. తరువాతఁ దెలిసి నన్ను బహుభంగుల దూషించినాఁడు. నీ యెడలఁ గృతఘ్నతఁజూపుట కెంతమాత్రమిష్టపడ లేదు. తుదకు ఆపన్నుఁడైన యతిథిని బొమ్మన నోరురాక, భార్యమాటఁ ద్రోసిపైచుటకు మనసురాక, అభయవాక్యమును మీఱలేక యట్లాచరించినాఁడు. దీనికంతకును మూలమును నేనే; నన్ను శిక్షింపుఁడు. మహారాజా! ఆతని వదలివేయుము.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! హా! ఎంతపనిచేసితివి. నరలోకమున యమునిచే శిక్షనొందనక్కఱలేకుండ నిక్కడ రాజుచే శిక్షనొందుచుంటినని మహానంద మొందుచున్న నాకుఁ దిరుగ సంతాపమును గలుగఁజేసితివా?

సోమ—కాత్యాయనీ! ఆఁడుదాని యవకతవకల కన్నిటికిఁ దలయూపు మగవానిని జంపవలసినదే. సాధారణముగా నాఁడుదానికి నీతిలేదు. మగవానికి బుద్ధిలేదు.

కాత్యా—అట్లయిన నిద్దఱనుగూడఁ జంపుము. అహితులను బహిరంగముగాఁ జంపలేక పురోహితదంపతులను స్వయముగాఁ దఱచివలెఁ జంపుటకు సిద్ధపడినమహారాజే దేశమునకుఁ బ్రభుఁడైనప్పుడు దేశాదృష్టమింకఁ జెప్పవలసినదేమి? కానీ—ఇంతకును దేవరాజు మాకర్మమువలన యాదృచ్ఛికముగాఁ దలుపుతీసియుండుటచేత మా

యింటఁ బ్రవేశించినందుల కేగదా మాకీశిక్ష! సామాన్యనరప్రకృతి నను సరించి మే మాతని కిచ్చిన యాతిథ్యమున కే కదా మాకీగొంతుకోత! సెబాస్! సెబాస్! నీవు శౌర్యవంతుఁడ వే యైనయెడల మేము చేసిన ఉప కారానికి నీవు శిరఃకంపన మొనర్పవలసినదే! శత్రువు ప్రబలవ్యాధితో నున్నాఁడని తెలిసి వైద్యసేవను చేసికొని యాతని ప్రాణము కాపాడి యాతనిని దృఢగాత్రునిగాఁ జేసి తరువాత నాతనితోఁ బోరాడి న మహాశూరుల ముందు నీ వెట్టివాఁడవో, నిదురబోవుచుండ గొంతు నులిమితివో, అన్నములో విషము పెట్టించితివో, కూఁతుప్రక్కలోని కాకర్పించి, కుప్పములో త్రాఁచుపామును గరపించితివో శత్రువులను జంపుటయే మహాపౌరుష మనుకొనుచుంటివి కాఁబోలు. డేగ కన్నెట్టి తెఱచి చూచుసరికి మిగిలిన కత్తులన్నియు టపటపలాడి క్రిందబడి నట్లు పరితాపశాలివేగ వినసరికే శత్రువులు నైరాశ్యముఁ దక్కియుం డవలసినదే. దేవరాజు నీబారి పడకుండ మేము తప్పించినందులకు మా పై నాగ్రహించితివా? లోకమంతయు దేవరాజుపక్షమున జేరి నీపై దాడి వెడలినను నీవు చెక్కుచెదరక యుండవలసినదే. ఆఁడుదాననైన నేను దేవరాజు నెట్లు రక్షింపఁగలను? పురోహిత బ్రాహ్మణుఁడైన యాతఁ డాతని కెట్లు సాహాయ్యమాచరింపఁగలడు? ఇట్టిచో మాయూ లనుమానే నీకు దేవరాజు స్వాధీనుఁడు కాకపోయెనని కలవఱపడు మంటుట తగునా? నీవు బెదరించుటవలన నీ పత్నిని నేను గొట్టితే పోయితినని కూఁతును గొట్టినాఁ డేదంతగుఱికలవాఁడు. నీవు మాయింటిలో నుం టచేత నాభార్య నాకు స్వాధీనురాలు కాకున్నదని యత్తగారి బోడితలపై కాలుపెట్టుచున్నాఁడు దేవుఁడవగుదువు!

సోమ — చాలు. ఇంక చాలించుము. ఇంక చాలించు. భటులారా! రండు. (ఇద్దరుభటులు ప్రవేశింతురు) మీరు వీరి నిద్దఱను జెఱయం దగోతిలో గొంతువఱకుఁ బూడ్చుఁడు. పూర్తిగాఁ బూడ్చినయెడల వెం

టనే చత్తురు. అది నా కిష్టములేదు. గోతులను శీఘ్రముగా ద్రవ్వుఁడు. వీరిని శాంతించిగాని నేను గోటకోసికిఁ బోను.

భటుఁడు—గంజివార్పుకై త్రవ్విన నిలువుగోతులలో నట్టివి రెండుమూఁడున్నవి.

సోమ—అటులైన మరింత మంచిది. కానిండు.

కాత్యా—రాజా! మా బిడ్డల నొక్క గోతిలోనే పూడ్చి పుణ్యమును గట్టుకొనుము.

సోమ—అందులకు నాయాక్షేపణ లేదు. భటులారా! ఒకగోత నిద్దఱిం బూడుఁడు. భటులారా! కాపక్కన లేదుగాని అబుసను మీరీపక్కనే గాపుంచుట మంచిది.

(భటులు వారిని గోతులో గొంపోవుటకుఁ బూనుదురు)

చంద్ర—రాజా! నిర్దోషుఁడైన సేనాధిపతికి మాత్రము శిక్ష తప్పింపుము.

కాత్యా—రాజాధమా! బ్రహ్మహత్యాపాపము శీఘ్రముగ నీకు ఫలించునుగాక.

సోమ—(మూర్ఛించుచు.)

కాత్యా—నాథా! పరమపాపాత్ముఁ డెంతపనిఁ జేసినాఁడు! హా! హా! హా!

చంద్ర—అతఁడేమిచేసినాఁడు?

గీ. మనకుఁ గష్టము రాజిచ్చె ♦ ననుటెకాని
యద్రి రాజరాజిచ్చి నాఁ ♦ డనుట తగును
మనకు సౌఖ్యము రాజిచ్చు ♦ ననుటెకాని
యద్ది రాజరాజిచ్చినాఁ ♦ డనుట తగును
అశని మేఘుఁడు పడవైచె ♦ ననుటెకాని
వానిపై వారు పడవైచి ♦ దాని నిలను

వర్షమును మేఘుఁడొసఁగు న ♦ న్నలుకె కాని,
దానిపై వాఁడొసంగును ♦ దాని మనకు
మనకు సుఖమును రాజిచ్చు ♦ మాటయైన
నతఁడు సుఖముకై చెడదేవు ♦ లాడుటేల!
మనకుఁ గష్టము రాజిచ్చు ♦ మాటయైనఁ
బ్రభుఁడు మనకంటెఁ గష్టముల్ ♦ పడయనేల ?
ప్రాకృతియె సౌఖ్య దుఃఖకా ♦ రణము వినుమి,
ఈశ్వరుఁడు తత్ఫలము పంచి ♦ యిచ్చువాఁడు,
గాని యీశ్వరునిఁదింపఁ ♦ గలుషమగును
మనము మనలనె నిందించు ♦ కొన్నట తగును
మనుజపతిని దిట్ట ♦ మఱియింతదోషంబు
మోఁతకూలి యతఁడు ♦ దాత కాఁడు
వెట్టిపనికి నతని ♦ దిట్టుటకూడనా,
ఇఁకను రాజుమాట ♦ నెత్తవలదు.

కాత్యా—మీరు పురుషులు— బ్రహ్మనిష్ఠాసంపన్నులు— మీ రెట్లైనను దరింతురు—నేనాఁడు దానను—నాగతియేమి ? నాకు సుగతి సాధన మేదైన నూపిరి యింక నాకుచుండఁగనే బోధింపరా.

చంద్ర—

గీ. మానవతికైన ♦ మగవానికైనను
దర్భశయ్యనైనఁ ♦ దలిరుసెజ్జ,
నైన నెల్లయప్పు ♦ డర్హసాధనము పం
చాక్షరీజపంబె ♦ యగునుగాదె.

'ఓం-నమశ్శివాయ' యని యనుము.

కాత్యా—ఓం నమశ్శివాయ—ఓం నమశ్శివాయ—ఓం నమశ్శివాయ.

చంద్ర—'హర! ఓంహర—హర—మహాదేవశంభూ!' అని యూపిరి బాగుగానున్నంత సేపు గట్టిగా నప్పుడప్పు డఱచి లోనఁ బంచాక్షరిని శ్చలముగ జపించుకొనుము.

కాత్యా—హర! ఓం—హర—హర—మహాదేవశంభూ—

చంద్ర—హర— ఓం—హర—హర— మహాదేవశంభూ.— ఇఁక మాటలాడక జపము చేసికొనుము.

కాత్యా—నాకు గొంతు బిగిసికొనిపోవుచున్నట్లున్నది. భయము వైచుచున్నది.

చంద్ర—నన్నుఁ జంపు. నన్ను జంపుమని రాజుతో మొట్ట మొదట ధైర్యమున దీవరించితివే—ఇప్పుడు భయమేల ?

కాత్యా—అప్పుడు నాకేమో యావేశము వచ్చినట్లయ్యెను. అదిగాక స్త్రీని జంపఁడనుకొంటిని. నాథా! ఇఁక నేమిగతి. ఎంతో ఘనతతో బ్రతికి యిప్పుడింత నీచముగాఁ జావవలసినదేనా.

చంద్ర—హెచ్చుతగ్గు లనుకొనినవి బ్రతుకులో కాని చావులో లేవు.

గీ. పండుటాకు చెట్టు ♦ నుండి రాలుటలోను
బెనిసుంకి చుక్క ♦ పడుటలోను
గలుగుభేదమేమి ♦ కాలచక్రావేగ
మునను జారునన్ని ♦ ముందు వెనుక.

చంద్ర—కాత్యాయనీ! అత్యంతస్వల్పమగు కాలము శుష్క సందేహములతో వృథపోనీవక మృతికి సర్వసన్నద్ధురాలవై యుండుము. మనుజున కింతకంటె మంచిసమయము లేదుసుమా!

కాత్యా—నాకు మతిలేదు. మీ రెక్కడకుఁ బోవుదురో నన్ను గూడ నక్కడకుఁ దీసికొనిపొండు—నేనుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా మీధర్మప

త్నని. మహాత్మా! ఇక్కడ నొక్కగోతిలోనున్న ట్లే యెక్కడనో అక్కడగూడ నొకచోటునుండునట్లు చేయుఁడు.

చంద్ర—అబ్బ-పోనిమ్ము-మాటలాడకుండ నుండలేవా?

కాత్యా—నేనుండలేను-తలయటుపెట్టకుండా నావంక పెట్టుఁడు (ఏడ్చును.)

(నేపథ్యమున) అమ్మా! ఏడువకుము—వచ్చుచున్నారు.

కాత్యా—నాథా! ఎవ్వరో మనల రక్షించుటకు కాఁబోలు వచ్చుచున్నారు.

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—అమ్మా! స్వామిగారు,మీరు నెట్లున్నారో చూచి మీకుఁ జేతనైనసాయమును జేయుమని మాయమ్మ సర్వమంగళమ్మగారు నన్నుఁ బంపినారు.

కాత్యా—భగవంతుఁ డామెకు మేలొసంగుఁగాక! నీ వొక్కతెవే వచ్చితివిగదా, మాకెట్టిసాయముఁ జేయఁగలవు? కాని అక్కడను భటులు లేరా?

పద్మి—వారు దూరమున నిద్రించుచున్నారు.

కాత్యా—ఇప్పుడే కాదా—అప్పుడే నిద్రించుచున్నారా?

పద్మి—విందులలోఁ జెడద్రాగిన ముండకొడుకులకు నిద్రగాక మఱేమున్నది? అమ్మా! మిమ్ముఁ జెట్లకు విఱిచికట్టినారని తెలిసి బంధములు గోయుటకుఁ గత్తినిచ్చి యామె నన్నుఁ బంపినది. తిరుగఁ బోయి యామెతోఁ జెప్పి తగినసహాయులను దీసికొనివత్తును. భయపడవలదు. ఒక్కపరుగునవత్తును. (పోవును)

కాత్యా—నాథా! బ్రతుకఁగలమని తోఁచుచున్నది. ఇదిగో మీరింత సేపటినుండియు మాటలాడ లేదేమి? మఱేమియుఁ దొందర లేదుకద.

చంద్ర—తొందర లేదు.

(నేపథ్యమున)తొందర లేదు—తొందర లేదు—పరుగెత్తకు—మేము నీకు హాని చేయము.

(మఱియొక కంఠరవమున) అమ్మయ్యో! అమ్మయ్యో!(కేకలు)

కాత్యా—అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! అదేమి ?

(భీమన్న, భైరవన్న, కేశవన్న, శత్రుంజయుఁడు, పద్మినియుఁ ప్రవేశింతురు.)

భైర—నేనుఁ గవిని. రసగ్రహణములో నాయంతవాఁడు లేఁడు. అందఱికంటె మొదటిముద్రనాది. షోడశమహారాజులు పెట్టుకొన్న ముద్రలకంటె నొక్కకవి పెట్టుకున్న ముద్రన్నదే అది నిక్షేపతత్వ సామంతము.

భీమ—నిక్షేపతత్వసామంతమేమి, నీమొగము ! అర్థము లేని మాట—

భైర—(అప) అర్థము చూచినయెడలఁ గవిత్వము చెప్పినావే—

కేశ—(అప) భైరవన్నా! ఉండు—మనము వచ్చినపని యేదో చూచుకొనవలయునుగాని లేనిపోని గొడవలలో దిగఁగూడదు. మన దారి యొంత చండశాసనుఁడో యెఱుఁగుదువుగద.

శత్రు—(అప) ఎంతచండశాసనుఁడుగానియెడల నేను గల్లు మూని వేయుదునా! జలగ రక్తముపీల్చుటమాని నవని వినియుంటివా ?

భీమ—(అప) ఆఁడుదానితగవులలోఁ బడినయెడల నందఱు మిక్కడ జచ్చినవారమే. కావున మనపనితప్ప మన కింకొకటి తగదు. అమ్మా! ఈయూరఁ బురోహితుఁడెవరు ?

పద్మిని—ఆయనతో మీకేమి పనియున్నది ?

భైర—కవిగారికిగర్భాదానముహూర్తము పెట్టవలయునుగాదా!

పద్మి—ఆయన చంద్రశేఖరస్వామిగారు.

భీమ—ఆయనకొక భార్యయున్నదా?

పద్మి—ఆమె పేరు కాత్యాయని.

భీమ—సరేకాని వారిప్పుడెక్కడ?

పద్మి—దోచుకొందురా యేమి?

భీమ—ఊఁహూ—వారితోఁ బనియున్నది. ఇదివఱకువిన్నవైఖరి ననుసరించి వారియింటికి వెళ్ళియుంటిమి. ఇంటికిఁ దాళమువైచియున్నది. వారిద్దఱెచ్చటనున్నారో చెప్పినయెడల నీకేమైననిచ్చెదము.

పద్మి—వారిని మీరు హింసింపమని ప్రమాణము చేసినయెడలను, నన్ను బాధింపకుండ వదలివైచునెడలను, వారిని మీకుఁ గనఁబఱతును. వారు మీసాహాయ్యమును గోరఁదగినస్థితిలోనున్నారు.

భీమ—కాళికమ్మపాదాలతోడు. ఆయనకాళ్ళుల నెత్తినిబెట్టుకొందుము. నిన్నువదలిపెట్టుదుము.

పద్మి—అటులైనరండు. (వారు చంద్రశేఖరస్వామియొద్దకుఁ బోవుదురు)

పద్మి—అదిగో చూడుఁడు. రాజశిక్షితులై వారిట్లున్నారు. ఇప్పటివఱకు బ్రదికియున్నారు.

భీమ—చూచెదవేమిరా ? మన్నుతీసివేయుము. చేతులతో లాగివేయుము.

శత్రుం—ఇక్కడ బడితెలున్నవి. వంటకట్టెలు కాఁబోలు రా—త్రవ్వరా.

కేశ—కానీ-కానీ-త్వరగా-త్వరగా.

(చంద్రశేఖరస్వామిని దొంగలు పైకిఁదీయుదురు. కాత్యాయనిని బద్మిని తీయును.)

భైర—చంద్రశేఖరస్వామిగారు! దండాలు. కాత్యాయనమ్మగారు! దండాలు. పద్మినీ! నీవింకఁబొమ్ము.

పద్మి—(అప) వీరు వికారప్రకృతిచేయును; భయములేదు. నేను బోయి మాయమ్మగారితో నేమిచెప్పుదును?

కాత్యా—(రహస్యముగఁ బద్మినితో) మీదయకు సంతసించితిననియు, దైవకటాక్షమున్న ముందుగలసికొందుమనియుఁ జెప్పుము. మాను పద్మినీ! నీప్రసన్నమంగళమ్మకుఁ బ్రియదాసివి కావుననంతవారమైన మేమేమైన లేఖవ్రాయునెడల నదినీకుముందుగాఁ బంపుదును. నీవామెకుఁ గనఁబఱచి యామెజాబును నాకుఁబంపుచుండవలెను. నీమాధ్యస్థ్యమున మాసఖ్యమింకనభివృద్ధినిఁ బొందుఁగాక.

పద్మి—అట్లే. పోయెదనుస్వామిగారూ!

భైర—(అప) నక్షత్రము తిరిగిరాకుండ, నిన్ను ముద్దుపెట్టుకొందునోలేదో నాతమాషా.

(పద్మిని నిష్క్రమించును)

చంద్ర—నాయనలారా! మీరెవ్వరు?

భీమ—ఎవ్వరైననేమి? మీమిత్రులము.

చంద్ర—మీరు చేసినయుపకారమే యాసంగతి చెప్పుచున్నది. మేము మీకుఁ బ్రత్యుపకారమెట్లుచేయవలసినదో చెప్పునెడల నట్లు చేయుటకు సిద్ధముగానున్నాము.

భీమ—మీరు మేము చెప్పినట్లు మాతో వచ్చుటయే మాకుఁ బ్రత్యుపకారము.

చంద్ర—మీతో మేమేలరావలయును?

భీమ—మారాజుగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించుటచే వచ్చినాము.

చంద్ర—మీరాజుగారెవ్వరు?

భీమ—ఆసంగతులేమియుఁ జెప్పవీలులేదు. నడువుఁడు.

కాత్యా—(అప)నాథా! సందేహమక్కఱలేదు. వీరెట్టివారైనను మనయెడలనుంచివారు ఈ రాజునొద్ద మనమింకనుండువారము కాముగదా!

చంద్ర—మేము గానియెడల మీరేమి చేసెదరు?

భీము—బలాత్కారముదక్క నంతకంటెనేమున్నది?

చంద్రి—ఎట్లైన మమ్ము దీసికొని వెళ్ళుటకే నిశ్చయించుకొని నారా?

భీము—మానిశ్చయమెంత బాబూ; మాప్రభువుగారియాజ్ఞయది.

కాత్యా—(తనలో) వీరిప్రభువు దేవరాజైయుండుటకవకాశము కనఁబడదు. ఆతనిరాజ్యముకూడ యీరాజునకు స్వాధీనమైనట్లు తెలియుచున్నది. (ప్రకాశముగా) నాయనా! మీప్రభువులెవరో చెప్పకున్నను మీరాజుదేశమేదియో చెప్పెదవా?

భీము—అమ్మా! క్షమింపుఁడు; త్వరగరండు.

చంద్ర—సరే నడువుఁడు. వచ్చుచున్నాను. (తనలో) హరహరా—ఏమిది? కొలఁదిదినములక్రిందటివఱకెట్టిచిక్కులులేకుండెనే—ఉన్నదేశమో దినుచు నెవరికిని హానికోరక యుపత్యమునకుఁబోవక ప్రచ్ఛన్నముగ నొకపంచను గాలక్షేపముఁ జేయుచుంటినే. ఎన్నిమార్పులెంతలో వచ్చినవి. ఇవియున్నియు నేనేదెప్పకొన్నవా—నాయిష్టమే కనఁబడదే. నాబుద్ధికి బనియేకనఁబడదే. దేవరాజును నాయింటికిరమ్మంటినా! అతనిని జేర్చుమని నాభార్యతో మాటమైననంటినా. లేదే. ఆతఁడేలరావలయును! వచ్చినాఁడు. ఆతనిని నాభార్యయేలచేర్పవలెను! ఆతనినివదలుకొనవలయునని మొదటినుండియు దేవులాడితినే! ఎంతయో కట్టుపట్టితినే. ఏదీ—నాబుద్ధియెక్కడ నేమిపనిచేయఁగలిగినది? ఆతనికొఱకసహ్యమాశితినే! కులభ్రష్టతనొందితినే—ఇంతకంటె మహాపతిస మున్నదా. ఇన్నియేండ్లవాఁడనైన నేను బుద్ధిపూర్వకముగనే యిట్లుపతితుఁడనైతినా. ఏవిషయభాగమునపేక్షించి నేనిట్లయితిని. ఇప్పటఁగూడ

భగవంతుఁడిచ్చినబుద్ధికి పనియోఁగము లేకపోయెనే. కులదేవతగానుండ వలసిన నన్ను రాజగోఁతిలోఁ బూడ్చిపెట్టించెనే. పోనీ. బాగుగానే జరిగి నది. ఆగోఁతిలోనే ప్రాణములువిడువవలయునని దృఢనిశ్చయుండనై యుండఁగా యిట్లగుటయేల ? నాయూహామేమి:—తుదకుజరిగినదేమి ? పోనీ. గోఁతినుండివిముక్తి యైనవెంటనే యిఁక రాజనుశబ్దమైన నుచ్చరింప కుండ వారుకాశీక్షేత్రమునకుఁబోయి యక్కడఁ బ్రాణములువిడువ బలిష్ఠసంకల్పమును బూనియుంటినే. ఏదీ—అట్లు చేయఁగలిగితినా. ఈబుద్ధి యుండి నాకేమిపనిచేయుచున్నది. పాపాత్ముఁడనైన నేనెక్కడ. వార ణాసియెక్కడ; ఏకొండగుహలోనో ప్రచ్ఛన్నముగ హరనామస్మరణ మొనర్చుకొనుచుఁ గాలక్షేపమైనఁ జేయకుండ యిప్పుడువీరిలోఁ దగుదు నమ్మాయని ప్రయాణమా! ఎక్కడకు? దొంగలరాజ్యమునకుఁగాఁ బోలు. ఎందులకు—వారిప్రభువును సేవించుటకు. ఏమియీపాపము— హరహరా! పనిచేయని యీబుద్ధిని నరులకేలప్రసాదించితివి. వారిని బాధించుటకైయిచ్చినట్లా—సుఖపెట్టుటకైయిచ్చినట్లా—కొడిగట్టి కునుకు చున్న యీచచ్చుదీపము లేకుండినయెడల గాఢాంధకారములో మొండి తోపుక్రిందఁ ద్రోసికొనిపోయియుందుమేమో. ఎత్తుపల్లములుగాను, బల్లము లెత్తుగాను, నష్టముగానున్నదిబయలుగాను, బయలుగానున్నదియడ్డగాను గనబడుచునీసౌభాగ్యములో సర్వదా గాలికి చెదరుచున్న యీకొరవి దయ్యపువెలుతురుచే గాలిలోఁబడవలెనుఁ దెలియకున్నదే. బ్రహ్మ రంధ్రస్థానమున టాగుమని చెట్టుకొమ్మయో కొండయంచో తగులు వలెనుఁ దెలియకున్నదే. హరహరా. ఈప్రపంచపదార్థస్థితిని దెలిసి కొనుటకే యక్కఱకురాని యీమసకమెల్లకంటితో నిన్నుఁ గూడఁ జూడవలసినదనియేనా నీయభిప్రాయము ?

భీమ—అయ్యా! రారేమి? మాకాలస్యమగుచున్నది. దగ్గఱ దారియైనను జాలదూరమగుచున్నది.

చంద్ర—నీ వీడ్చుకొనిపోవుచుండఁగా రాకపోవుటయేల ?

గీ. ఇతని నతఁడీడ్చు వేఱొక్కఁ • డతనినీడ్చు
అంద ఱందఱనీడ్చు • కయ్యంబె జగతి
అందఱు స్వతంత్రరాజులూ • హాములయందు
బానిసలకంటె బానిసల్ • పనులయందు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపురాంతఃపుర బహిఃప్రదేశము.

ప్రవేశము—భైరవన్న—(పూర్వము దేవరాజు తప్పించుకొని వచ్చిన పారాజవానుదుస్తులతో, డవాలితో) పద్మిని.

పద్మిని—నీ వెవఁడవు ?

భైర—రాజభటుఁడనని దుస్తులు చెప్పుచున్నవి ; ఇదిగో డవాలి చెప్పుచున్నది.

పద్మి—ఆసంగతి నెఱుఁగకపోలేదు. నాతో నేమిపనియుండి నగరులోనికి వార్తనంపితివి ?

భైర—నీతో పనిలేనివారుందురా ! కోటతో సంబంధమున్న వారికి దాసితోఁ బనిలేకుండఁ దప్పునా.

పద్మి—చాలు. అధికప్రసంగమేల ! నాతో నేమిపనియున్నదో వేగముగాఁ జెప్పుము.

భైర—చెప్పుటకై వచ్చి మానివేయనుగాని, నా మొగమువంక బాగుగాఁజూచి మఱిమాటలాడుము.

పద్మి—భటుఁడవైన నీవంక బాగుగాఁజూడవలయునా?

భైర—ప్రధానుఁడుగారివంకఁ జూడవచ్చునుగాఁబోలు—ఆయనమాత్రము నాకంటె నెక్కువ? కూటికిఁదక్కువైనంతమాత్రమునఁ గులములోఁదక్కువయనుకొంటివా? మనుష్యునకుఁగావలసినది సరసత

కాని చచ్చుసామ్మా ? నీవుదాసివి. నేను బానిసవాఁడను. బ్రహ్మ నీకు నాకుఁ గుదిర్చినాఁడుగాని, ప్రధానునికి నీకుఁ గుదిర్చినాఁడా? ప్రధానత్వ మెప్పుడో యొకప్పు డూఁడునదిగాని, నా బానిసతనము పరమపదించు వఱకు నిలిచియుండునది కాదా.

పద్మి—ఛీ. ఒడలు తెలిసికొని మఱిమాటలాడుము.

భైర—ఒడలు దెలియకపోవుట నీకా నాకా ? ఒడలు తెలియకుండ మాటలాడుటయే తప్పైనప్పు డొడలు తెలియక చేష్టలొనర్చుట తప్పు కాదు కాఁబోలు. అందులో రాజద్రోహపుఁ జేష్టలు.

పద్మి—(అదరిపడి) ఆఁ—ఆఁ—అట్లనెదవేల ?

భైర—అనకపోవుటయేమి ? విజయోత్సవములలోఁ గడపటి రాత్రియందుఁ బురోహితుని, వానిభార్యను గోఁతినుండి—

పద్మి—(కెవ్వుమని కేకవైచి) అ—ఆ.

భైర—నలువురదొంగముండకొడుకులచే నూడలాగించుట రాజద్రోహము కాదు కాఁబోలు.

పద్మి—ఆ—ఆ. నిన్నిట్లు దొంగమాటలాడుమని యెవ్వరు చెప్పినారు? నాపై దొంగనేరములు కల్పింపుమని యెవరుబోధించినారు? ఏది చిన్నమ్మగారితోఁ జెప్పకమానుదునా; జాగ్రత్త.

భైర—తొందరపడకు. చిన్నమ్మగారి తక్కువయేమి ? చిన్నమ్మగారు తలఁగడలుపకపోయినయెడల పెద్దదాసమ్మగారు కాలుగదుపునా. ఉండు—మఱియొక సంగతి-క్షమింపవలయును. నేనుదప్పు చెప్పితిని. కాత్యాయనమ్మను బైకీడ్చినది నీవుకాని దొంగలలోవాఁడు కాఁడు.

పద్మిని—(తనలో) అమ్మయ్యో! కొంపమునిఁగిపోయినదికదా. (ప్రకాశముగా) నీవేమి,కంటితోఁజూచినట్లే మాట్లాడుచుంటివే !

భైర—చూడలేనామఱి ; ప్రక్కలనున్న యిద్దఱుఘారాజవాసులలో నేను మేలుకొనియుండలేదా ?

పద్మి—సరే. ఏదోయొకటికల్పించినావు. నీబుద్ధికి సంతసించితిని. నీ కేమైనఁ బారితోషిక మిప్పించెదనుగాని యీవార్తనింతటితో సంహరించెదవా వ్యాప్తిఁ జేయుదువా ?

భైర—పారితోషికమనఁగాఁ బైసమైనయెడల నాకక్కఱలేదు. అదిగాక నీవీయవలయునుగాని మఱియొకరిచే నిప్పింపనక్కఱలేదు.

పద్మి—ఇంతటితో నిది యడఁగిపోవునుగద.

భైర—ఒక్కముద్దుతో నంతయు నిర్మూలమగును. ఒకటి—ఏదీ.

పద్మి—అబ్బే-కోటలో ముద్దు పెట్టుకోఁగూడదు.

భైర—అట్లు ధర్మశాస్త్ర మున్నదా! కవిసమయమున్నదా!

పద్మి—అవి లేకపోవచ్చును గాని, అట్టియాచారముమాత్రము లేదు.

భైర—నక్షత్రము తిరిగిరాకుండ నిన్ను ముద్దు పెట్టుకొందు నని నేను నాఁటిరాత్రి శపథముచేసితిని జ్ఞప్తియున్నదా?

పద్మి—ఆ-ఆ-నీవెవఁడవు?

భైర—నేను భైరవన్నకవిని. ఆనల్వురుదొంగలలో నేనొకఁడను.

పద్మి—అయ్యయ్యో! ఘారాజపానుచేత ముద్దుపెట్టుకొనఁ బడుటకుఁ గోరఁబడినందులకే యేడ్చుచుండగా పైగఁ బచ్చిదొంగవు కూడనా-నీగొంతుక గోయ-ఒడలు జలదరించుచున్నదిరా.

భైర—ఆజలదరించుటే సంచారిభావము.

పద్మి—నీసంచారిభావము చట్టుబండలైనట్లే యున్నది.

భైర—కాని యొకముద్దు.

పద్మి—ఇప్పుడు కాదు-తరువాత నింటికివత్తువుగాని లే-చూడు-రహస్యము బయలైనదేమో యని నాగుండెలు తల్లడిల్లిపోయినవి సుమా-కాని, నీవు మాయాస్థానపుభటున్నదుస్తును ఆపేరు గలదవాలియు నెక్కడనుండివచ్చినవి?

భైర—భగవంతుఁ డిచ్చినాఁడు. (తనలో) ఈయూరివెలుపల నున్న పెద్దమఱ్ఱిచెట్టుక్రిందఁ దూర్పువైపుగాఁ ద్రవ్వి యీదస్తును దవాలిని దీసికొనుమని మాదొర సెలవిచ్చినాఁడు—అతఁడు వాని నక్కడ నెందులకు ప్రాతిపెట్టెనో తెలియదు.

పద్మి—ఇప్పుడు నీ విటకు వచ్చుటకుఁ గారణమేమి?

భైర—పురోహితునిభార్య నీ కొకయుత్తర మిచ్చినది. ఒక చిన్నపెట్టె నిచ్చినది. ఇదిగో తీసికొనుము. (ఇచ్చును.)

పద్మి—సంతోషమే-నే నిఁక నాలసింపఁగూడదు. లోనికిఁ బోవలెను—నీవు తిరుగ నెప్పుడు వచ్చెదవు?

భైర—నీయిష్టము.

పద్మి—నేను వచ్చువఱకు నీవు కోటముందే యుండుము.

భైర—సరే. (నిష్క్రమించును.)

పద్మి—(పరిక్రమించి) లోనికిఁ బోవుదును.

[వెనుకఁదెర యెత్తగ నంతఃపురము—సర్వమంగళ కూర్చుండి ప్రవేశించును.]

సర్వ—పద్మినీ! నీకొఱకు వచ్చినవా రెవరు?

పద్మి—ఈలేఖయు, నీపెట్టెయుఁ దెచ్చినవారే- (సర్వమంగళ కిచ్చును.)

సర్వ—ఈయుత్తరముపై నీపేరున్నదే!

పద్మి—పేరునాదే కాని, వ్యవహారమంతయు మీదై యుండును.

సర్వ—అటులైనఁ జింపనా?

పద్మి—అభ్యంతరమేమి?

సర్వ—(అట్లుచేసి తాను జదువుకొనుట నభినయించును.)

పద్మి—ఇదుగోనమ్మా-ఉత్తరమునుండి జారిన దీపెట్టెతాళము

కాఁబోలు-

సర్వ—ఔను. ఆపెట్టె తెఱువుము.

పద్మి—(అట్లుచేసి దానిలోనున్న ముత్యాలహారమును దీయును.) ఇదిగోనమ్మా—ముత్యాలహారము.

సర్వ—అబ్బా! ఎంతపెద్దముత్యములు!

పద్మి—మామూలుముత్తెములుకావు కాంబోలు! అమ్మా! అద్దముతెచ్చెదను. మెడలో నుంచకొనుఁడు.

సర్వ—అక్కఱలే దట్లేయుంచుము. కాని—పద్మినీ! ఉచ్చు గొంతునకు దినదినము బిగియుచున్నట్లగపడుచున్నది. నీ నిజమైన యభిప్రాయము స్పష్టముగా నొక్కసారియైనను జెప్పలేదు. నాకావైపున దృష్టిపాఱినదికదాయని యెంచి నీవు నా తలఁపులకు వెనుక యంగుచేయవలదు. సాధారణముగా దాసులమ్మగారికిఁ బ్రతిధ్వనులుగనుందురు. నేను మఱియెవ్వరితోడను విచారింపఁదగిన యంశముకాదు. దైవముఖమునుజూచి చెప్పవలెను. ఏదోయొకటి శీఘ్రముగఁ దెంపుఁజేసికొనినఁగాని మిగుల బాధగానున్నది.

పద్మి—అమ్మా! ఎవ్వరుచెప్పుట కేమున్నది? మీకా దేవరాజుపైనున్న వలపును బట్టి చూచికొనవలసినదే కాని—

సర్వ—వలపున్నదనియే నిశ్చయపఱుపుము. మాకుఁ బరమశత్రుఁడైన యాతనిని నేను బెండ్లాడుటఁ దల్లిదండ్రుల శిరచ్ఛేదమువంటిదగునా కాదా! వారికిఁ బుట్టి వారి నంత బాధపెట్టిన నాబ్రతుకేల కాల్పనా! లోకమేమందురో చూడవలయునుగాదా!

పద్మి—ఔనమ్మా! తల్లిదండ్రుల పరాభవమునుగూర్చి ముఖ్యముగాఁ జూడఁదగినదే! అమ్మా! చిన్నదానవు; లోకమును గుఱించి మాత్రమాలోచింపనక్కఱలేదా!

సర్వ—అటులైన నికముందు ప్రయత్నము మానుకొనుటయే మంచిదికాదా!

పద్మి—ఏమో! అలాగే కనఁబడుచున్నదమ్మా!

సర్వ—అట్లైన మఱి యీ నాకు వివాహమే యక్కఱలేద నఁగా నీ కెవఁడో నిర్భాగ్యపుముండకొడుకు వచ్చునని కాత్యాయనమ్మ బెదరించినదే! అది యింతకంటెఁ జిక్కేమో?

పద్మి—చిక్కన్న చిక్కా! అమ్మా! నిక్షేపమువంటివాఁడే కాని నిర్భాగ్యపుముండకొడుకు మాత్రము వలదమ్మా! నూఱేండ్లు బ్రతుకవలసిన బ్రతుకమ్మా! చేతవాతగాని పెద్దమ్మవారు దాపురించిన యెడల నీకుఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఆఁడుదాని బ్రతుకు మగవానికోసరమా! మఱియొకందులకా! అందులోఁ జదివి దీపముఁ బెట్టఁదగిన కాంతిఁగలదానవు.

సర్వ—అట్లైన దేవరాజును జేసికోవలసినట్లే కనఁబడుచున్నదే?

పద్మి—సందేహమేమి? అట్లే నాకును గనఁబడుచున్నదమ్మా!

సర్వ—చూడు పద్మినీ! మనశక్తులెంత! మనబుద్ధులెంత! భగవంతుఁడేలాగున యోజించెనో యాలాగుననే జరుగును. ఊరక యీ తొందరలాటలేల? తటస్థముగా నోరుమూసికొని యూరకుండిన యెడల బాగుగానుండునేమో?

పద్మి—అది సర్వోత్తమమైన మార్గమేనమ్మా!

సర్వ—సర్వోత్తమమైనమార్గమే. మాటలలోనే—కాని—యుంతనిర్లిప్తతగా నాచరణలోనుండ వశమా? కాషాయధరులు సహితము కడుపాత్రమున దేవులాడుచుందురుగాని యూరకుందురా? అట్టిచో సంసారిణులమైన మనము.—

పద్మి—అందులోఁబరమసుకుమారివైననీవునేనెఱుఁగుదునమ్మా నీ వాలాగున నుండలేవమ్మా! దానిపై—అయ్యో—సందెపుగుఱ్ఱము

వంటి ప్రాయమువచ్చినది. అది యూరకుండనిచ్చునా! అమ్మా! అదిగాక పెండ్లిపీటలమీఁదవఱకు వచ్చినవ్యాపారములో కష్టమమ్మా! అనుభవించుదానికిఁదప్ప నెవ్వరికిఁ దెలియదమ్మా! నా మాట నేను జెప్పుచున్నాను. నాలుగుమాసములనుండి గడపద్రొక్కిన గాడిదెకొడుకు గనఁబడఁడమ్మా! వారందఱకే పెద్దపాముకఱచినదో నేనేమి విసముపెట్టితినో నెల కొక్కమారైన నామొగానఁ గాసంత నిప్పుపెట్టకపోయినప్పు డేలాగమ్మా!

సర్వ—చూడు పద్మినీ! భగవంతుని తరువాత భగవంతుఁడంత వారు తండ్రిగారున్నారుకదా! ఈ బాధ్యత సర్వము నాయనపైఁ బడవైచినయెడల బాగుగానుండునేమో? ఆయనయే తగిన సంబంధము నాలోచించి కళ్యాణము చేయును.

పద్మి—అది లోకములోనున్న యాచారమేనమ్మా! దానికి విరోధముగా నడచుటమాత్ర మేమంత మంచిపని! ఒక్కగానొక్కకూఁతురు; ఆయన మహారాజు. నీకీ చింతయెందులకు? నీకుఁదగిన వరునిఁ దీసికొనిరాలేకుండునా! తలిదండ్రులుగలవానిని, చిన్నవానిని, రూపవంతుని, శౌర్యవంతుని, భార్యయందనురాగము కలవానిని నెవనినైన మహావైభవముతో, దాసదాసీజనముతో నింటికిఁ బిలిపించి సీతాకళ్యాణమువలెఁ జేయకుండునా?

సర్వ—కాని, యక్కడనే యున్నది గొప్పచిక్కు. వెనుకటి పెండ్లివానినివలెనే యీ పెండ్లివారినిగూడ గొంతులు గోయించునేమో యని యెవ్వఁడును రాఁడేమో!

పద్మ—ఆమాట మాత్రము నిజమమ్మా! ప్రాణమున్న ప్రాణులాడనివా రెవ్వరుందురమ్మా! అందుచేతో నిండుప్రాణాలను మందలక్రిందఁబెట్టి—

సర్వ—అదేమిమాటలే; శత్రువులను ముద్దుపెట్టుకొందురా యేమి? సమయమువచ్చినప్పుడు శత్రుమారణము చేయనివారెవరులే.

పద్మి—నాకు వచ్చినమాట చెప్పినావు మా అమ్మా! నాయన భవనములోనున్న మాటను చెప్పినావు మాతల్లీ!

సర్వ—పద్మిని! నే నేమాటయంటినో నీ వామాటను జెప్పుచున్నావు.

పద్మి—మీ యన్న మింతకాలమునుండి వినుచు న్యాతి రేకపు మాట నెట్లు చెప్పఁగలను.

సర్వ—పోనీ! ఈ యుత్తరమును విను!

"శిష్యురాలికి సకలసుభప్రాప్తియగుఁగాక"

పద్మి—అమ్మా! కాత్యాయనమ్మ వ్రాసినదే కదా?

సర్వ—ఔను. (చదువును) నీ కటాక్షమున నిప్పటివఱకు బ్రదికియుంటిమి. సర్వదా యనుగ్రహించవలెను. మరల మనము కలిసికొనుభాగ్యము సర్వేశ్వరుండు శీఘ్రముగా లభింపఁజేయుఁగాక! నా కొడుకిచ్చట గొప్పకోట కట్టించుచున్నాఁడు. గొప్పసైన్యమును సిద్ధపఱచినాఁడు. లెక్కలేని ధనమున కధికారియై యున్నాఁడు. ఈ పర్వతదుర్గములందు నిరంకుశప్రభుండై యున్నాఁడు. కాని యాతని శరీరముమాత్రమే యిచ్చటనున్నది. ప్రాణములన్నియు నీపై నున్నవి. నే నిచటికి వచ్చినతరువాత శకునములెన్నియో నడిగియుంటిని. ఎంతసేపు చెప్పినను నెవ్వరుచెప్పినను ఆ వెనుకటిదే కాని క్రొత్తదిఁ బలుకరాదని చెప్పిన్నారు. అదిగాక క్రొత్తది చూచుకొన్నయెడల నైనపలనము దక్కదని యొక లోమన్నప్పుడుముకసాని స్పష్టముగాఁ జెప్పినది. అదియే మతియొక సంగతి చెప్పినది. నీతండ్రివలన నీకు గొప్పహాని శీఘ్రముగా రానైయున్నదని చెప్పినది. ఆమాట వినినప్పటినుండియు మతిలేకయున్నా

ము. నీవు మరుమాట చెప్పక రావలయును. రావలయును. ఈ యవకా
శము దాఁటిపోనీయకు పోనీయకు. నిన్నువిడిచి యుండుట మాతరము
కాదు. కాదు. భర్తపంపిన ముత్యాలహారము నంగీకరింపవలయును. బ
యలుదేరుటకు నీ యంగీకారమును దెలిపినవెంటనే నిన్నిటుకఁ దెచ్చు
టకు నేనేవచ్చెదను. నా కోడలిని నాయింటికిఁ దెచ్చుకొనుట నాకుఁ
దప్పుకాదు. గ్రహింపవలెను.

పద్మిని! తెలిసినదా!

పద్మి—తెలియకేమమ్మా!

సర్వ—తెలిసిన దాఁటివికదా! మాతండ్రిగారివలన నాకు రాఁ
దగిన గొప్పహాని యేమైయుండెనో?

పద్మి—అదే తెలియలేదమ్మా! కాని నాకిప్పుడు మీ తండ్రి
గారిచేతిచావు తప్పినట్లు సంతోషింపవలసి వచ్చినది

సర్వ—ఆ! ఆ! అదేమి?

పద్మి—నల్వురుదొంగలని చెప్పితినే, వారిలో నొక్కనిచేతి
కీ యుత్తరమిచ్చి కాత్యాయనమ్మ పంపినది. ఆతఁడొక కోరికై యొక
చిత్రమైన పద్ధతిగా సంభాషణ మారంభించినాఁడు.

సర్వ—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

పద్మి—నేనుఁ బైకిఁ జెప్పఁజాలను. చెవిలోఁ జెప్పెదను.
(అట్లుచేయును)

సర్వ—అప్పుడు నీగుండె నీరువిడిచినది కాఁబోలు నేమి?

పద్మి—అమ్మా! చచ్చియేపోయితిని.

సర్వ—చూడు. పురోహిత దంపతులను గోతఁబెట్టిన రాత్రి
ప్రక్కనుగాపున్న పారాజవాను లాదంపతులను విడిపించుట చూచ
లేదని స్పష్టముగా నెట్లుచెప్పఁగలము?

పద్మి—చెప్పలేము. మొదటజూచినప్పుడు వారు నిద్రించుచునేయున్నారు. దొంగలువచ్చినతరువాత మాత్ర మలికిడివలన మేల్కొనిరేమో తెలియదు.

సర్వ—మన మీకుట్రచేసితిమని వారివలననే మాతండ్రిగారి కెప్పటికైన నేల తెలియకపోఁగలదు?

పద్మి—సరిగా అదేనమ్మ నాభయమును.

సర్వ—మాతండ్రిగారు మనలఁ జంపును. ఇప్పుడు ఉపద్రవమేదో తెలిసినది. ఉత్తరములోనుపద్రవము రానైయున్నదని యున్నదా? శీఘ్రముగానని కూడ నున్నదా!

పద్మి—(చూచి) ఇదిగో శీఘ్రముగా రానైయున్నది.

సర్వ—ఇంత క్రోధముతో నున్నమాతండ్రిగారు మనలఁ జంపక మానుదురా?

పద్మి—చంపుటకంటె నెక్కువ దేదైననున్న నదికూడఁ జేయును.

సర్వ—ఇఁకఁ బ్రయాణసన్నాహమున నుండవలసినదే?

పద్మి—అమ్మా! యింకను సందేహమా?

సర్వ—నీవు నాతోఁ గూడ వచ్చెదవా?

పద్మి—మీ యిష్ట మమ్మా!

సర్వ—నా యిష్టము కానియెడల?

పద్మి—ఇక్కడనున్నయెడల మీతండ్రిగారు నన్ను వధింపరా? మఱియొక యాస్థానమునకుఁ బోవలయునుగాని కులవృత్తిచేత మాత్ర మీదినములలోఁ గడువదమ్మా!

సర్వ—నే నూరక యడిగితినిగాని, నీవు రాకుండ నేను బోవుదునా?

పద్మి—నేను మఱియొకచోటికి మాత్రము మిమ్ము విడిచిపోఁగలనా?

సర్వ—ప్రయాణప్రయత్నమున నుందము.

పద్మి—నా కేమియు ప్రయత్నమక్కఱలేదు.

సర్వ—సరే! నిన్నంత వేళయైనది పోవుదము. మనలం దీసికొని పోవుటకుఁ దానేవచ్చునఁట! ఎట్లువచ్చునో, యెట్లు దీసికొనిపోవునో, తెలియదు.

పద్మి—మీకే తెలియనప్పుడు నా కెట్లుతెలియు నమ్మా!

సర్వ—నీవు కాత్యాయనమ్మకు లేఖ వ్రాయుము. మీ రెప్పుడు వచ్చిన సరే! అప్పుడే బయలుదేరుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

పద్మి—అట్లు వ్రాసి యాతనిచేఁ బంపింతును. పండుముక్క లెంతసేపమ్మా (వ్రాయుట నభినయించును.)

సర్వ—సరే! యెవ్వరో కొందఱు శీఘ్రముగా దేవరాజునద్ద నుండి వత్తురుకదా! అప్పుడేమిజరుగునో చూచుకొందము; నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. పండుకొనెదను.

పద్మి—అమ్మా! యీలేఖ నతనికిచ్చి నేనుకూడ నిప్పుడే వత్తును. (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీ

పూర్ణిమ

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—వరాహపుర రాజసభ.

ప్రవేశము—సోమనాథదేవుఁడు, భ్రమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి.

సోమ—ఆహాహా! ఎట్లు భ్రమరసింగూ? మఱియొకసారి మీ దొరగారి లేఖను చదువుము.

భ్రమ—శ్రీమన్మహామండలాధీశ్వర—

సోమ—ఆబిరుదావళినంతయు నెందులకులే. లోనియంశములను జదువుము.

భ్రమ—(చదువును) మీవరాహపురరాజ్యమువారు, మీశత్రువులగు భట్టిరాజ్యమువారు నన్యోన్యవిజిగీషాతత్పరులగుటచేత, మాకు మీవలనఁగాని, మీశత్రువులవలనఁగాని యిదివఱకు కొత్తుడులేకుండెను. మీరు భట్టిరాజవధ మొనర్చి వారిరాజ్యము నవలీలగ స్వాధీనముఁ జేసికొనుటఁబట్టి మాకిప్పుడు పూర్వశాంతియుండుట కవకాశము లేకపోయినది. మేము సామాన్యపుఁగొండదొరలము. మీరు మూర్ధాభిషిక్తులు. మాతో స్నేహభావము నెఱపుఁడని మిమ్ముఁగోరుట మాకు గర్వోక్తిగానుండునని భయపడుచున్నాము. ఇంతటినుండి మీకు విధేయులమై మీపోషణలోనుండుటకు నిశ్చయించుకొనినాము. వినయపూర్వకముగా మేమొసఁగు కప్పములను గ్రహించి మమ్మాదరించుచుండవలయును. మీదయఁగోరి మీకు సంతోషకరములగు రెండుపనులను మేముచేసియుంటిమి. వానిని వ్రాయుట స్వప్రశంసగానుండును గావున మాసేనాధిపతివలన మీరు విందురుగాక.

చిత్తగింపవలయును.

విధేయుఁడు శంకరదాసుఁడు.

సోమ—ఆ చెప్పవలసిన వేమైనను లేవి?

భ్రమ—కప్పము దాఖలుచేసికొనినపిమ్మట మనవి చేసెదము.

సోమ—భ్రమరసింగు! సుబ్బాశెట్టి! ఆలాగె యొందర లేదు. మీ దొరగారి యోగ్యతకు వినయమునకు మిగుల సంతసించితిమి. మేము భట్టి రాజ్యమున పట్టాభిషేకమునకుఁ బోవునప్పుడు వారినే మీదొరను గలసికొని యాతనినిగూడ మా పట్టాభిషేకమునకుఁ దీసికొనిపోవుదుమని యాతనితోఁ జెప్పవలయును. సరే! మీకప్పమేదో యిక్కడకుఁ దెప్పించితిరా?

భ్రమ—పరిక్కున్న సేవకుఁ డప్పగించినాఁడు.

సోమ—ఓరీ! ఎవఁడురా—అక్కడ?

(నేపథ్య)—చిత్తము.

సోమ—అప్పుడే పెట్టుకొనుచుఁ గప్పమిచ్చువారిని సామానుతో లోనికి రానిమ్ము.

(నేపథ్య) చిత్తము.

(అనువేషమున నున్న భైరవన్న, పెట్టెపాణకములోఁ బుస్తు భటుని నెత్తిపైఁ బెట్టించుకొని ప్రవేశించును.)

సుబ్బా—ప్రభూత్తమా! ఇది యొకదాసి. దీనిని కానుకగా మా దొరగారు మీకర్పించినారు. ఆపాణకిలోని పదివేలహుస్తు, దుంకలు. మా యొద్ద నింక బంగారువస్తువులున్నవి.

సోమ—(దాసివంక జూచి) ప్రధానుఁడా—సుబ్బాశెట్టి!

గీ. కాకమును గయావాలాకుఁ ♦ గానుక యేల?
కపిని గిష్కింధవానికిఁ ♦ గప్పమేల?
దాసితండాలతలమార్పు ♦ తంత్రములను
దల్లడించెదు మాకేల ♦ దాసి మరల!

ఇచ్చినకప్పము దీసికొనకతప్పదు కావున—ఎవఁడురా! అక్కడ?

(నేపథ్యమున) ఏమి సెలవు?

సోమ—పద్మిని నిటు పంపుము.

(నేపథ్య) చిత్తము.

భ్రమ—ప్రభూత్తమా! ఆపద్మను తిరుగఁబోయించి పరీక్షింపఁదగును.

సోమ—భ్రమరసింగూ! నిన్నను సుబ్బారెడ్డిని బాగుగాఁ బరీక్షించి యాయుధములు మీయొద్దనెచ్చటనైన నున్నవేమోయని శోధించినందులకు నీ వన్యథా యనుకొనవలదు. కాలము బహుకల్లోలముగా నుండుటచేత నట్టిజాగరూకతను దీసికొనుచున్నాము. నాగరకరాజులలోనున్న మాయ లాంగ్ల్యవాసులగు మీకుఁ దెలియకపోవచ్చును. ఎందులకైన మంచిదని యంతజాగరూకతతో నుంటిమి. మన్నింపవలెను.

సుబ్బా—మహాప్రభూ! ఎంతమాట. ఎన్నికోటులప్రాణము లొక్క మీ ప్రాణములో నిమిడియున్నవి! వేయిబంట్లొక సేనాధిపతిలో నుందురు. వేయి సేనాధిపతు లొక్క రాజులో నుందురు. కాని, యనాగరికులమగుటచేత మాకింతజాగ్రత్త లేదు. మాలో మాయ లేకపోవుటయే నిర్భయతకుఁ గారణము. మాకెంత సేపు నడవిజంతువుల బాధ కాని మఱియొక్క బాధ లేదు

(పద్మిని ప్రవేశించును.)

పద్మి—మహారాజా! ఏమి సెలవు.

సోమ—అదిగో దానివంకఁజూడుము. దానిని గొండదొరగారొకరు మాకుఁ గానుకగా నర్పించినారు. దానినిదీసికొనిపోయి సర్వమంగళమ్మ కర్పింపుము. అడవికోఁతిని బెంచినట్లు వినోదముగా నుండును. (అప) నీవు దానిని బాగుగా నొడలంతయుఁ బరీక్షించి లోపలికిఁదీసికొని పొమ్ము. ఎవ్వరిని నమ్మఁపనిలేదు. ఏమి యుట్లులికిపడెదవేల?

పద్మి—(అప) బాబూ! ఒడలు సుసలగానున్నది.

సోమ—(అప) ఆపానకలోనవి కప్పి, ఆకుకూడ బాగుగాఁ దిరుగవేయించి మఱీ యమ్మాయికిప్పుడు,

పద్మి—చిత్తము. (పానకపుమూకుడుఁబోయు) ఓయిరా. ఈ పానక నెత్తిపైనెత్తుకొనఁగలవా?

అబ్బీ! నీవు వెలుపలకుఁ బోవచ్చును. (వాఁడు పోవును)

భైరవ—ఆఁడుదాసనుగదా, ఇంతబరువెత్తఁగలనా?

పద్మి—సరే! నేనుగూడ సాయముచేసెదను. (తనలో) ఒడలు తడిమి దీని బాగుగా శోధింపవలెను. (ఇద్దఱు పానకనుబట్టి కొంత ముందునకువత్తురు పానకయచ్చులఁబెట్టి పద్మిని ఆతనిరొమ్ముడలు తడుమును) (అపవారించి) ఏమే నీరొమ్ములు మానిసొమ్ములవలె మెత్తగాలేదే! అడవివారగుటచేఁ గాఁబోలు.

భైర—(అప) కోటలో మగపెట్టుకొనుట తప్పని మునుపంటివే. రాజుగారింటనుండఁగాఁ గౌఁగిలించుకొనవచ్చునుగాఁబోలు.

పద్మి—ఆ—ఆ—భైరవన్నవే?

భైర—కాదామఱి.

పద్మి—ఆనవాలు దెలియకుండఁగ నెంత్రకన్యవలెగ వేషము వేసినావురా.

భైర—మొదలేలేదింక—దాసిమీఁదఁగని. అట్లైన దాసిదాని మగఁడు. రసపుష్టికిలోపమేమి?

పద్మి—కాని నీవిప్పుడు లోనికేందులకు?

భైర—ఈపండ్లబుట్టలోఁ బ్రశస్తమైన తాటినిచ్చెనయున్నది. చప్పుడు రాకుండ పానకబుగ్గలలో గట్టిగ దాని నల్లి బిగించితిని. అది పెండ్లికూఁతురుగారి మేడమీఁద నెక్కడగట్టిన యెడల దిగుటకు

వీలుగానుండునో యక్కడఁజూచికట్టెదను. దానివెంట రాత్రి మీరు దిగవలెను. మీకోటకుఁ గ్రింద నేను గనిపెట్టియుందును.

పద్మి—పాపము. సర్వమంగళ యట్లు దిగఁగలదా ?

భైర—కాత్యాయనమ్మ నిచ్చెనవెంట యంతఃపురములోని కక్క యామెను దింపును—పిమ్మట ప్రక్కప్రక్కలను గనిపెట్టియున్న భ్రమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి మొదలగువారితోఁ గలసి బహిరంగముగా వీధిలోనికిఁబోవచ్చును. నిచ్చెనకట్టి నేనుబోయి యూరువెలుపల నున్న కాత్యాయనమ్మను దీసికొని రావలెను. నడు—నడులోనికి.

(వారిద్దఱు పోణకను సాయపడి లోనికి దీసికొని పోవుదురు.)

సోమ—భ్రమరసింగూ! ఇంతసేపును మీరు మాటలాడకుండ నేమియాలోచించుచున్నారు?

భ్రమ—నీ దర్శనమునకై తమకుఁ జూపవలసిన బంగారువస్తువులు మొదలగునవియున్నవి. అవి తీయుచున్నాము.

సోమ—బంగారువస్తువులైన మాకక్కఱలేదు. కప్పమిచ్చినారు కావునఁ జెప్పఁదగిన రాచపనులేవో చెప్పుఁడు.

భ్రమ—అవి చెప్పియే చూపింతును. అపనులే యన్నిఁటికంటెఁ ముఖ్యములుగావున శ్రద్ధతో వినఁగోరుచున్నాను.

సోమ—ఇప్పుడు నాకేమియుఁ బనిలేదు. సావకాశుఁడనై యున్నాను. సాయంకాలమగువఱకుఁ గావలసినంత తెలుపి. అటుపైన వేఁటకుఁబోవలెను. తిరుగ మూఁడుదినములవఱకు రాను. ఈదినమున మీరువచ్చుటవలన మిమ్ముఁ జూడఁగంటిని. లేనియెడల మీరీయూర నేను వచ్చువఱకుఁ గనిపెట్టుకొనియుండవలసివచ్చియుండును.

సుబ్బా—మహాప్రభూ! అటులైన మే మదృష్టవంతులము. మేముగూడ నీసాయంకాలమునందే సెలవుదీసికొనిపోయెదము.

సోమ—అలాగుననే.

భ్రమ—ఆరెండుపనులు చేసినంగా— మొదటిది—భట్టిరాజుగారి భార్యను బట్టుకొని యామెయొక్కమీఁదివస్త్రములను దీసికొని మీకుఁ బంపుట.

సోమ—ఆ—ఆ. మీవారు మాయందు జెలిపి విశ్వాసమును గనఁబఱచినాఁడు. ఏవియావస్తువులు?

భ్రమ—ఇదిగో చూడుఁడు.

సోమ—(చూచి) ఇదుగో! ప్రతివస్తువుమీఁదను శారదయని పేరున్నది. చాలసంతోషించితిని.

భ్రమ—(తనలో) ఇవి నిజముగా దేవరాజు తల్లిగారివస్తువులు కావు. అవియేమగునెడల వాని సీతవియొద్ద కాతఁడేల యుంచియుండును? (ప్రకాశముగా) ఇంతకుముందు సంతోషవార్త యేమనఁగా మా రాజుగారు దేవరాజును బట్టుకొని చెఱసాలలోనుంచినారు.

సోమ—ఇంత నాలస్యముగా నేలఁ జెప్పితివి?

భ్రమ—భక్ష్యములలో మంచివానిని గడపటికి వలయుంతుము కాదా.

సోమ—వాని రాజ్యము మాకు స్వాధీనమైనట్లే. ఇఁక వాఁడున్న సరే, యూఁడినసరే. కాని, అతఁడు మీయొద్దనేల? మీవారు మా యొద్దకే పంపలేకపోయినారా? ఈసంగతి మొగపుదాసిదానిని బంపుట కంటె వానినే మాకుఁ గానుకగాఁ బంపినయెడల మిక్కిలి బాగుగనుండునే!

భ్రమ—అతఁడు దేవరాజీయుని నిశ్చయముగాఁ దెలియక పోవుటచేతఁ బంపలేదు. ఆనిదర్శనము కలుగగానే బంపించెదము.

సోమ—ఆనిదర్శన మెట్లు కలుగును?

భ్రమ—ఇదిగో తీయుచున్నానుకాదా. (మఱియొక మూట విప్పును) మహాప్రభూ! యీ బాకెవనిది?

సోమ—ఏదీ? (చూచి) ఇది దేవరాజుదనియే నానమ్మకము.

భ్రమ—ఇట్టిబాకులు మఱియొకరి కుండఁగూడదా?

సోమ—ఉండవచ్చునులే. మఱియొకని దర్శనమేదియులేదా?

భ్రమ—తీయుచున్నానుగాదా. ఇదిగో! దర్భముడియుంగరము. ఇది తనకుఁ బురోహితుఁడిచ్చినాఁడని దేవరాజు చెప్పినాఁడు.

సోమ—నాకది యానవాలు తెలియదు. ఎవఁడురా అక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సోమ—కారలోనున్న సేనాధిపతి నిటకుఁ బాపుమని ప్రధానునితో నాసెలవుగాఁ జెప్పుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

సుబ్బా—అతఁడెందులకు?

సోమ—అతఁడా దేవరాజు నొక్కసారి బాగుగాఁ బరీక్షింపవలసి వచ్చెను. కాని మీదొరకు నాయందుగల యనురాగమునకు మిగుల సంతసించితి నని పదేపదే నీవు చెప్పవలెను.

సుబ్బా—ఇది యాత్మాపేక్షగాని యనురాగము కాదు. తమ కటాక్షముసంపాదించుకొనకున్న మాయాస్థానము నిల్చుమార్గము లేదు. అందుచే—

సోమ—ఆసందేహము తన కక్కఱ లేదని చెప్పుము.

(శ్రీకంఠదాసుఁడు ప్రవేశించును.)

సోమ—శ్రీకంఠదాసా! ఈదర్భముడియుంగరము నీవెచ్చటనైనఁ జూచితివా?

శ్రీకం—(చూచి) ఇది పురోహితునింటిలో దేవరాజువంటివాని వ్రేలిని జూచితిని. అతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని నేననుకొనుట కిదియే ప్రబల హేతువు.

సోమ—ఆదర్భముడియుంగరమే యిదియని నీవు స్పష్టముగఁ జెప్పఁగలవా?

శ్రీకం—ఆ. నడుమునున్న జనలో కాయి సగముమాత్రమే యున్నది.

సోమ—సరే! నీవు పొమ్ము.

శ్రీకం—(నిష్క్రమించును.)

సోమ—సుబ్బారెడ్డి! భీమరసింగూ! పురోహితుఁడు, నతని భార్యయుఁ గూడ మాయమైనారు. వారిజాడ యేమైన మీకుఁ దెలిసినదా?

భీమ—ఇప్పటివఱ కేమియుఁ దెలియలేదు.

సోమ—అదికూడ కనిపెట్టవలయునని విచారణలోఁ జెప్పుము.

సుబ్బా—చిత్తము. చిత్తము.

సోమ—కాని, యదేమి; దాసురాలు తిరుగవచ్చుచున్నా దేల?

(పద్మిని, నెత్తిపై పాణకపెట్టుకొని యాఁడువేసముతో భైరవన్న ప్రవేశింతురు.)

సోమ—పద్మినీ! ఇటురా! దాసి నేల యమ్మాయి కీయలేదు?

పద్మి—ఇచ్చితిని. ఇది యేయూరనుండి వచ్చినదో, మాయింటి యొద్ద స్నానముచేయించి మంచిబట్టలు కట్టించి సాయంకాలమైనతరువాతఁ దీసికొనిరమ్మని చెప్పినది.

సోమ—బుద్ధిమంతురాలు! పట్టుతెసికొనినదా?

పద్మి—ఆ.

సోమ—అటులైన నది నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొనినది పట్టెపాణక కదా, నెత్తిమీద నేలపెట్టుకొనవలెను?

పద్మి—పెద్దదగుటచేతఁ జేతితోఁ బట్టుకొనిన మొదలఁగాలికడ్డము వచ్చునని నెత్తిపైఁబెట్టుకొన్నది.

సోమ—దానిమీఁద లంగా కనఁబడుచున్న దేమి?

పద్మి—స్నానానంతరము ధరించుటకు సర్వమంగళమ్మగారు క్రొత్తదాసికిచ్చినారు.

సోమ—సరే! (తనలో) మనసు సందేహించుచున్నదేమి చెప్పుమా. ఏదీ! ఏదీ. అది యొకసారి తీసికొనిరమ్ము. (భైరవన్న పాణిక నెదుటం బెట్టును.)

సోమ—(తనలో) వట్టిభ్రమ మొందితిని (ప్రకాశముగా) పద్మినీ క్రొత్తదాసికి మీయమ్మ మంచిగా సరాయ మిచ్చినదే!

పద్మి—చిత్తము.

సోమ—సరే! అమ్మాయి యేమిచేయుచున్నది?

పద్మి—ఇప్పుడే యభ్యంగన మారంభించినది.

సోమ—అబ్బో! ఇంకొకజామువఱకుం దేవులమునకుంబోలు నేమి? నేను వేటకుంబోవులోపల నామెను జూచుటకువీలు లేదు—నేను వేటకుంబోయితిననియు మూడురోజులలో వత్తుననియు నీవామెతోం జెప్పుము.

పద్మి—చిత్తము. నేనుపోవచ్చునా?

సోమ—(అప) ఆదాసినిమాత్రము నీవు బాగుగాం గనిపెట్టి యుండవలెను సుమా.

పద్మి—(అప) చిత్తము.

సోమ—సరే! నీవు పొమ్ము.

భ్రమ—సాయంకాలము కావచ్చినది. మేముకూడ సెలవు తీసికొందుమా?

సోమ—ఈదినము నాకు నూతనమిత్రలాభము కలిగినది.

సుబ్బా—సామంతలాభమని సెలవిచ్చెదరు గాక.

సోమ—ఘోరామీందనుంచిన మీ యాయుధములను దీసికొనుండు. అట్లు శోధించినంతలకు మీ రన్యథా యెంచకుండవలెను.

భ్రమ—ఆ సందేహ మెంతమాత్రము వలదు.

సోమ—సరే! సంతోషము. నే నిప్పుడే పోవలసియున్నది.

శ్రీ

పూర్ణిమ

సప్తమాంకము.

ప్రదేశము — దేవరాజ దుర్గమున అమ్మవారి (కాళికేశ్వరి) గుడిముందు.

ప్రవేశము — కేశవన్న.

కేశ — జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! జయము! కాళికేశ్వరికి జయ! శత్రుంజయా! శత్రుంజయా!

శత్రుం — (ప్రవేశించి) జయా! కాళికేశ్వరికి జయ! ఓరీ! కేశవ! యుద్ధమైన లేకుండ నాతిజనము చచ్చినదిరా?

కేశ — అదేరా మనవాని తెలివి! "మేమీదుర్గమును గాపాడుకొనలేము. మాకింత భుక్తికేమైన నేర్పాటుచేసి దుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనవచ్చు"నని మనరాజు శత్రురాజులకు వార్తనంపఁగా నాతఁడంత తెలివితక్కువపని చేయుచున్నాఁడేమిరా యనుకొంటిని. సోమనాథుఁడిద్దఱు ముగ్గురు సేనాధిపతులతోఁ గొంత పరివారముతో లోనికిరాఁగనే ఇఁకనంతే—మిగిలిన సేనయంతయు నేమయ్యెనో కాని మాయమయ్యెను.

శత్రు — ఏమగుటకేమున్నది? పాతాళలోకమంత గోఁతిలోఁబడి చచ్చినది. మైలున్నరపొడుగున చందురువంకగా మనరాజు పెద్దగోఁతి నెందులకుఁ ద్రవ్వించెనో యనుకొంటిమి. అది యిందులకు.

కేశ — రాజు కొలఁదిపరివారముతో లోనికిరాఁగానే యాగోఁతిపైఁ గప్పిన కప్పులన్నియుఁ గ్రిందికిఁ బడిపోయినవా?

క్షమింపుడు. కాని కోటయావరణములో నున్న మీ బసలో నీరాత్రి నేను జేయించిన విం దారగించి కొంచెముసేపు శయనించి వెడలి పోవలెను.

సుబ్బా — చిత్తము. ఇంతటివఱకు మేము తినునది మీయన్నమే. ఇద్దఱము ముగ్గురు స్త్రీలతోడను నల్గురు సేవకులతోడను వచ్చి యుంటిమి. మేము వెడలిపోవునప్పుడు మావారి రాకపోకల కభ్యంతర పెట్టకుండునట్లు మీభటులకాజ్ఞాపించినఁ జాలును.

సోమ — మాబసలోనికి రాకపోకల కభ్యంతరములు కూడనా! మా సేవకులు కొందఱు మీయొద్దనుండి మీకుఁ దగిన సేవచేయు చుందురు.

భ్రమ — అక్కఱలేదు. మాకుఁ గావలసిన సేవకులు మాకున్నారు. మీసేవకులకు శ్రమమియ్యము. ఒక్క సమయము గానిచ్చుకొని యేరాత్రియో వెడలిపోవుదుము. ఇదిగో. మేము కొండదొరగారి సేవకులమని చెప్పుటకు మాకుఁ గోటముద్రయునున్నది. వెలుపలికి బోవ నిచ్చినఁ జాలు.

సోమ — నే నిప్పుడే యాజ్ఞాపించి పోయెదను. రామ్ రామ్.

సుబ్బా&భ్రమ — రామ్. రామ్.

అందఱు నిష్క్రమింతురు.

ఇతి షష్ఠాంకము.

నైన దేవరాజు నటుకఁ బోవుచుండఁగా నీవిష్టపడి యూరకుంటివిగా. నాభర్తను జంపుట నీ కభిమతమయ్యెనా? నాభర్త నీ కేమియపకారము చేసినాఁడు? నీభర్తకుఁ బ్రాణమిచ్చిన యాతఁడు నీకు మహోపకారి కాఁడా? ఇదియేనా నీవిశ్వాసము? నీభర్తనే నిన్నుఁ గాపాడితినే! ఇదియేనా నీవిశ్వాసము?

సర్వ— నాభర్త సొందరతో నవతలికిఁ బరుగెత్తినాఁడు. మీమీఁదనే ప్రాణములున్నవి. నీతో నిప్పుడు నేను మాటలాడఁజాలను. నన్ను క్షమింపుము. నన్ను వదలుము. లే పొమ్ము.

కాత్యా— నిన్నిటనుండి కదలనిచ్చెదనా. నన్నుఁ దోసి పోవుటకు నాకున్నంతబలము మూఁడునెలలనాఁటిబాలెంతరాలవు నీకేదు? కున్న మనఃక్రౌర్యము సంతానవతివైన నీ కేది? కదలినచో మెడఁ పీఁకివైచెదను. జాగ్రత్త.

కాత్యా— నీవా రాజాధముని మరణమున కేలయేడ్చెదవు? ఆతని చావును జూచినయప్పుడే నే నిక్కడ చేరితిని. ఆతని చావుకొఱకు నిన్నిటకుఁ దెచ్చితిని. దానికష్టపడెదవా?

సర్వ— నాతండ్రి పరుగెత్తుకొనుచు నీభర్తను వాలుగోలఁ బ్రాఁచినప్పుడు నీభర్తయే యాతనికభయమిచ్చి యాతని మరణమున పొఱచ్చినాఁడు కదా. నీభర్తకే యట్టి సాంచిత్యముండఁగాఁ గన్నబిడ్డ నాకుండక పోవునా?

కాత్యా— నాభర్త నీతండ్రివిమృతి కష్టపడినందులకు నాభర్తకేమి ప్రాయశ్చిత్తమైనది? నీతండ్రియాతని గొంతుక కురిబెట్టి చంపినాఁడు. అట్లనే నీవాతనిమృతికష్టపడినందులకు నీకుఁగూడ నట్టిశిక్ష కావలసి యున్నది. ఆశిక్ష నేను జేసెదను. ఇక్కడ నేదియుఁ ద్రాడు లేదు. అందు చేత గొంతుపిసికి చంపెదను. రా.

(సర్వమంగళ గొంతుపట్టుకొనును.)

...యింకోనున్నారా! అంతరాత్మ కాఁడుతనమేమి? మగతనమేమి? దేవరాజా! ఇఁక నీవు నన్ను బావగా భావింపుము. భార్యగానెంచకు ఇదిగో కత్తి—రా—రా—మాతండ్రి నెట్లుచంపెదవో చూచెదను. నను కారా హావుఁ నెద్దకు. ఆతనిని వశలిపింతును. చేతనైనయెడల నన్నుఁ వలెను.

దేవ—సెబాస్—సెబాస్—వీరకాంతా! సముదిన్యదర్శనమిచ్చి ఇద్దఱుఁ ప్రవు! దేశమున కలంకారమైన నిన్ను, భార్యగాఁ బడసిన నా యుంటే మహాదృష్టశాలి ప్రపంచమున నెవ్వఁడు? నీ కౌఁగిటికంటెఁ ద్రిలోక పెట్టున్యాధిపత్యమైన నాకెక్కువది కాదు. కత్తి చేతిలో నుండగానే యొక్క కౌఁగిలించుకొననిమ్ము. (అట్లు కౌఁగిలించుకొనను.) (గట్టిగతన మాసేచకొని) అయ్యయ్యో—అయ్యయ్యో—బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునఁ చుండనాఁడు. (గడగడవడఁకుచు గద్గదికతో) అదిగో! నాతండ్రి అదిగో! తండ్రి-నాతండ్రి-పెండ్లికొడుకుదుస్తులతోఁ బ్రత్యక్షమైనాఁడు. నోరు నువ్వుచుకొని యున్నాఁడు. దాహముగుచున్నది కాఁబోలు. ఇదిగో. య్యేసలుగాట్టుకొనుచున్నాను. ఆలస్యమైనది తండ్రీ! ఇదిగో పోవు చున్నాను.

ని: (నిష్క్రమించును.)

సర్వ—(కత్తి విశాలముగా వైచి) అయ్యయ్యో! అదియేమి? అది ...మి? మతిపోయినదా యేమి? (కూడఁ బరుగెత్తఁబోవును)

(నేపథ్యమున) అదేమి—ఆ—అదేమి—ఆ—మతినాకా—నీకా—పోయినది.

కాత్యాయని—(తొందరతోఁ బ్రవేశించి సర్వమంగళను బట్టుకొనును)

కాత్యా—ఆఁగు ఆఁగు-నాథుక్తనుజంపినకిరాతుని పుణ్యాత్ముఁ

డు. అట్టి క్షత్రియవర్యున కింతట మరణము మంచిదికాని, బ్రతుకు మంచిదికాదు. అతనికేమి— సమస్తభోగముల ననభవించినవాఁడు. అతనికొఱకు నీ విఁత కష్టపడవలదు. నామాట వినుము.

సర్వ—అట్లయిన నాథా! నేను జెప్పెదను. మీతండ్రి మరణించినాఁడు. రాగిద్వేషకూన్యమనస్థితిలో నున్నాఁడు. బ్రతికియుండఁగా శత్రుత్వముగాని, మరణించినపిదప నేమిశత్రుత్వము? తండ్రిని జంపినయెడల మీతండ్రియాత్మ శాంతించునని నీవుచెప్పినట సమంజసము కాదు. అట్లు శాంతించునని నేను నమ్మను.

దేవ—శాంతింపకపోవచ్చునుగాని, నాకసధమో! నాశపథమును.

సర్వ—మఱి మాతండ్రియో—మాతండ్రియో.

దేవ—మీతండ్రిని నేనుగానుండాలనందుమలకు లజ్జపడున్నాను.

సర్వ—పోనిమ్ము! నా శపథము. (కత్తి నిదీసికొనును)

దేవ—అయ్యయ్యో! ప్రియసీ! కత్తినేలకొంటివేమి? ఆత్మహత్య జేసికొందువా! వలదు. వలదు. (చేతులు పట్టుకొనును)

సర్వ—ఆత్మహత్యచేసికొనను. ప్రాణనాథా! ఒక్కసారినిన్నుఁ గౌఁగిలించుకొందును. (కత్తికాపుకొని కౌఁగిలించుకొనిన)ఇఁకచాలు. నామనసు మిగుల సంతుష్టి జెందినది. ఈజన్మమున కీపరిరంభము చాలు. కాని నాథా! పిల్లలను దేనిచ్చితివి కాదుగదా. ప్రాణము పీకుచున్నది. పోనిమ్ము. పోనిమ్ము. ఇఁక నీవు దూరముగాఁబొమ్ము

దేవ—ఏల? కత్తి నెలదీసికొంటివి?

సర్వ—నీవు మాతండ్రిని గావకసని పలికితివి. నేనే కాచ్చుకొందును.

దేవ—అదెట్లు! అదెట్లు!

సర్వ—నాతండ్రికి నేనొక్కతెనేబిడ్డను. అతనియిహపరసుఖములను జూడవలసినదానను నేనే. ఆయుధధాననైననేమి? మగవారం

థమును జేసియుంటిని. శపథమును దీర్చుకొనలేని క్షత్రియుని బ్రతు
కెందులకు? నేను మాతండ్రిగారి కీ ఋణమును దీర్పకుండినయెడల
నాకుత్తమలోకము లుండవు. నాధర్మపత్నివైన నీవు నాయూర్ధ్వగతి
కై చూడనక్కఱలేదా !

సర్వ—ప్రాణప్రియా! మరణించి పైలోకమునకుఁబోయిన
గారి యాత్మశాంతికై యింతగాఁ దహతహలాడుచున్నావే; నీ
ప్రాణమే నాదికూడఁగదా! నీతండ్రి నీకెట్టివాఁడో నాతండ్రి నా
కఁడుకాఁడా? ఆతని క్షేమమునకై నీవిట్లు తొందరపడుచుంటివో
ని క్షేమమునకై నేనట్లు తొందరపడుట తగదా. ఎటువచ్చినను
దానినైపోయితినని లోకువ చేయవచ్చునా? ఆఁడుదాననై
నాలోపమా! నేను మగవాఁడనైనయెడల నిన్నిట్లు బ్రతిమా
లుకొందునా! ఎందులకుఁ గాని యాఁడుబ్రతుకు వచ్చినది. అస్వాతంత్రు
రాలనుగదా. నాకోరికఁ జెల్లించువాఁడు నాభర్తకంటె మఱియెవ్వఁడు?
ండి నిజాపిన దారుణస్వభావురాలు నీకు ధర్మపత్ని యెట్లగును?
ర్మపత్నియన్నమాట గౌరవమునకూడ దగులఁబెట్టనేల? నాప్రార్థన
మనఁగా నాకుటుంబమునఁ బ్రాణములుండఁగా మాత్రము నాతండ్రిని
ధాపక్షము. నీకాళ్ళపైఁ బడుచున్నాను. రక్షింపుము. (కాళ్ళపైఁ
బడును.)

దేవ—అయ్యయ్యో! నాకాళ్ళు వదలుము. వదలుము.

సర్వ—నాకభయమిచ్చినఁగాని నేను వదలను.

దేవ—అక్కొ చూచుకొనవచ్చునులే—యుండు వదలుము.

సర్వ—ఇదిగో వదలితిని. ఏమిచూచుకొనవచ్చునో చెప్పుము.

దేవ—సర్వమంగళా! నావంకఁజూడుము. నీ వింత పట్టుపట్టకు,
ండ్రి పిచ్చివాఁడైనాఁడు. నాహితజనవార్తవినినాఁడు. సర్వసైన్య
చావఁగఁ జూచినాఁడు. కష్టములచే మిగులఁ గాసినొందియున్నాఁ

సర్వ—ప్రాణనాథా! సంతోషము. మనపిల్లల నిక్కడికిఁ దెచ్చెదను. ఉండు.

(అని వెడలఁబోవును.)

దేవ—ఇక్కడికిఁ బిల్ల లెందులకు?

సర్వ—నాథా! ఆపిల్లల నొకసారి చూపవలయు ననుకో రిక యొందుకుఁ గలిగినది. మఱియేదైనఁ గోరకమొకటి నిచ్చెద నని యంటివి కావున నన్నుఁ బంపుము.

దేవ—హాహారా! (చెవులు మూసికొనును.)

సర్వ—సందేహింపకు- సందేహింపకు. తాళిఁకట్టి భర్తగాఁగైకొం చిన పరమనిమారాలు భర్తను సందేహించునా? నేను పరమదు ర్మార్గురాలను. వారిమహ్యారము విడిచితిని. నేను బ్రతుకఁదగను. నన్నుఁ జూచినతరువాత యిద్దిక్కు నుండినయెడల విడిచియిష్ట్రీ హామ్మె ఇద్దఱుపిల్లలను భద్రముగఁ బెంచుకొనుము. అయ్యయ్యో! పిల్లలు దేవల దని యంటివి ఒక్కసారి చూపవలెనని యున్నది. ప్రాణప్రియా! ఒక్కమాట— పిల్లలకు నీవ స్త్రీల చేమాతృలు నాలిప్పించకుము. వీదవాండ్రైన కిం కరులుగా నలచే నిప్పించుము. నేను గుడిచికొనిన దాసీత్వమే నాకీ వంటి బుద్ధి పుట్టించినదని నాసందేహము. హా! నాథా! లే! నమస్కారము. ఇంకిట్టి దొత్తును. (తీసి యతనిచేఁ బెట్టును.) మామగారు పైవారు. నేను పేదానను. స్వాంతనస్తుత్రంప గాఁ బైనస్తు వేల? ప్రాణప్రియా! కానీ.

దేవ—వలదు. అయ్యయ్యో— నాకింత మహాపాపమువలదు. ప్రి నేనంత దుర్మార్గుఁడను గాను. నితాంతమైన నేం వధింపవలసివచ్చినదనగ్ర నాతఁడు మాయొక మహాపకార మొనర్చినాఁడు. వగాముఁ బ్రిబల్చ తురిడు. నీకళ్యాణచ్ఛలమున విరాకోటకు మమ్మాకర్షించి మాతల్లి గారిని—హాహాహా! ప్రాణపరియాణకాలమున నాతనితో నేనట్టి కైన

భమును దేవ—అయ్యయ్యో! బ్రహ్మహత్య చేసినవానిని, స్త్రీహత్య చేసినవానిని—

సర్వ—ఆతఁడు కపట స్త్రీగా వించినప్పు డాతఁడు మారకుండునా?

దేవ—అయ్యయ్యో! మనపిల్లలను జంపవలయునని యంతఃపురములోనికిఁ బోయితివని యిప్పుడే కంఠోక్తిగా నాతోఁ బలికిన మీ తండ్రిని రక్షింపుమనుట న్యాయమా? నీకొడుకులను జంపఁదలఁచిన యాతని నీతండ్రియని యింకననఁదగునా?

సర్వ—ఎటులైనను నాకాతఁడు పూజ్యుఁడు. ఆతనిని మీరేమియుఁ జేయఁగూడదు. ప్రాణనాధా! మిమ్ము గడ్డము బట్టుకొని ప్రతిమాలుకొనుచున్నాను. నా ప్రార్థన నంగీకరింపుఁడు.

దేవ—ప్రాణప్రియా! నీమాట కడుగుదాటినవాఁడనుగాను. నిన్ను బ్రాణమునకంటె నెక్కువగాఁ జూచుకొనుచున్నాను. నీవే నా గృహలక్ష్మివి. నాబ్రతుకునకంత నీసౌభాగ్యమే యాధారము. నిన్నుఁ జూచుకొనుచు మహానందమున నున్నాను. ప్రాణము లఱచేతిలోఁ బెట్టికొని బ్రాహ్మణిపాదములమీఁదఁబడి యడవులపాలై దొంగలకుఁ జిక్కితుదకుఁ గాళికి వేఁటపోతుఁగాఁ జేయఁబడిన నావంటిపరమనిర్భాగ్యుని సర్వమంగళస్వరూపవు—సర్వసుగుణవు—నైన నీవు ప్రేమించి వరించి తండ్రిని గణింపక రాజ్యమును వదలి సర్వసౌఖ్యములవదలి అయ్యయ్యో! దొంగల కధిపతినై యధముఁడనైన నాయొద్దకు వచ్చి నన్నుసుఖపెట్టి చంద్రబింబములవంటి పిల్లలను నాకుఁ గటాక్షించి నా వంశమును నిలువఁబెట్టితివి. నీవుచేసిన మహోపకార మెన్నఁడైన మఱువఁగలనా! నన్నురక్షింపుము రక్షింపుము—ఇవి చేతులు కావు. వేడికొనినకోరికకు 'లేదు' అనిపలుకవలసినపాతకము, కృతఘ్నతయు నాకు రానీయకుండ రక్షింపుము. సర్వమంగళా! నీకునిషేధముఁడను. నాకు చావైయే నైన నాజ్ఞాపింపుము.

మున నిల్చినది. ఆవాయుస్పర్శమైన నాకు వలను. కన్నులుమూసి కొన్నను దానికంఠరవము వినఁబడుచున్నది. నేనువినలేను—వినలేను—చంపు—చంపు—శీఘ్రముగాఁజంపు. నాయనా! చంపవా? (అనిగట్టిగ నేడ్చును.)

దేవ—సర్వమంగళా! ఎవరినిరక్షింపుమంటివి!

సర్వ—నాతండ్రిని—నాతండ్రిని.

సోమ—వలదు—వలదు. నాయనా! నీకాళ్లపైఁబడెదను. పుణ్యముగట్టుకొనుము. అయ్యయ్యో! తిరుగ దానిమాట వినఁబడుచున్నది.

సర్వ—(అవధరించి) ప్రాణనాథా! నేను నీతోమాటలాడ వలసియున్నది. నాతండ్రినిప్పుడే యీ [illegible] రక్షింపుము

దేవ—(అప) అంతతొందరయేల?

సర్వ—ఉన్నది. రక్షింపుము.

దేవ—(అప) భైరవా! సిసిని మీరిద్దఱుఁ గొనిపోయి కారా నుంపుఁడు.

(భైరవన్న, భీమన్న, సోమనాథునితో నిష్క్రమింతురు.)

దేవ—ప్రాణకాంతా! ఏమిసెలవు?

సర్వ—నాతండ్రిని రక్షింపుమని ప్రార్థించెను.

దేవ—ఏల?

సర్వ—ఏలయని యడిగెదవేమి? సంధ్యావందనము చేయవ దని యెవ్వఁడైనఁ జెప్పినయెడల నేలయని ప్రశ్నింపవచ్చును. అస మాడవలయునని యెవ్వఁడైనబలికినయెడల నేల యనిప్రశ్నింపవచ్చు నాతండ్రిని జంపవలయునని నేను గోరినయెడల నట్లు పలికెదవేల నీవు ప్రశ్నింపవచ్చును. అంతేకాని వేదశాస్త్రసమ్మతమైన మహావ్యాపిధమైనదియు—

దేవ—(తీసికొని) ఓవా! వానిని వదలివేయుము.

భైర—(వదలును)

సోమ—(అటునిటు పరుగెత్తఁబోవును)

దేవ—(సోమనాథునిఁ బట్టికొని) క్షత్రియుఁడవు. పాఱిపోయెద వేల?

సోమ—నిన్ను మహాశూరుఁడవా! ఏమి! సంగర[illegible]ములలో చచ్చుచున్న [illegible], ఏమంత నీవైనఁ బోయుకుండ పాఱిపోయిన మహాశూరుఁడవు నీవే కావా? సమయము వచ్చినప్పుడందఱు పాఱిపోవువారే! వాఁడు భీరుఁడని, వీఁడు శూరుఁడని యొక మాత్రము భేదము లేదు. ధైర్యము తెచ్చుకొన్న గుణము పాఱిపోవుటయే సహజ గుణము.

దేవ—ఛీ. ఛీ. తుచ్ఛ ప్రసంగము కట్టిపెట్టుము. ఇదివఱకు నీ వొనర్చిన పాపములపరిహారమునకై భగవంతుని బ్రార్థింపుము.

సోమ—నే నెవ్వరియెడలను పాపమాచరింపలేదు. పరులు నాయెడలఁ జేసిన పాపములకుఁ బ్రతీకారము చేసితిని. అది పాపమని నీ వెట్లు చెప్పఁగలవు?

దేవ—పోనీ. నరుఁడా! నఱుకఁబోవుచున్నాను. హర హరా.

(నఱుకఁబోవును)

సర్వమంగళ—(తొందరగాఁ బ్రవేశించి, దేవరాజు చేయిబట్టుకొని) ప్రాణనాథా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

దేవ—ఏమి! ఏమి! పిల్లలు సుఖముగా నున్నారుకద?

సర్వ—ఉన్నారు—ఉన్నారు. కాని రక్షింపుము. రక్షింపుము.

సోమ—(గట్టిగా తొందరతో) దేవరాజా! నన్ను శీఘ్రముగాఁ జంపు అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! నాపుత్రిక నా[illegible] [illegible]న్నది. నేను దా[illegible]

లేదు. మాతంగిగారిని జంపించినాను. [illegible] జంపుదునని యిప్పుడే [illegible]మొనర్చితిని. [illegible] గురుగారిని [illegible]చినాను. అతని పాపమే [illegible]చినది కాని ఆతని [illegible] నేను [illegible] కాదే! [illegible] పాపములకు [illegible] ప్రాయశ్చిత్తములు [illegible]లిగిన మొదల గురు ఋణము దీర్చుకొనఁగలను. నాని [illegible] సీమ హానుభావుని ఋణము నాకుఁ [illegible].

(నేపథ్యమున) మహారాజా! [illegible] వచ్చినాఁడు.

దేవ—[illegible] వెంటనే [illegible] తీసికొని రమ్ము.

([illegible] పిల్లను [illegible] ప్రవేశించును)

దేవ—[illegible]?

[illegible]—[illegible] సమీపమున—

దేవ—అయ్యయ్యో! [illegible]? [illegible]! [illegible]ను జంపుటకే యక్కడకుఁ బోయితివా?

సోమ—కాదు. [illegible] పిల్లలను జంపుటకు—

దేవ—హరహరా! [illegible]? పిల్లలు మొదలు సంత [illegible]?

సోమ—[illegible]. పిల్లలనే [illegible]. పిల్లలు పెద్దవారైనపిమ్మట [illegible] మోసపెట్టుదురు. [illegible]. వంశమర్యాదను [illegible]. నాకొక్కగానొక్క [illegible]పిల్లది. దానిమూలముననే కదా మొట్టమొదట నా ప్రబలశత్రుడవైన నీయెదుట నిలువఁబెట్టఁబడితిని. [illegible] తుత్తునియలు [illegible] బ్రహ్మరంధ్రస్థానమున [illegible] పగిలిపోయినది.

దేవ—ఛీ! ఛీ! [illegible] సంభాషణము వలదు. కత్తి తేరా.

భై—చిత్తము. ఇదిగో! (ఇచ్చును)

సోమ— హా! హా!

గీ. రజ్జువందున సర్ప వి ♦ భ్రాంతికలుగు
ప్రాకృతికునకు మోక్షసం ♦ పత్తి లేదు
నిశ్చలసమాధిఁ జేరిన ♦ నీకు మోక్ష
సంపదకు రజ్జువే సత్య ♦ సర్పమయ్యె
పాపబుద్ధిని రాజును ♦ గాఁడు సేయు
బ్రాహ్మణాధము నిట్లు చం ♦ పంగవలయు
దీనికంటెను సుందర ♦ మైనమార్గ
మేదొ భావిభూనాథు ♦ లీక్షింత్రుగాక.

ఇదిమైనదికదా! ఇంక నే నిక్కడ నెందులకు! అంతిపురివైపునకుఁ బోవుదును. (తొంగిచూచి) ఎవ్వరు లేరు. (పైకివచ్చును.)

భైర— పట్టుకో పట్టుకో. ఆఁగు ఆఁగు. అదిగో పట్టుకో. దేవరాజా! దేవరాజా! ఇటురా.

సోమ—(పరుగెత్తుచు నిష్క్రమించును)

భైర—(నిష్క్రమించును)

దేవ—(ప్రవేశించును) పశువులన్నియుఁ బరశురామ ప్రీతినొందినవి. చంద్రశేఖరస్వామియోజనకుఁ సమయమునకుఁబో లేకపోయితిని.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో! చంద్రశేఖరస్వామి చచ్చి పడియున్నాఁడు.

దేవ—హరహరా! హరహరా! ఎంత దుర్వార్తవింటిని. సోమనాథవర్మయే చంపి పాఱిపోయియుండును. ఇట్లు జరుగునని సందేహలేశమైన మనస్సునకుఁ దగులలేదుకద! అట్లైనయెడల గుహను గనిపెట్టుకొనియే యుందునే! హరహరా! చంద్రశేఖరస్వామిగారి నిశ్చలయోగ్యతనుగూర్చి భ్రమపడితిని. (తెంపలువైచుకొనును) ఆయనను జంపిన సోమనాథుని వెంటనే చంపుటకంటె నిప్పుడు కర్తవ్యమేమియు

రమ్ము వ్రాయించి యీమాను మాయూరికిఁ బంపి నాకొంతు నిచ్చుటకై మోసమునఁ దేకుండునటుల మతిబుంత సంతసించియుండును. నాపు త్రిక యిక్కడకు నీకంత్రమున వచ్చుటచేతనే నేనిక్కడకు రావలసివచ్చి నది. ఈ సైన్యమునంతయుఁ జంపుకొనవలసివచ్చినది. నేనింత భ్రష్టత నొందవలసివచ్చినది. నిష్ప్రయోజనముగ శ్రమయు పడవలసివచ్చినది. ఇప్పటికైనఁ బ్రాణమునుగూర్చి సందేహపడవలసివచ్చినది. నీకుఁ బోయిన దొక్క కాగిదము; నాకుఁ బోయినవి రెండు సామ్రాజ్యములు. మానము - కూఁతురు - సైన్యము - ధనము - ఇఁకఁ బోవనున్నది ప్రాణము. అగ్నిపర్వతము, భూకం పము, మహామారియుఁ జేయఁజాలని యీపాపపని మనుష్యమాత్రుఁ డవు, బ్రాహ్మణమాత్రుఁడవు, అందులో భగవద్భక్తుఁడవు ప్రభుని మొదలఁ జేయఁజాలితివి. నీకు త్రిలోకములకుఁ దగిన శిక్ష యుండను యునేమో కాని మనుష్యులచే నొసఁగఁబడిన శిక్ష యేదియు నీకుఁ జాలియుండదు. నీ వింకను కుమి చెప్పినను నా బల పనేమి? మాట లాడవేమి? ఆహా! మోసమూర్తియు న్నాఁడు. నిన్నుఁ దాఁ జూడ గానుచున్నాఁడు దొంగ!

సీ. నాంతుకోఁత బ్రాణి ♦ కోటి కొనసాగుని
ముక్కుమూఁతచేతఁ ♦ బడలినావు
మనుజపతి భ్రష్ట ♦ మానరాష్ట్రిసిఁ జేసి
జిహ్వారాజ్యకదవిఁ ♦ బడసినావు.

సోమ—(లేచుచున్నాఁడు) అదియేమి! నడిబట్టు లాగకైచు కొను సూలుత్రాడా! ఇది విప్పెదను (విప్పును.) ఒకకొన యీ స్తంభ మునకుఁ గట్టెదను. (కట్టును.) నడుము నుచ్చువేసెదను (వేయును.) ఈ యుచ్చు వీని మెడకుఁ దగిల్చెదను (తగుల్చును) ఇఁక లాగుటయే తరు వాయి ఊఁ. ఊఁ. (లాగును)

చంద్ర—ఊఁ. (అని గట్టిగమూల్గి గిజగిజఁ గొట్టుకొని చచ్చును)

మాత్రమే చెప్పియుంటిని. ఈతఁడిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నా యెడల నభిమానమున్నవాఁడువలెనే గనఁబడలేదు. కాశికో, శ్రీశైలమునకో పోవుదును సెలవిమ్మని యెన్నిమాఱులో కోరినాఁడు. నేను వదలలేక యంగీకరింపలేదను కోపము యాతనికున్నదేమో అంతేకాని నాపై శత్రుత్వమున్నదని నేను చెప్పలేను. పోనీ భార్యయందైన నభిమానముతోఁ బ్రవర్తించుచున్నాఁడేమోయనఁగ నదియు లేదని కాత్యాయనమ్మవలన విని కాఁబోలు నారాణి చెప్పుచున్నది. కాత్యాయనమ్మ మాత్రము నాయందు దల్లివలె నిశ్చలకరుణాన్వితమైయున్నది. నాప్రాణముల రక్షించినందుల కెఱిఁగియో యెఱుఁగకయో వాని ప్రాణములు నేను రక్షించితిని. అంతటితో బదులు తీరిపోవదా? కాని, యీతఁడు నాకొఱకసత్యమాడితినని మతభ్రష్టతనొందితినని చెప్పినాఁడు. వీని కేమిప్రత్యుపకృతియున్నది! లేదని యూరకుండవలసినదేనా—శాశ్వతముగా నాతనిఋణమునఁ బడియుండవలసినదేనా—సోమనాథవర్మను గుహలోఁ బెట్టుకొని యట్టె యెన్నినాళ్లైన గూర్చుండినయెడల నోరుమూసికొనియుండవలసినదేనా—నాశత్రువునకుఁ దానా శరణప్రదాతయగుట! మంచిమాటలతోఁ జెప్పిన వినకుండచున్నాఁడు. ఈతనిని బట్టినయెడలఁ దనప్రాణముదక్కదని మూమూము యిచ్చుటకుఁ జేరినాఁడు. ఇప్పుడేమిచేయవలయును? నాశపథమువ్యర్థమేనా ?

(నేపథ్యమున) దేవరాజా ! దేవరాజా ! పసువులపాక యంటుకొన్నది. ఎవ్వరు రాకుండిరున్నారు.

దేవ—(తనలో) అంతేకాదు పెద్దపసువులపాక (హృదయముఁ జూపి) యిప్పుడు దగులఁబడుచున్నది. (ప్రకాశముగా—అప) భైరవా! జాగ్రత్త. (నిష్క్రమించును.)

సోమ—బ్రాహ్మణోత్తమా ! నా ప్రాణములు రక్షించితివి. మిక్కిలి సంతసించితిని. నీవు నీభార్యతోఁ గుట్రచేసి యామెచేత నుత్త

హా సోమనాథవర్మా-సోమనాథవర్మా-ఇదిగో వచ్చుచుంటిని.

(పరుగెత్తును)

సోమ—(నిష్క్రమించును)

భైర—(పరుగెత్తుచుండఁగా కాలికిఁ బద్మినితగుల గ్రిందఁబడిపోవును.) హారా-హారా-యిదియేమి-కాలి కేదో యడ్డమగులుటచేఁ బడిపోయితిని. దేవరాజా! దేవరాజా! సోమనాథవర్మ యాతఁడు బరుగెత్తుచున్నాఁడు. పట్టుకో! పట్టుకో. హా! హా! ఇదియేమి? పద్మిని చచ్చిపడియున్నదే! అయ్యయ్యో! ఎందుచేతనో యెక్కడను దెబ్బ తగలినట్లగపడదే?

దేవరాజు—(ప్రవేశించి) ఏఁడీ! ఏఁడీ!

భైర—రాజేంద్రా! పద్మిని యెక్కెటకి మృతినొందినది.

దేవ—ఏదీ-ఏదీ.

భైర—ఇదుగో చూడుము. దెబ్బ యెక్కడ నగుపడదు.

దేవ—అతఁడు గొంతుపిసికి చంపి యుండును. భైరవా! దాని నిటనుండి తీసివేసి వెంటనే మామామగారిజాడ కనుపట్టుము. నేనుగూడ వెదకెదను. భరిమరసింగు, సుబ్బారెడ్డి, మొదలగు వారందఱు పోవుటచే నీకు శ్రమనిచ్చుచుంటిని క్షమింపుము.

భైర—పద్మినీ! కవినిగట్టుకొని నీవు సుఖపడలేదు. నిన్నుగట్టుకొని కవి సుఖపడలేదు. (ఎత్తుకొని నిష్క్రమించును)

(వెంటనే తెరయెత్తఁబడును. చంద్రశేఖరుఁడు జపముచేసికొనుచు ప్రవేశించును.)

(నేపథ్యమున) సోమనాథవర్మ యిచ్చట నున్నాఁడా! (మఱియొక కంఠరవముతో) లేఁడు లేఁడు. అతనికొఱకే వెదకుచున్నాము.

(అంతమునుఁగుతో సోమనాథవర్మ తొందరగాఁ బ్రవేశించును.)

సోమ—దాహము; దాహము. కొంతమంచినీరిచ్చి పుణ్యము

కట్టుకొనవా? మహాత్మా! రక్షించు. రక్షించు. (చంద్రశేఖరస్వామి కాళ్లపైఁ బడును.)

చంద్ర—నీ మొగము నాకగపడుట లేదు. ఎవరవు నీవు?

సోమ—ఎవఁడనైననేమి? నీపాదములమీఁదఁ బడితిని. దాహ మిమ్ము. రక్షించుము.

చంద్ర—సోమనాధశర్మా! నీవేనా?

సోమ—అట్లు చెప్పుకొనుటకు సిగ్గగుచున్నది. రక్షించు. రక్షించు.

చంద్ర—రక్షించితిని లెమ్ము. ఇదిగో! తీర్థమును దీసికొనుము.

సోమ—(పుచ్చుకొని) నేను మీకభ్యాగతుఁడనే కాక శరణార్థిని కూడను. మీరు నన్నిట్లు కాపాడుదురో! వెనుకటియంశము లేమియు మదిలోనుంపక రక్షించితినని యభయమిచ్చితి రదియే చాలును. కృతార్థుఁడనగుదునను ధైర్యమునే నుండవలసినదే కాని తీవ్రశాసనుఁడైన దేవరాజు నన్నుఁ జంపుటకై తరుముకొనివచ్చుటచేతఁ బ్రాణము తహతహలాడుచున్నది. ఈతలుపునకు లోనగొళ్లెము వేయనా?

చంద్ర—మఱేమియుఁ దొందరలేదు. శాంతచిత్తుఁడవై కూరుచుండుము.

సోమ—తనకువిరోధియైన నాకు మీ రభయ మిచ్చినందులకు మిమ్మాదేవరాజు శిక్షించునేమో!

చంద్ర—ఆతని కభయమిచ్చినందులకు నీవు నన్ను గోతిలోఁ బూడ్పింపలేదా. అట్టి యాతఁడును చేయునుగాక! ఆయుస్సు పరిసమాప్తియగువఱకు మీ రెంతచేసినను మృతినొందరుగదా.

దేవరాజు—(ప్రవేశించి) మహాత్మా! నమస్కారము. మామగారూ! మీ రిటురండు.

చంద్ర—ఆతనికి నేను భయము నిచ్చితిని. నాకు పిమ్మట యీతనిని వదలిపెట్టుము.

దేవ—ఇది యేమి మహాత్మా?

చంద్ర—ఆతండు మహారాజ; నాకు బాల్యప్రభుండు. ఇప్పుడు దీనుండై యున్నాండు. రక్షింపుమని నేనుగ శరణమిచ్చితిని.

దేవ—ఆర్యా! నేనాతని పంపుమనని చిచ్చుపెట్టుకొని యుంటినిగదా మహాత్మా!

చంద్ర—నేనాతనిగా పాపముల సంపాదించుకొనియుంటినిగదా నాయనా!

దేవ—స్వామీ! ఇట్టి నన్నేమి చేయుమంటిరి?

చంద్ర—ఆతనిని రక్షింపుమంటిని.

దేవ—అట్లుజరుగును కాని రాజాజ్ఞ [illegible] —

చంద్ర—నన్ను మున్ముందే చంపి తరువాత నీయిష్టానుసారమాచరించుకొనుము.

దేవ—అట్లుచేయుట న్యాయమా మహాత్మా!

చంద్ర—ఈ నిరపరాధులైన పసిబాలకులను చంపుటకు నీకు నేర భయములేదా. నిన్ను ప్రేమతో తెచ్చిన సేనాధిపతికి నసత్య మాడలేదా! నీమూలమున గులఖ్యాతిపోగొందువు. అవియన్నియు నెంతన్యాయమో యిదియు నంతేన్యాయము. పూర్వమున బ్రిభుకీటా క్షమునకు బాధకులాడినవాడనుగాని యిప్పుడనేక కారణములచే విరాగినై యున్నాను. నాయనా! నాకు నీదయయు నక్కఱలేదు. ఆతని దయయు నక్కఱలేదు. ఎప్పుడువచ్చునాయని వేచియున్న శంకరదేవుని దయయుంతరాలేదు.

(నేపథ్యమందు) శత్రుసైన్యములు గ్రామమున గొందఱు ప్రవేశించి పసువుల పాకలను దగులబెట్టుచున్నారు. రంపు. రంపు.

దేవ—భైరవన్నా!

భైరవుఁడు—(ప్రవేశించి) ఏమిసెలవు ?

దేవ—(అప) చూడుభైరవా! చంద్రశేఖరస్వామిగుహలో సోమనాథవర్మయున్నాఁడు. ఆతని నిప్పుడు చంపుటకు వీలులేకున్నది. నీవుగుహకు వెలుపలనే నీజట్టులోనికొందఱితో గనిపెట్టుకొనియుండుము. వెలుపలికిరాగనే యాతనిని బట్టుకొనుము. గౌరవపూర్వకముగాఁ గాళికాలయముననుంచుము. ఆతని మీరెవ్వరు చంపఁదగదు. దుర్భాషలైన నాడఁదగదు. తెలిసినదా!

భైర—(అప) చిత్తము

దేవ—(తనలో)చంద్రశేఖరస్వామి బుద్ధిపూర్వకముగా నీతనికి శరణమేల యొసఁగెనో! కాత్యాయనమ్మ నన్నేఁగియుండి నాకభయమీయలేదే. ఆమెయిచ్చినయభయమును స్థిరపఱచుట కీతఁ డెంత ప్రొక్కులాటయోపడినాఁడు; వెనుకఁ గొలఁదిమారమున సోమనాథుని దఱుముచునేయుంటిమి. ఆతఁడీగుహ నెప్పుడు ప్రవేశించెనో, యెప్పుడురక్షింపుమని కోరెనో, యెప్పుడాతఁ డంగీకరించెనో—ఏదీ—ఱెప్పపాటులోననేకదా నేనుగూడ గుహలోనికివచ్చితిని. అప్పటికే శరణార్థిత్వము, నభయప్రదానముకూడ నైపోయినవా. నాకేమోకాని సందేహముగానున్నది. అంతద్రోహము చేసినను బార్వప్రభునియందే యభిమాన మీతనికెక్కువగానున్నదా. ఈతఁ డాతనిని వదలకుండిన నేనేమిచేయవలసినది. ఈతఁడు నాకు మహోపకార మొనర్చినాఁడు. పోయినప్రాణమును దిరుగ నిచ్చినాఁడు. అందులకుఁ గృతజ్ఞుఁడనై యుండవలయును. అట్టుంటినని యే నానమ్మకము. ఆతని,నాతని భార్యను గోతినుండితీయించి వారిప్రాణముల రక్షించితినిగాదా. అది నాభటుల పనికాని నాపనికాదందురేమో! అట్టియాపదనుండి తొలఁగింపుఁడని నేను నాభటుల కాజ్ఞయిచ్చియుండ లేను. నిజమే. తీసికొనిరండని

జవిని నైచినమొదల నింతకుపద్రవము వచ్చియుండదుసుమా! నగరీతిని సర్వమునగరను దిక్కుబాటు చేసియుందుము. దేవరాజశరణప్రదాత యగుపురోహితుఁ డిక్కడకు వచ్చియుండఁడు. ఈ యంతరిమే జరిగియుండదు. కావున సర్వమహానర్థాపాతమునకు నీవు కారణముగాఁ గనఁబడుచున్నావు. నావాఁడవు కావు. నిన్నెలచావఁగూడదు? ధరణీనాథులకు నీవంటి దాసివలన రాజముప్పు మైనదున్నదా! అదిగాక నాతోవనే యీరహస్యము చెప్పినదానవు మఱియొకనికిఁ జెప్పకుందువా? కావున నిన్నుఁ జంపకతప్పదు. సంవత్సరము క్రిందట వానిని గొంతు నులిమి చంపినయెడలఁ బైసంవత్సరమునకు మతోనియుఁ గొందరయుండదు. అటుపైన పీలువెంబడిని మఱియొకదానిని బ్రభువులందఱు నాచరింపవలసినపద్ధతి యదిగా నాకగపడుచున్నది. ఈ యాతనాచారమునకు నేను మార్గదర్శిగా నుండవలసివచ్చినందులకు విచారించుచున్నాను. కావున- (వెనుకనుండివచ్చి గొంతుఁ బట్టుకొనును.)

పద్మ—ఉ. ఉ. (క్రిందపడి కొట్టుకొని చచ్చును.)

సోమ—చచ్చినట్లెకద—చచ్చినట్లెకద!

(నేపథ్యమున) ఆ! చావకేమి! చావకేమి!

సోమ—(అదరిపడుచు) వారెవ్వరు? వారెవ్వరు?

(నేపథ్యమున)

భైరవి—ఆది.

సేనాధిపతి చచ్చినాఁడు-మన-దేవరాజుని చేతిలోను

సోమ—(అటునిటు పరుగెత్తుచు) మిగిలిన యొక సేనాధిపతి కూడ చచ్చెనా? హా! హా!

భైరవన్న—(ప్రవేశించి) ఏనాఁడు వినపట్టి యుగ్రప్రతాపము
మానాథునకుఁ గల్గె మాపుణ్యమహిమను జేసినా!

(పాడును.)

కట్టియావదలనైనఁ గటాక్షింపుముగాని, ఆఁడుపిల్లలనుమాత్రము కటాక్షింపకుము. ఒక్కపిల్లతోఁ గొండనెక్కవలయునని యిట్టిమాట లూరితిని. అది యిట్లు చేసినది. ఇఁకఁ జచ్చుటతప్ప వేఱుగతి లేదు. ఇప్పుడు తిరిగి చచ్చుటయేల? దానికి శీఘ్రోదయ మెప్పుడైనదో యిప్పుడే నాశిరచ్ఛేదన మైనది. (ప్రకాశముగా) పద్మినీ! ఇదియు సరిగనే చెప్పినావు. సంతసించితిని. నీవును నదియు నిటకు వచ్చి యెన్నిమాసములైనదో జ్ఞప్తి యున్నదా ?

పద్మి—పదునైదుమాసములు కావచ్చినది. ఏదీ, వచ్చినమూఁడుమాసములలోపుననే యామె నీరు మోసికొనినది. నిండుగాఁ దొమ్మిదినెలలుమోసి యిద్దఱు పిల్లలఁ గనినది. ఇద్దఱును మగపిల్లలే.

సోమ—(తనలో) ఆ నిర్భాగ్యురాలి నాపుత్రునైన నీయమంగళత తెగటాఱునదికాదా! ఇఁక నొక్కతరమువఱకు సాగకున్నదా! (ప్రకాశముగా) చూడు పద్మినీ! ఇటురా. నసయని చెప్పి రవంత వత్సనాభిదెప్పి యిరుగఁదీసి యాపిల్లల గొంతులలోఁ బోయుఁగలవా ?

పద్మి—బాబూ! నోరెఱుఁగని శిశువులు. మీకేమి యపకారమొనర్చినారు?

సోమ—పద్మినీ! నిజమనుసుమా! కోపముఁ బట్టలేక యట్లంటిని. క్షమింపుము. కాని పురోహితుఁడు గనఁబడఁడేమి ?

పద్మి—ఆతఁడెప్పుడా పశ్చిమపుగదివిడచి యీవలకు రాఁడు.

సోమ—పోనీ! బ్రాహ్మణుఁడు. వానిగోలి మనకేల ? చూడు పద్మినీ! మఱియొక్కమాట; నీవుగ్గుపాలనుండియుఁ గోటలోఁ బెరుగుటచేత నిన్ను నేను గన్నబిడ్డవలెఁ జూచుకొంటినిగదా; అందువలననే గదా నిన్ను నాపిల్లకొద్ద నుంచితిని. ఇట్టి నీవే యిట్లుచేసితివా? నేనెవ్వతెను నమ్మక నిన్నొక్కతెనే నమ్మియుంటినే! చూడు! పురోహితదంపతులను విడిపింపుమని అది నీతోఁ జెప్పినప్పుడు నీవు రవ్వంత నా

పూర్ణిమ.

[illegible] వ్రాసితివి. నీవిన్నాళ్లనీ యెట్లాగతివ్వకో యట్లు చేయవలసినదాన [illegible] నెది తప్పని చెప్పవలసినది గాని కాదిది కాదు.

పద్మి—బాబూ! నేను మ విషయము చెప్పలేదు- కొంచెము చెప్ప లేదు. పురోహితుని భార్య యొకయమ గ్రామమువారికి వారిగలలో నొకని చే చిన్నమ్మకు వాద్యాగ్రమున బంపినది. ఆ యుత్తరము గైకొని చిన్నమ్మ యిచ్చుటకు వచ్చుటకు [illegible] కాత్యాయనమ్మకు జాబు వ్రాసినది. ఆమె తాళిబెసి స్నానమీరాంద నాత పురిమునందు నికొక్క చిన్న మ్మను క్రిందికి దింపి [illegible] నిటకు తెచ్చినది.

సోమ—(తనలో) హా హా [illegible] నమూలవినాశమునకు బ్రతికియుంటిని! ఓ కర్గదన్యుడా! నోరు [illegible] మెల్ల [illegible] ము బట్టల గొట్టిన వినియోగ మేమి? ఒక్క పిడుగురాల్చి నాతలను సహస్రధా భిన్నముగునట్లు చేయ రాదా- బ్రదుకీ వారలలో సఫలమైనది. కాని, యుకిలోని పనులు తరువాయిగ నున్నవి. అవి నేను తీర్చెదను. (ప్రకాశముగ) పద్మినీ! నేను వినినదే చెప్పితివి కాని క్రొత్తది కానుగూ. గోంత పెట్టబడిన పురోహితునకు [illegible] యను నిటకు తీసికొని వచ్చుట యెట్లు జరిగినదో చెప్పలేదేమి?

పద్మి—వారి నేను [illegible] విసుపింపుమని సన్న్యాసి గారిమ్మ నన్నట కు బంపినవి. వారు [illegible] కట్టబడిన [illegible] నేయుడిగిరి. చెట్టునకు గట్టబడినట్లు మాత్రము వినియుంటిమి. నే నటకు బోయి వారికి సాహా య్యము చేయలేక యల్లాడుచుండగా [illegible] లో దొంగలటకు వచ్చిరి. వారిని బైకి దీసి యిటకు దీసికొని వచ్చిరి. సర్వమునకు [illegible] నెవ్వరును మీరలేక—రక్షించుము బాబూ!

సోమ—(తనలో) సర్వము గల్గమ్మ కాదు—మారికోటకు శుద్ధ మోక్షమ్ము దాపురించినది. ఇట్లాగుననియే తెలిసిన యెడల నుక్క వజ్రాంజనతో నన్నియు దీయుదునే. ఓ భగవంతుడా! క్షత్రియుల

మఱికొంత చూచెదను. (ప్రకాశముగ) దేవరాజు చూచినయెడల నీతలఁ బగులఁగొట్టునేమో యని భయపడుచుంటివా? దేవరా జిప్పుడు నీకు నాకంటె నెక్కువవాఁ డయ్యెనా? ఆతనియెడల భయమా? నాయందు నిర్లక్ష్యమా? గోడితెకుముండవైనప్పుడు కోటలోఁ బ్రవేశించితివే- నాసొమ్ముమూలమున నింతదానవైతివే- ఇప్పుడు నన్ను గడ్డిపరకకంటె నీచముగఁ జూచెదవా- నీసిగదఱుగ- నీగొంతుకోయ్య. (వీపుపైఁ గొట్టును.)

పద్మిని—అమ్మయ్యో-అమ్మయ్యో- నన్నుఁ జంపుచున్నారు. బాబూ-బాబూ. (ఏడ్చును.)

సోమ—గట్టిగ నేడువకు-ధ్వని యైనయెడల దౌడవిఱుగఁగొట్టెదను. (దౌడపైఁ గొట్టును.)

పద్మి—బాబూ! రక్షించు-రక్షించు.

సోమ—రక్షింతును. ఏల పరుగెత్తితివో చెప్పు.

పద్మి—చెప్ప లేదా.

సోమ—దేవరాజు కొట్టునని యేనా- అది పట్టి అసత్యము-మరియొకకారణ మేదైనఁ జెప్పుము.

పద్మి—అంతకంటె మంచికారణము మఱియేదియు లేదు.

సోమ—లేకపోవుట యేల? అది యేలాగు స్ఫురించినది? ఆలోచించి మఱియొకటి చెప్పుము.

పద్మి—ఆలోచించుటకు బుద్ధియెక్కడ దున్నది బాబూ!

సోమ—(తన్నుచు) బుద్ధిలేనిపనిఁ జేసితివనుట స్పష్టము. అది యేదో చెప్పెదవా లేదా? (రెండు చెవులు పట్టుకొనును.)

పద్మి—తప్పుజరిగినమాట నిజమే-బాబూ-రక్షించు-రక్షించు. కాని, నావలనమాత్రము జరుగలేదు.

సోమ—అలాగునరా-దారికోనికిరా- నిన్నేమియు నే ననను.

స్థితిగతులభేదమే సద ♦ గతికిగతేము.

ఇప్పుడు మీకు బ్రహ్మారంధ్ర మంటినది. కాబట్టి, నట్లను చున్నారు. ఫిరంగికత్తులిండ్లలో పలంబెట్టి పొదువత్తులు చేబట్టిన మా యోధులను—ఇనుపకవచము లూడదీసి బంగారుజలతారు బట్టల ధరించిన యోధులను—నిమిదినాదలను గక్కుఱుమునవీయకుండ, రైననడుగనీయకుండ మీరు చంపలేదా! భీష్మసన్నిభుండగు తండ్రి గారిని—హరహరా—అప్పుడు నేను విచారించితిని. ఇప్పుడు మీరు విచారింపవలసినదే కాని, మాది తప్పని యధిక్షేపింపనేల? మీరు చేసినపని మంచిదా? అదియే మేముచేసిన దప్పు. ఇది యేటి న్యాయము! గుణదోషగణనమునకు మీ బాధయేనా కొలపాత్రము. మీదియుం దప్పే. మాదియుం దప్పే. శత్రుసాహిత్యము నాకు లేదనికదా యధిక్షేపించితివి?

కుమా—ఔను. అధిక్షేపించితిని మఱియొక్క—మా తప్పు నధిక్షేపించుచుంటిని.

దేవ—సరే! నాకది లేదనియే యొప్పుకొనుము. నీకదియున్న దని చెప్పగలవా? కత్తులు,కటారులు,తుపాకులు, ఫిరంగులు ఉపయోగపఱచి యుద్ధము చేయుటమాత్ర మేమంత గొప్పపని! నీవట్లుజయింతు వేని నిజముగ నీకత్తిగుణమా! నీగుణమా! కత్తి మొండిదైన నీప్రబతుకుకూడ నంతటిదే కద. గ్రుడ్డియాండ్రైనను దముముకొనుచు ఫిరంగికి నిప్పంటింపలేదా! దానికి విజయబిరుద మీయవచ్చునా? శస్త్రమాత్రకత నీబలమా, ఫిరంగిబలమా? నీభుజబలమే నిది. నీబుద్ధియే నిది. నీపౌరుషమే నీది. ఇతరసాధనము లన్నియు మాయలే. మగవాండవైనయెడల గత్తినిబాఱవేయుము; రమ్ము. నీకు సందేహమక్కఱలేకుండ నదిగో నేను బాఱవైచితిని.

(పాఱవైచును)

గీ. కత్తి విడనివాని ♦ ఘనుఁడందురది కాదు
కత్తి విడుచువాఁడె ♦ ఘనుఁడు సుమ్ము
కత్తి యోధవరుని ♦ ఖ్యాతినిహరియించు
కలియఁబడుటలోనె ♦ గలదు యశము.

ప్రబలజీవన్మహాపదగ్ర ♦ బాహువులకు
తగుయశము చచ్చుకత్తికిఁ ♦ దార్పఁదగును
దేవుఁడు మహాత్ముఁ డొసఁగిన ♦ దేహములను
భంజనమునందు సార్థక ♦ పఱుతమింక.

కుమా—నీకు మతియున్నట్టు గానఁబడదే—

దేవ—వెఱ్ఱివానికి లోకమంతయు నట్లే.

కుమా—అదేమి కత్తి పాఱవైచినావు? సాధనములన్ని మాయలే యనుచున్నావు. కలము నా ఖ్యాతి హరించుచున్నదని కవి దాని పాఱవైచునా! పాఱవైచి దేవుఁడిచ్చిన చేతితో వ్రాయునా?

దేవ—ఈయసందర్భప్రశ్నమున కుత్తరమీయకుండిన నీవుచిన్నబుచ్చుకొందువని చెప్పుచున్నాను. కలముతోఁ గవి వ్రాయుట లోకసంగ్రహార్థముకొఱకు కాని తనకేల? అట్టియావేశము కలిగినప్పుడు గాలి స్తంభించి వినునట్లాతఁడు గానమొనర్చును. వేదము లెవరు వ్రాసిరి? అవినిల్చినవా, లేదా! యథార్థకవిత కాకాశమే పుస్తకము. కన్నున్నవానికిఁ జుక్కలవలెఁ దేజోమయాక్షరము లందులోఁ గనిపించును. కత్తులప్రసంగములోఁ గవిత్వపుగొడవయేల? నీవు కత్తిని బాఱవేయకుండ నున్నావు. కత్తి నివదలినయెడల గాత్రమునిలువదని భయమున్నవాఁడవు కావున, నీవు వదలవలదు. నేను రక్తహస్తుఁడనై నీతోఁ బోరెదను. రమ్ము.

కుమా—నీవంటిమూర్ఖుఁడను నేనుగాను—కాచికో.

(నికత్తి ష్ఠను.)

దేవ—(లాఘవమున వెనుకవైపునకువచ్చి యూరేని చేయిబట్టుకొని కత్తి నవతలఁ బాఱవైచి) గుద్దిన నేనుఁగునైనఁ జంపఁగల యీ ముష్టితోఁ గ్రుద్దుచున్నాను. కాచికో. (ఊ-ఊ అని గ్రుద్దును.)

కుమా—హా—హా. (నేలఁ(బ్రా)లును)

భైర—(ప్రవేశించి) భళిరా—భళిరా దేవరాజా! భళిరభళిరా—దేవరాజా.

దేవ—భైరవకవీ!

భైర—ఒకగ్రుద్దుతో ... నుక్కడంచినావు నీవు ॥భళి॥
మీదుశౌర్యమునకుఁ గాళి మెచ్చి తాండవింపుచుండె.
భళిర—భళిర—భళిరదేవరాజ!॥

దేవ—భైరవకవీ! స్తోత్రములువలదు. కాని, యూతఁ డెట్లున్నాఁడో చూడుము—

భైర—(చూచి పాడును.) గుండెమీఁద గ్రుద్దు దగుల గుండె లవిసిపోయెనయ్యా-భళిర-భళిర-

దేవ—వాని నటుల నిమ్మళముగాఁ దొలఁగింపుము—

భైర—(వానిని లోనికిఁ దీసికొనిపోవును.)

(నేపథ్యమున) ఓరే! దేవరాజా! దేవరాజా- సేనాధిపతి నవలీలఁ జంపించితివఁటరా!

దేవ—చావని సేనాధిపతివి నీ వొక్కఁడవు వున్నావా—కానీ—కానీ. నేనే లోపలికి వచ్చెదను. నీ విచ్చటి కేల?

(నేపథ్యమున) ఏమీ! నే నొక్కఁడనే చావక మిగిలితినా!

దేవ—తప్పాడితిని క్షమింపుము.

(నేపథ్యమున) నాచావో నీచావో యిప్పుడే తేలనై యున్నది. ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

దేవ—నీవు రావలదు. నీసోదరుని రక్తముతో నీస్థల మపవిత్ర

మైనది. నేనే వచ్చుచున్నాను—నేనే వచ్చుచున్నాను. (దేవరాజు నిష్క్రమించును.)

పద్మిని—(తొందరతోఁ బ్రవేశించి) అమ్మయ్యో-అమ్మయ్యో నేను రాను- రాజా! నాతోఁగూడ రాకుము. (పరుగెత్తుకొని పోవును)

సోమనాధుఁడు—(ప్రవేశించి) పోకు-పోకు. (పరుగెత్తి పట్టుకొనును.) భయమేల పద్మినీ! తొందరపడకుము. నిన్ను నేను వృధగఁ జంపువాఁడను గాను. నాకుఁ దెలియవలసినయంశము లన్నియుఁ దెలిసినవి. నీవు దాఁచిన వినియోగము లేదు. నిజమేదో చెప్పు. నిన్ను వదలివైచెదను. ఏమియు దాపకుము.

పద్మి—దాఁచుటకుఁగాని, వెల్లడించుటకుఁగాని, నాకు రహస్యము లేమియు లేవు. నావలనఁ దప్పేమియు లేదు.

సోమ—తప్పు లేనియెడలఁ బిలుచుచున్నప్పటికిని నేను రాను రానని యిట్లు మొగము చాటువేసికొని యేల పరుగెత్తుచుంటివి? మీరు యథార్థముగ బలాత్కారమునకే దొంగలచే దేవరాజుప్రోత్సాహమున హరింపఁబడి యిట నుంపఁబడినవారైనయెడల నీవు నన్నుఁ జూచుటతోడనే మహాప్రభూ! మాగతి యిట్లయినది. అంతఃపురములలో నుండవలసినవార మడవులలో నున్నాము. మేము మీకొఱకు వేగపెట్టుకొని యున్నామని యేడువవలసినది కాదా- అట్లు చేసితివా- చేయలేదు. పిలిచినఁగూడ రాకుండఁ బరుగెత్తుచుండఁగా నీయందు దోషము లేదని బుద్ధిహీనుఁడైన నమ్మునా-నీవేల పరుగెత్తితివి?

పద్మి—నీతో మాటలాడుచుండఁగా దేవరాజు చూచినయెడల నాతలఁ బగులఁగొట్టునేమో యని పరుగెత్తితిని.

సోమ—(తనలో) సత్యమేమొ యుండవచ్చును. దీనివలన గాని నాబిడ్డవలనఁగాని దోషమేమియు లేకయుండవచ్చును. అయినను

(దేవరాజు, కుమారసింగు ప్రవేశింతురు.)

కుమా—ఛీ! దేవరాజా! నీపౌరుషము!

సీ. కొండచరియలనుండి రాల్ గుప్పించి
కొఱవిదయ్యంపు వెలుతురుల్ గాన్పఁజేసి
కోటిపాతాళగుహ లైనఁ గల్పించి
కొలఁకులంతటి [illegible]గయూ బులరచించి
సేనవంతయుఁ బ్రింగితి ఛీ! దురాత్మ!
గోరియుద్ధంబు నీనాఁడు జాతమందె
యూబియుద్ధంబు నీనాఁడె యుద్భవించె
పృథివీరాధీశ్వరుఁడ ఏ వికావె
శస్త్రశాస్త్రీయసాహితీ శక్తిలేక
పాఱతోఁ దొల్లితొఁ గడ్డ పాఱతోఁడఁ
గూలి దౌర్భాగ్యమగు దిక్కుమాలినట్టి
పోకడలుగల్గు రణముల బూని తహహా!

దేవ—సేనాధిపతీ! మీ మాటవికలము. బీదవారము కావున మాకుయుద్ధసాధనములు పారలు, గునపములకంటె నెక్కువయుంచుట కవకాశము లేదు. కాని, పౌరుషము మాకు లేదనుట తప్పు. మాకును పౌరుషమున్నది. కాని, నీమాటవలన నీకుఁ బూర్వస్మృతియే లేనట్లు స్పష్టమగుచున్న దేల?

గీ. నవ్యనారికేళపు బొం డ్లములతోడ
మామిడాకులతోరణ మాలతోడ
బుగబుగలఁజిమ్ము పన్నీటి బుడ్లతోడఁ
దోపురాణి వాసపుఘుటా టోపుతోడ
కంకణపుఁబోరొనర్చిరి గాదె మీరు
గడ్డపాఱల రణములఁ గలదె తప్పు
మీదు పౌరుషమింతయో మాది యంతె

శ్రీ

పూర్ణిమ

సప్తమాంకము.

ప్రదేశము — దేవరాజు దుర్గములోపలి భాగము.

ప్రవేశము — భైరవన్న.

భైర — సోదరులారా! యుద్ధభటులను గొట్టుడు. పాటను గానం చేయుండు. క్షాత్రంబెంత కవిత్వమున కట్టిది స్వభావమున్ నొక్కసారి యొక్కనినే జూపవచ్చునుగాని కవిత్వమునందు నాదరింపవలను జూపవచ్చును. కొట్టుండు. కొట్టుండు. ఏమి! యుద్ధగీతమును బాడవను వినుడు. ఆవేశము దెచ్చుకొనుడు. వీరోత్సాహమును బూరించుకొనుండు. (పాటను)

బేహాగ్ — ఏక తాళము.

పగవారి — బిరాన — చంపుమోరీ — (పగవారి—)
లేరా — చేపాటికోట్టుం దేరా — నెత్తురు కాల్వ బారు — నెత్తి చివేయు వేర-
నేలేరా — జాగేర — రా — రార — (పగవారి—)
(నేపథ్యమున) రా — వెనుక మూడకరా — రా — వెనుక మూడకరా
భైర — సెబాస్ — సెబాస్. మా యోధులుత్సాహమున శత్రు-
వులమీదికి బోవుచున్నారు.

పట్టు — క్రిందికి వంచి కట్టు — గట్టిగ లెంపపెట్టు — నెత్తిపి నేలగొట్టు
పెంపెట్టు — పదకట్టు — పడగొట్టు — (పగవారి)
(నేపథ్యమున) కొట్టు — ఊ — ఊ — కొట్టు (పెద్దధ్వనులు)

భైర—వహ్వా! రణోత్సాహులై మావారు శత్రువులను చంపుచున్నారు.

వేయి—శత్రుబలుదేర వేయి—నేలను గొట్టిరాయి—కత్తి విసటికి వేయి
కొటికేయి బటికేయి నలిపేయి ॥పల్లవి॥

(నేపథ్యమున) వేయి—వేయి—వేయి.

భైర—భైరవేశన్నకవిదార—నూర్చిన తేజధార—జల్లున నాలుగ
లూర—నాకార—తాళిగార—ప్రియంగారా ॥పగ॥

(నేపథ్యమున) జయా—కాళికేశ్వరీ—జయా కాళికేశ్వరీ.

భైర—జయ్యా కాళికేశ్వరీ! సెబాస్—సెబాస్. మాకొండవారే వరాహపురభటులను గెలిచినారు.

(నేపథ్యమున) అయ్యయ్యో—మొట్రో—బాబో—మొట్రో—చచ్చితిమిరో. మోటగాడిదెకోముకులు.

భైర—వహావ్వా! వహావ్వా! శత్రుభటులు పరుగెత్తుచున్నారు. అన్నలారా! వారిని దెల్లమద్దిచెట్లవఱకు తఱుముఁడు తఱుముఁడు.

(నేపథ్యమున) ఓ వరాహపురభటులారా! ఆగుఁడు. ఆఁగుఁడు. ఆమద్దిచెట్లయొద్ద దొంగగోతు లున్నవి. వానిలోఁ బడిపోవుదురు. జాగ్రత్త. జాగ్రత్త.

గీ. తిరుగుడీ, తిరుగుడి యుద్ధ • ధీరులార
కొండకొరనిప్పుడే యీడ్చి • కొట్టుచుంటి
సోమనాథు ప్రాభవమైన • జూడవలదె
హరహరా మీరు కొజ్జాలో! • ఆఁడువారో!

భైర—వరాహపురసేనాధీశుఁడు, మారాజు నొకరి నొకరు కొట్టుకొనుచు నిక్కడికే వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఈ ప్రక్క నుండి మఱి యొక్క యుద్ధగీతము పాడెదను.

(అని ప్రక్క నునిలుచును)

(దేవరాజు, కుమారసింగు ప్రవేశింతురు.)

కుమా—ఛీ! దేవరాజా! నీపౌరుషము!

గీ. కొండచరియలనుండిరాళ్ ♦ గుమ్మరించి
కొఱవిదయ్యంపువెలుతురుల్ ♦ కూర్పఁజేసి
కోటిపాతాళగుహలైనఁ ♦ గుస్తరించి
కొలఁకులంతటి దొంగయూ ♦ బులరచించి
సేననంతను మ్రింగితి ♦ ఛీ! దురాత్మ!
గోఁటియుద్ధంబు నీనాఁడు ♦ జాతమందె
యూబియుద్ధంబు నీనాఁడె ♦ యుద్భవించె
పృథివివీరాధివీరుఁడ ♦ వీవికావె
శస్త్రశాస్త్రీయసాహితీ ♦ శక్తిలేక
పాఱితోఁ దొల్లితోఁ గడ్డ ♦ పాఱితోడఁ
గూలి దౌర్భాగ్యమగుదిక్కు ♦ మాలినట్టి
పోకడలుగల్గు రణముల ♦ బూని తహాహా!

దేవ—సేనాధిపతీ! మేము మాటవికులము. బీదవారము కావున మాకుయుద్ధసాధనములు పారలు, గునపములకంటె నెక్కువయుండుట కవకాశము లేదు. కాని, పౌరుషము మాకు లేదనుట తప్పు మాకును పౌరుషమున్నది. కాని, నీమాటవలన నీకుఁ బూర్వస్మృతియే లేనట్లు స్పష్టమగుచున్నదేల?

గీ. నవ్యనారికేళపు బొం ♦ డ్లములతోడ
మామిడాకులతోరణ ♦ మాలతోడ
బుగబుగలఁజిమ్ము పన్నీటి ♦ బుడ్లతోడఁ
దోపురాణి వాసపుఘుటా ♦ టోపుతోడ
కంకణపుఁబోరొసగ్బిరి ♦ గాదె మీ
గడ్డపాఱల రణములఁ ♦ గలదె తప్పు
మీదు పౌరుషమింతయో ♦ మాది యంతె.

పూర్ణిమ.

కములు చేసిన యతండు దుః ♦ ఖభయజనక
నాటకం బెట్లు రచియించి ♦ నాండొ చెపుము !

సూత్ర — ఆయన గ్రంథకలాపములోఁ బ్రధానరసము హాస్యమను మాట నిజమే కాని, తదితరరసములు లేవా ? శ్రీమద్రామా నాటకములలో శాంతకరుణరసములు లేవా ? ప్రచండచాణక్య భయానకరౌద్రములు లేవా ? రాధాకృష్ణనాటకమున భక్తిరసము వెల్లివిరియుట లేదా ?

పారి — ఉన్నవి. ఇప్పుడాయన కేబదియేండ్లు కావా ?

సూత్ర — ఏబదియేండ్లకు నీనాటకమునకు సంబంధమేమి ?

గీ. కాంచుటకు రెండు ♦ కన్నులే కలిగినట్టి
పూర్వవయసునఁ గాన్పించు ♦ పోల్కిఁ బ్రకృతి
కానిపించదు నాలుగు ♦ కనులతోడ,
వర్తనము సేయు నుత్తర ♦ వయసునందు.

సూత్ర — జగత్తు దుఃఖభూయిష్ఠమని యుత్తరవయసులో దృష్టిగుననియా నీయభిప్రాయము ? కావచ్చును. కాని, కన్నులకును జ్ఞానమునకు నది తెల్లమై గోచరించును. ప్రకృతి యథార్థరూపమే అది.

పారి — కనుక నీనాటకము కష్టభూయిష్ఠప్రపంచనాటకము యొక్క ప్రతిబింబమా ?

సూత్ర — ఆ! అట్లే — కాని,

ఆ. పాత్రపాళి దివ్య ♦ పాత్రంబుగల దొండు,
పాత్రచరితలందుఁ ♦ బరమపావ
నంబు నద్భుతంబు ♦ నారీసుశీల ప్ర
కాండమైన చరిత ♦ గలదు బావ !

నర్మినిశాంధకారములోని తారాదీప్తివలె నది యేది?
శారదాసహగమనము.

శ్రీరామ.

పూర్ణిమ

నాంది.

మ. పగలన్నాసములన్మహాహవముల ♦ న్నాపాస్తులన్నిందు నీ
జగతిన్నోఁచెడు మున్నరీచికలఁ దృ ♦ ష్ణాలోల్వపునంచేగి, పె
న్నగతాపంబునఁజిక్కి డీలుపడు న ♦ జ్ఞశ్రేణిరక్షించుతన్
భగవద్రాఘవవారివాహము సుధా ♦ ప్రావృట్పయోధారఁ

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—నటీ—ఇట నటీప్రసక్తి యేమున్నది! పారిశ్వకా!

పారి—(ప్రవేశించి) బావగారు నటినిమాని నన్నుఁ బిలిచినారందు చేతనో!

సూత్ర—బావా!

గీ. వీర్యవంతులు పురుషులు ♦ వినిన నోడలు
జల్లుమనునట్టి బీభత్స ♦ చండకృత్య
ములను, శోకావహపు గృత్య ♦ ములనునిండు
నాటకంబిది, నటిఁబిల్వ ♦ నాకుఁ దగదు.

పారి—అట్టినాటకమురచించినవా రెవ్వరు?

సూత్ర—బహుసరసనాటకరచనాపటిష్ఠులగు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పారి—గీ. తెలిచినది మొదలుల్మాసెను ♦ వణకుఁ గడుపు
చెక్కలుగ నవ్వుపుట్టించు ♦ చిత్రనాట

14871